

Strategia Rozwoju Lokalnego

Gminy Włodawa

na lata

2009 - 2015

Spis treści

b. Połączenia komunikacyjne.....	8
c. Środowisko przyrodnicze – opis zasobów naturalnych.....	9
a. Sytuacja demograficzna i społeczna terenu.....	35
Identyfikacja problemów w sferze społecznej.....	46
Identyfikacja problemów w sferze gospodarczej.....	64
d. Gospodarka ściekowa	67
e. Gospodarka odpadami	67
f. Sieć gazowa	68
g. Energia elektryczna	68
h. Sieć telekomunikacyjna	68
.....	74
Identyfikacja problemów w sferze infrastruktury społecznej:.....	75
Identyfikacja problemów w sferze zarządzania:.....	84
<i>1. Zarządzanie.....</i>	<i>116</i>
<i>2. Instytucja wdrażająca Strategię Rozwoju Lokalnego gminy.....</i>	<i>117</i>

I Określenie horyzontu czasowego

Wdrożenie procesu planowania strategicznego jest odpowiedzią na wyzwania jakie stawia przed Gminą funkcjonowanie w specyficznym obszarze jakim jest Unia Europejska. Projekty na realizację, których Gmina zamierza pozyskać środki zewnętrzne muszą być odpowiedzią na zidentyfikowane potrzeby i powinny być powiązane ze sobą tworząc logiczną całość.

Związek menedżerów miast ICMA zdefiniował planowanie strategiczne jako metodę systematycznego podejścia do zarządzania zmianami i kreowania możliwie najlepszej przyszłości. Jest to proces pozwalający określić cele i podejmować najważniejsze zadania, uwzględniający słabe i mocne strony, szanse i zagrożenia. Planowanie strategiczne jest oparte na długookresowej wizji rozwoju danego układu lokalnego, ujmowanego w szerokim kontekście społecznym, gospodarczym i przestrzennym. Pozwala na uniezależnienie się od wpływów zewnętrznych i pełniejsze kierowanie procesem rozwoju. Opiera się na partnerskim współdziałaniu wielu podmiotów i dzięki temu gwarantuje większą skuteczność działań i sprzyja budowaniu więzi lokalnej.

Strategia Rozwoju Lokalnego to szeroki plan wytyczania i osiągania celów publicznych. Oznacza to, że opracowując strategię, określa się cele i dokonuje wyboru, środków ich realizacji. Podejście strategiczne do planowania skłania następnie do monitorowania realizacji przyjętych zadań oraz kontroli osiągnięć związanych z realizacją założonych celów. Wyniki kontroli wpływają z kolei na ewentualną korektę przyjętych założeń i zastosowanych metod. Strategia ma z konieczności ogólny charakter i przybiera postać tzw. planu strategicznego. Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Włodawa poszerzona została o elementy programowania, które pozwoliły na ustalenie wykazu zadań do realizacji oraz określenie podmiotów odpowiedzialnych za ich realizację. Wskazane zostały źródła finansowania przedsięwzięć i harmonogram ich realizacji.

Czas realizacji zadań, o których mowa w Strategii Rozwoju Lokalnego jest tożsamy z okresem programowania Unii Europejskiej, obecnie zawiera się (zgodnie z zasadą n+2) w latach 2009 – 2015. Rezultaty i oddziaływania niektórych zadań, szczególnie tych rozpoczętych w latach 2010 – 2013 obejmą także następny okres programowania.

Dokument niniejszy jest spójny z rozporządzeniami dotyczącymi okresu programowania 2007-2013 przede wszystkim z:

- Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającym przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności,
- Rozporządzeniem (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- pod względem celów i priorytetów - z Narodowym Planem Rozwoju na lata 2007 - 2013, a także z Narodową Strategią Spójności, horyzontalnymi Programami Operacyjnymi oraz Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Lubelskiego.

Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Włodawa :

- Pozwala zrealizować prace szczególnie istotne.
- Pomaga w budowie tożsamości społeczności lokalnej.
- Pomaga rozwijać wizję ponad podziałami.
- Pozwala wykorzystać możliwości (działamy jednocześnie strategicznie i taktycznie).
- Pozwala rzucać światło na ważne, a często niezauważone problemy.
- Pozwala na bardziej efektywne wykorzystanie zasobów (zwłaszcza funduszy publicznych).
- Tworzy mechanizm współpracy sektorów publicznego i prywatnego.

Opracowanie Strategii opiera się na koncepcji zrównoważonego **rozwoju** (sustainable development) – rozwój trwały, samopodtrzymujący się, taki w procesie którego zaspokajanie bieżących potrzeb społeczności, nie przynosi uszczerbku dla możliwości rozwoju przyszłych pokoleń. Kieruje się on następującymi zasadami:

- Wykorzystanie lokalnych (regionalnych) zasobów;
- Wykorzystanie w pierwszym rzędzie zasobów odtwarzalnych;
- Poszukiwanie i wybieranie rozwiązań, które nie niszczą środowiska naturalnego;
- Ochrona i racjonalne wykorzystanie posiadanego dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego;
- Uznanie więzi społecznych za podstawę stosunków społecznych i gospodarczych;
- Ścisłe sprzężenie struktur władzy społecznej z organizacjami gospodarczymi i pozarządowymi;
- Wspieranie drobnych firm nieformalnego sektora gospodarczego;
- Szerokie kontakty systemów lokalnych, które opierają się na wzajemnej kooperacji z odległymi rynkami zewnętrznymi.

Zrównoważony rozwój jest możliwy pod warunkiem zaangażowania szeroko rozumianej społeczności lokalnej oraz uzyskania poparcia struktur i instytucji nadrzędnych.

Strategia Rozwoju Lokalnego jest zgodna z nadrzędnymi dokumentami strategicznymi w szczególności ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006 – 2020.

Większość działań przewidzianych do realizacji w Strategii Rozwoju Lokalnego to zadania, których wdrożenie należy do kompetencji władz Gminy Włodawa. Jednak prawidłowa realizacja dużej części zadań wymaga zaangażowania instytucji zewnętrznych, lokalnej społeczności lub inwestorów zewnętrznych.

Przy pracach nad Strategią skorzystano z informacji o wszystkich aspektach funkcjonowania gminy, według danych dostępnych na okres opracowywania Strategii Rozwoju Lokalnego (marzec – kwiecień 2009r).

W pracach nad niniejszym dokumentem uwzględniono zalecenia zawarte w „Vademecum dla jednostek samorządu terytorialnego województwa lubelskiego”, opracowanym przez Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego.

II Aktualna sytuacja społeczno – gospodarcza na obszarze objętym wdrażaniem Strategii - diagnoza sytuacji

1. Przestrzeń i środowisko

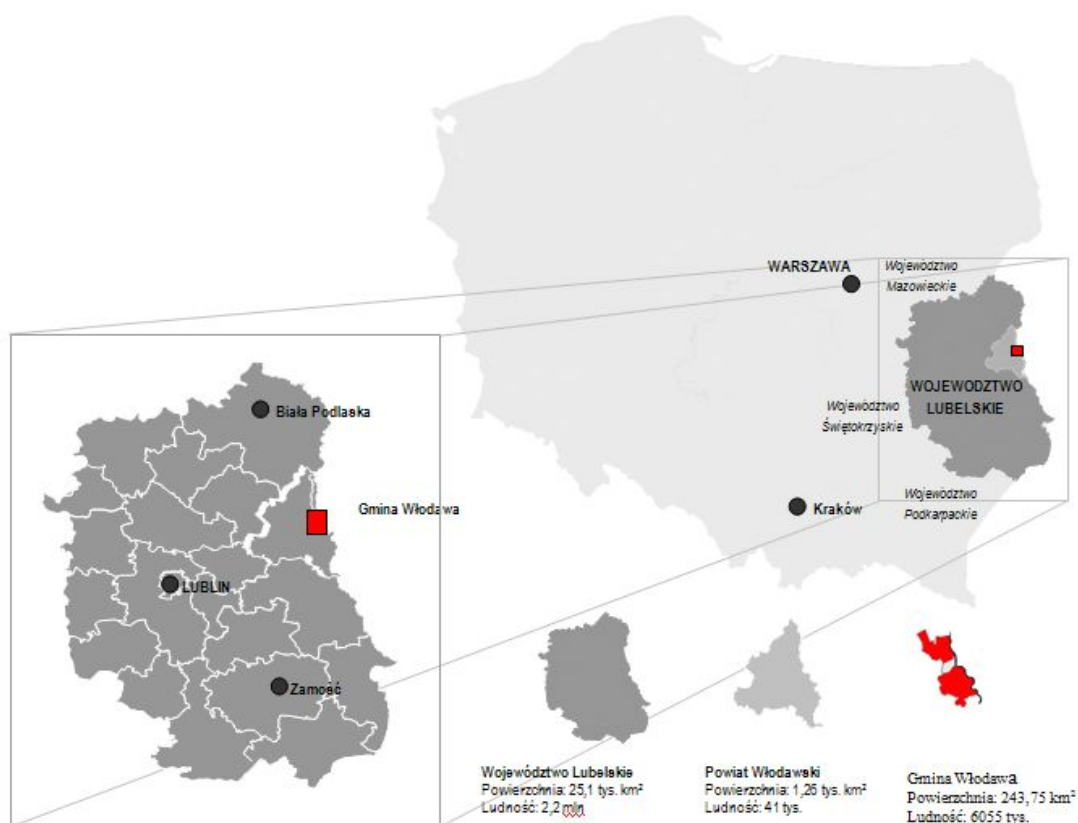
a. Położenie - charakterystyka sieci osadniczej

Mapa Nr 1. Plan Gminy Włodawa

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Mapa Nr 2. Gmina Włodawa na tle kraju, województwa i powiatu

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Gmina Włodawa położona jest w województwie lubelskim we wschodniej części powiatu włodawskiego. Graniczy z gminą: Hanna, Wiryki, Hańsk, Wola Uhruska oraz Miastem Włodawa.

Wschodnia granica gminy przebiega wzdłuż rzeki Bug będącej zarazem granicą Polski, Białorusi i Ukrainy.

Obszar gminy wiejskiej Włodawa administracyjnie ukształtowany jest w dwu odrębnych częściach południowej i północnej, które rozdziela miasto Włodawa. Gmina Włodawa położona jest w odległości 95 km od Lublina, 45 km od Chełma, 75 km od Białej Podlaski.

Gmina w swych granicach administracyjnych obejmuje 16 sołectw:

Tabela Nr 1. Sołectwa Gminy Włodawa stan na 2009r.

L.p.	Miejscowość (sołectwo)	Sołtys	Liczba mieszkańców ¹	Liczba gospodarstw domowych	Liczba gospodarstw rolnych
1.	Korolówka	Mirosław Matwiejuk	311	104	36
2.	Korolówka Kolonia	Anna Marcinek	108	38	27
3.	Korolówka Osada	Henryk Siwek	461	156	14
4.	Krasówka	Kazimierz Nielipiuk	233	90	74
5.	Luta	Lucjan Korneluk	36	16	12
6.	Okuninka	Jerzy Bartnik	393	122	72
7.	Orchówek	Tadeusz Horszyczak	1045	322	95
8.	Różanka	Zygmunt Chaciówka	940	296	95
9.	Sobibór Stacja	Jerzy Ziemiński	108	36	56
10.	Sobibór	Mirosław Fajks	351	110	
11.	Stawki	Elżbieta Telepko	296	107	78
12.	Suszno	Andrzej Polkowski	948	231	95
13.	Szuminka	Mirosław Kaliński	234	82	35
14.	Wołczyń	Jan Frontczak	61	18	10
15.	Żłobek	Jan Korneluk	149	51	28
16.	Żuków	Jan Czuj	382	163	104
Razem			6057	1942	831

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Gmina wiejska Włodawa jest obszarowo największą gminą powiatu włodawskiego. Zajmuje ona powierzchnię 24 503 ha (Dane GUS 2007 r.). Siedzibą jej władz jest miasto Włodawa. Najbliższymi ośrodkami miejskimi są Włodawa, Chełm, Lublin.

b. Połączenia komunikacyjne

W Gminie Włodawa występują drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne, zaś w bezpośrednim sąsiedztwie znajduje się droga krajowa nr 82. Gmina Włodawa posiada dogodne połączenia o znaczeniu regionalnym z drogami krajowymi.

Drogą o największym znaczeniu i nasileniu ruchu jest droga krajowa nr 82 relacji Lublin-Cyców – Włodawa (granica państwa). Droga ta nie przebiega przez obszar gminy, ale ma kluczowe dla niej znaczenie. Z drogą krajową przecinają się dwie drogi wojewódzkie, tworząc zasadniczą część struktury komunikacyjnej obszaru. Są to: droga wojewódzka nr 812 relacji: Biała Podlaska – Wisznice – Włodawa – Chełm – Rejowiec - Krasnystaw oraz droga wojewódzka nr 816 relacji: Terespol – Kodeń – Sławatycze – Włodawa – Dorohusk – Horodło - Zosin. Pozostałe drogi o charakterze powiatowym łączą gminę z miejscowościami sąsiednich powiatów.

Długość dróg wojewódzkich na terenie gminy Włodawa wynosi 46,513 km. Układ uzupełniający stanowią drogi powiatowe, których długość na terenie gminy wynosi 68,777 km. Drogi gminne – 16 odcinków o łącznej długości około 60 km – rozmieszczone

¹ Podana w tabeli liczba mieszkańców dotyczy stanu na dzień 20.03.2008 r.

są po dobnie jak drogi powiatowe, głównie w północnej części gminy. Zapewniają łączność pomiędzy miejscowościami, a poprzez system dróg powiatowych i wojewódzkich z miastem Włodawa i innymi miejscowościami w sąsiedztwie gminy.

Ogólna długość dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich na terenie gminy wynosi 175,29 km.

Gminę Włodawa obsługuje komunikacja autobusowa. Realizowane są następujące główne połączenia: Warszawa, Lublin, Międzyrzec Podlaski, Biała Podlaska, Chełm, Zamość, Krasnystaw, Parczew, Sławatycze, Wisznice.

Przez południową część gminy przebiega linia kolejowa Chełm - Włodawa. Długość linii kolejowej na terenie gminy wynosi 14 km i w większości przebiega przez kompleks lasów Sobiborskich.

c. Środowisko przyrodnicze – opis zasobów naturalnych

Gmina Włodawa obejmuje fragment litosfery zwany Polesiem Lubelskim. Dolina Włodawki - ciek uchożącego do Bugu – rozdziela obszar na dwa subregiony: położony na północy Garb Włodawski, zaś na południu – Pojezierze Łęczyńsko - Włodawskie. Niewielkie skrawki na północy gminy znajdują się w subregionie Równiny Parczewskiej (rejon wsi Krasówka). Zróźnicowanie fizjograficzne gminy znajduje uzasadnienie niemal we wszystkich komponentach środowisk, w tym również w warunkach litosferycznych. Przewodnim elementem rzeźby i krajobrazu Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego jest monotonna, płaska równina piaszczysta. Pod stosunkowo cienką warstwą piasków zalegają tu warstwowe mułki i piaski pylaste pochodzenia jeziornego. Obniżenia terenu w tej równinie – niegdyś akumulujące wodę – obecnie zajęte są przez torfowiska. Ich płaskie powierzchnie wraz z powierzchniami nielicznych den dolin rzecznych tworzą niższy poziom akumulacyjny (160-165 m n.p.m.). Najmłodsze, czyli czwartorzędowe utwory powierzchniowe przykrywają jednolitą i jednorodną warstwę związaną z występowaniem w omawianym obszarze lodowca kontynentalnego i osadów, które lądolód tu akumulował. Oprócz wspomnianych piasków są tu jeszcze gliny zwałowe i mułki zastoiskowe, piaski ze żwirami pochodzenia wodnolodowcowego (złodowacenie Sanu). Osady z interglacjału ferdynandowskiego wykształcone są w postaci piasków i piasków ze żwirami rzeczными. Złodowacenie Wilgi reprezentowane jest przez utwory zastoiskowych mułków zastoiskowych, glin zwałowych, piasków i piasków ze żwirami. Cechą litologiczną osadów przypowierzchniowych Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego jest ich warstwowe ułożenie. Oznacza to, że zmiennie w profilu pionowym układają się m.in. właściwości przewodzenia

wody w głąb; płytkie występowanie mułków i ilów zastoiskowych tworzy dogodne warunki do płytkiego występowania wód gruntowych czyli typowego poleskiego krajobrazu: torfowisk i bagien tak charakterystycznych dla Lasów Sobiborskich.

Na północ od Pojezierza rozciągający się subregion Garbu Włodawskiego jest masywnym wyniesieniem, wydłużonym w kierunku równoleżnikowym, rozczłonkowanym przez doliny o podmokłych dnach. Wzniesienie osiagające w kumulacji 210 m n.p.m. góruje nad otaczającymi krainami. Zwłaszcza wyraźny kontrast tworzy z Pojezierzem Łęczyńsko - Włodawskim wznosi się na 20 – 30 m. Omawiany subregion zawdzięcza w największym stopniu swoją genezę nagromadzeniu przez lądolód środkowopolskiego zlodowacenia miększej warstwy osadów: glin, piasków z gładami, piasków, żwirów, spiętrzonych na wypukłości podłoża kredowego. Rzeźbę Garbu Włodawskiego charakteryzują wyizolowane pagóry morenowe, wypreparowane z podłoża i ścięte przez powierzchnię zrównania (na poziomie ok. 190 m n.p.m.).

Czwartorzędowe osady powierzchniowe zostały zdeponowane na starszej powierzchni trzeciorzędowej i kredowej, osadzonych na krystalicznej płycie wschodnioeuropejskiej. Skały mezozoiczne z okresu kredowego – o miąższości kilkuset metrów – na powierzchni mocno urzeźbione, zostały wykształcone w postaci wapieni białych i szarych, margli i kredy piszącej. Utwory górno kredowe - z mastrychtu – o grubości kilkudziesięciu metrów występują na całym omawianym obszarze i w rzeźbie terenu zaznaczają się jedynie na Garbie Włodawskim. Wapienie mezozoiczne mają natomiast duże znaczenie dla krążenia i występowania wód podziemnych. W rejonie miasta i na południe od niego skały mastrychtu zostały przykryte zwartym nakładem trzeciorzędowym, w kilku miejscach rozciętych obniżeniami erozyjnymi. Na Garbie Włodawskim osady trzeciorzędowe wypełniają rowy tektoniczne w podłożu mezozoicznym; najczęściej są to piaski i mułki.

Wspomniana wcześniej monotonność rzeźby jakkolwiek jest charakterystyczna dla subregionu Pojezierza jest wyraźnie urozmaicona szeregiem mikroform geomorfologicznych. Wśród form wypukłych na podkreślenie zasługują wydmy i pola wydmowe, liczne zagłębienia, często wypełnione torfami maskującymi ich głębokość. Na Garbie Włodawskim zasadniczy rys rzeźby uzupełniają dolinki denudacyjne, krawędzie dolin i stoków, zagłębienia różnej genezy i doliny rzeczne.

Litosferyczne uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego wykazują zróżnicowanie wynikające z wykształcenia utworów przypowierzchniowych i odmienności oraz intensywności procesów i mechanizmów akumulacji i niszczenia osadów. Piaszczyste, z różną zawartością frakcji pylastych, osady odkrywające powierzchnie ziemi są korzystne do zabudowy. Sprzyja jej również rzeźba terenu; deniwelacje niewielkie, nachylenia stoków

również. Waloryzacja warunków do zabudowy jest korzystniejsza na Garbie Włodawskim niż na pojeziernej części gminy.

Na uwagę zasługuje dolina rzeki Bug, gdzie odmienność genetyczna i litologiczna osadów budujących poszczególne typy terasów zalewowych, zaznacza się również w krajobrazie i użytkowaniu terenu – ma niewielkie znaczenie dla funkcji osadnictwa. Zróżnicowanie właściwości litologicznych utworów powierzchniowych jest głównym powodem zróżnicowania pokrywy glebowej, choć obraz głównych typów i rodzajów gleb jest prosty. Największe obszary zajmują gleby piaskowe różnych typów genetycznych: biellicowe, rdzawe, brunatne kwaśne. Występują one zarówno na Garbie Włodawskim, jak i na Pojezierzu Łęczyńsko - Włodawskim, tworząc niekiedy zwarte, rozległe powierzchnie, które urozmaiczone są glebami pseudobiellicowymi na piaskach gliniastych lekkich, piaskach luźnych, żwirach. Znaczne powierzchnie nawierzchniowe zajmują mady, czarne ziemie, pseudobiellicowe na piaskach gliniastych mocnych. Natomiast w dolinach rzecznych gleby torfowe, mady, gleby murszowo - glejowe. Jakościowo są to gleby kompleksów: żytniego dobrego, żytniego słabego, żytniego bardzo słabego. Niewielkie fragmenty pedosfery należą do kompleksu zbożowo - pastewnego mocnego, zbożowo - pastewnego słabego. Wyższe wartości bonitacji glebowej obserwuje się na Garbie Włodawskim niż na Pojezierzu Łęczyńsko - Włodawskim.

Fot Nr 1, 2. Rzeka Bug

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Cechą charakterystyczną krajobrazu, szczególnie fragmentu południowego, jest mnogość i wielorakość zjawisk wodnych. Część gminy położona na Garbie Włodawskim jest uboższa w zjawiska wodne, które ponadto koncentrują się w rejonie dolin i obniżeń terenu. Pomiedzy rzeźbą terenu a stosunkami wodnymi istnieje na omawianym obszarze bardzo ścisły związek; zwierciadło obniża się w części równinnej Pojezierza a podnosi na Garbie.

Stosunki wodne w gminie Włodawa kształtowane są przez rzekę Bug. Cały teren gminy należy bezpośrednio lub pośrednio do zlewni tej rzeki. Północną część gminy odwadnia rzeka Hanna i jej dopływy, a centralna położona jest w dorzeczu Włodawki lub bezpośrednio zlewni Bugu. Południowe fragmenty gminy znajdują się w dorzeczu Tarasienki będącej prawym dopływem Włodawki.

Znaczną część gminy, głównie na południe od Włodawki, zajmują mokradła i bagna, które w warunkach naturalnych nie były włączone do sieci rzecznej.

Wstępujące na terenie gminy Włodawa liczne jeziora i starorzecza są cennym uzupełnieniem wód powierzchniowych.

Tabela Nr 2. Wybrane parametry morfometrii jezior gminy Włodawa

Lp	Jezioro	Powierzchnia (ha)	Maksymalna głębokość (m)	Długość linii brzegowej (m)	Pojemność (tys. m ³)
1	Białe Włodawskie	106,4	33,60	4262	15000
2	Czarne Włodawskie	23,6	11,40	1909	704
3	Glinki	49,6	8,80	3018	1342
4	Koseniec	21,0	4,20	1840	273
5	Lipieniec	4,1	7,10	729	123
6	Orchowo	8,1	-	1090	-
7	Perespa	24,3	6,20	2311	781
8	Rogóżno	2,5	-	575	-
9	Święte	5,7	9,60	948	194
10	Wspólne	65,3	2,25	3080	914

Zródło: Ekofizjografia Podstawowa Gminy Włodawa, 2004r.

Jezioro Białe jest jednym z największych i najgłębszych jezior położonych w gminie i we wschodniej części Równiny Łęczyńsko – Włodawskiej. Jezioro ma łatwy dostęp do wody, twarde piaszczyste dno. Żyje w nim wiele gatunków ryb, m.in. szczupak, sielawa, sandacz, węgorz. Nad jeziorem można spotkać kaczki krzyżówki, perkozy, czaple siwe, łabędzie, błotniki stawowe. Od strony południowej jezioro otoczone jest lasem należącym do Sobiborskiego Parku Krajobrazowego. Jezioro Białe jest najatrakcyjniejszym kąpielowym zbiornikiem regionu. Piaszczyste plaże, twarde dno oraz otoczenie sosnowymi borami zachęcają do wypoczynku. Możliwe jest na nim także uprawianie sportów wodnych, żeglarsstwa, wędkarstwa. Jezioro można obejść dookoła niemal stale mając taflę wody w zasięgu wzroku. Z uwagi na dużą liczbę turystów tylko na niewielkim fragmencie w części północno - wschodniej występują zwarte s z u w a r y , w których czasami żerują ptaki wodne.

Jezioro Glinki jest zbiornikiem przepływowym co doprowadziło do degradacji jego wód. Obecnie przez większość okresu letniego kąpiel w nim jest niedozwolona. Otoczenie stanowią bory sosnowe. Jezioro można obejść dookoła. Nieco trudniej jest przejechać taką trasę rowerem, ponieważ nad rzeczką Tarasienką przełożona jest tylko prowizoryczna kładka z pnia. Zimą można dotrzeć do bobrowego żeremia położonego w pobliżu miejsca wpływu i wypływu rzeki z jeziora. Piaszczysty brzeg od strony północnej wznosi się dość wyraźnie - nachylenie do słońca i jałowa gleba sprawiają, że nie zarasta gęstą roślinnością

i jest ulubionym miejscem występowania jaszczurki zwinki. Szczególnie okazałe są samce w okresie godowym, kiedy przyjmują intensywnie zieloną barwę.

Fot. Nr 3. Jezioro Glinki

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Jezioro Święte pomimo niewielkich rozmiarów jest dość głębokie, otoczone torfowiskiem. Największą jego atrakcją są gęste „dywany” mięsożernych rośniczek, głównie rzadkiej rośniczki pośredniej, ale także okrągłolistnej i mieszańca rośniczki owalnej. W sąsiedztwie jeziora rośnie 8 okazałych dębów, z których największy ma ponad 4 m obwodu. Z ciekawostek świata zwierzęcego nad torfowym brzegiem można odnaleźć turkucia podjadka, a także liczne płazy i gady (zaskrońce).

Jezioro Lipieniec (Lipieniec) znajduje się tuż przy drodze. Służy głównie jako zbiornik wędkarski.

Jezioro Rogóźno otoczone jest podmokłym olsem z typową bujną roślinnością torfowiska niskiego.

Jezioro Czarne jest zbiornikiem prywatnym, mało użytkowanym. Szczególnie interesujące są podmokle przylegające do niego torfowiska niskie z niektórymi ptakami wodno-błotnymi.

Jezioro Spólne objęte jest ochroną rezerwatową „Żółwie Błota” zbiornik jest dobrze izolowany od wpływów antropogenicznych nie jest wykorzystany na potrzeby turystyki i rekreacji.

Jezioro Kosaniec pierwotnie wchodziło w skład jednego akwenu wodnego Spólne - Kosaniec. Położone w centrum silnie podtopionej kotliny holocenińskiej z obszarów wschodniej części równiny Łęczyńsko - Włodawskiej. W wyniku procesów melioracji nastąpiło odwodnienie bagien i torfowisk, przez co powstały dwa odrębne zbiorniki wodne połączone naturalnym śródlęśnym kanałem. Jezioro Kosaniec objęte jest ochroną rezerwatową „Żółwie Błota” zbiornik jest dobrze izolowany od wpływów antropogenicznych nie jest wykorzystany na potrzeby turystyki i rekreacji.

Jezioro Perespa jest położone wśród lasów Sobiborskich posiada niedostępne zabagnione brzegi stanowiące ochronę przed wpływami antropogenicznymi. Jezioro wchodzi w skład jezior „sobiborskich” objętych ochroną rezerwatową w celu zachowania licznej populacji żółwia błotnego.

Warunki klimatyczne obszaru kształtują różne masy powietrza. Najczęściej są to masy polarno-morskie, rzadziej polarno-kontynentalne i arktyczne; najrzadziej napływa powietrze zwrotnikowe. Średnia roczna temperatura wynosi 7,3°C co równa się średniej krajowej, zaś amplituda temperatur równa jest 22,2°C (średnia temperatura lipca wynosi 18°C, a stycznia -4,2°C). Średnia temperatura półrocza ciepłego (IV-X) wynosi 13,2°C, a chłodnego (XI-III) od -1 do -3°C. Oznacza to, że na tle klimatu Polski klimat powiatu włodawskiego jest nieznacznie chłodniejszy.

Dzięki swojemu położeniu obszar charakteryzuje się m.in. dłuższą porą letnią, trwającą do 98 dni, jak również zimą (do 80 dni) – dłużej niż w centralnej Polsce.

Średnia suma opadów wynosi ok. 550 mm (1951-1990), nieco poniżej średniej krajowej (600 mm), natomiast średnia suma opadów atmosferycznych wynosiła w tych samych latach 400 mm. W roku przeciętnym notuje się około 140 dni z opadem, w tym około 90 dni z opadem równym lub wyższym od 1 mm. Około 15 % wielkości zasilania atmosferycznego stanowi opad śniegu, a średnia liczba dni z pokrywą śnieżną wynosi 80. Wynik ten jest charakterystyczny dla całej wschodniej Polski, jako niedobór opadów.²

Obszary prawnie chronione na terenie gminy Włodawa zajmują ogółem 10 461,0 ha, obszary chronionego krajobrazu - 4 769,0 ha. Grunty leśne zajmują 11 826,2 ha, co stanowi 48,3 % powierzchni gminy. Użytki ekologiczne zajmują 285,3 ha powierzchni gminy (Dane GUS 2007r.). Użytki ekologiczne na terenie gminy to:

- „**Skarpa Nadbużańska**”- (pow. ok. 78 ha) to użytek znajdujący się na terenie gminy Wola Uhruska i Włodawa. Jego celem jest ochrona bagien i starorzeczy ze zbiorowiskami

---

² Audyt turystyczny i gospodarczy Projekt: Rozwój turystyki nadbużańskich obszarów wiejskich Włodawa i okolice, 2006r.

zaroślowymi, szuwarowymi i wodnymi. W jego granicach występuje kilka rzadkich gatunków, m.in. osoka aloesowa i turzyca oszczepowata.

- **„Dolina rzeki Tarasienki”**- to tereny objęte formą ochrony w postaci użytków ekologicznych. Zajmuje powierzchnię ok. 71 ha. W części położona na terenie gminy Wola Uhruska, a częściowo we Włodawie. Jej celem jest ochrona terenów bagiennych. Występuje tu m.in. grąźel żółty.

- **„Dolina rzeki Krzemianki”**- użytek położony na terenie gmin Wola Uhruska, Hańsk i Włodawa. Zajmuje powierzchnię ok. 57 ha. Celem utworzenia jest ochrona bagien i starorzeczka z roślinnością zaroślową, szuwarową i wodną.

Najcenniejszym obszarem w gminie Włodawa jest **Sobiborski Park Krajobrazowy**. Park powstał w 1983 roku, zajmuje powierzchnię 11 165,78 ha. Park otoczony jest otuliną o powierzchni 9 500 ha, która jednocześnie stanowi wschodnią część Poleskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Park położony jest na terenie 3 gmin: Włodawa, Hańsk, Wola Uhruska. Celem utworzenia parku jest ochrona najcenniejszych fragmentów przyrody wschodniej części Równiny Łęczyńsko - Włodawskiej. Cechą charakterystyczną tego terenu są rozległe równiny porośnięte lasami, wśród których znajdują się śródleśne jeziora i torfowiska.

Najcenniejsze fragmenty chronione są w postaci rezerwatów przyrody. Jest to ostoja żółwia błotnego o randze europejskiej. Duże walory przyrodnicze tego terenu wpłynęły na uznanie go za ostoję przyrody o znaczeniu międzynarodowym w systemie CORINE pod nazwą Pojezierze Łęczyńsko - Włodawskie, obszar węzłowy rangi międzynarodowej w systemie ECONET- POLSKA oraz węzeł ekologiczny w projektowanym Międzynarodowym Rezerwacie Biosfery "Polesie Zachodnie", który łączy Poleski Park Narodowy z Szackim Parkiem Narodowym na Ukrainie.

Zbiorowiska torfowiskowe są najcenniejszymi przyrodniczo komponentami szaty roślinnej; występują tu wszystkie trzy typy torfowisk: niskie, przejściowe i wysokie. Najcenniejsze z nich objęto ochroną rezerwatową. W części parku na terenie gminy jest pięć z siedmiu rezerwatów przyrody:

Rezerwat przyrody „Żółwiowe Błota”- o powierzchni 737,41 ha został utworzony w 1988 r. Na terenie rezerwatu znajdują się jeziora Wspólne, Koseniec i Pereszpa (nad jeziorami żyją bobry), kompleks stawów oraz sąsiadujące z nimi lasy, głównie bagienne lasy brzoźowo-olszowe i bory sosnowe. Głównym przedmiotem ochrony w rezerwacie jest gad – żółw błotny, gatunek rzadki i zagrożony wyginięciem. Jeziora, dawne stawy oraz liczne torfowiska stanowią jego naturalną ostoję. Jednocześnie piaszczyste tereny pozwalają na zakładanie łągowisk. Oddalenie od siedzib ludzkich i rozległe bagna

zapewniają żółwiom sukces rozrodczy dając nadzieje na zachowanie gatunku dla przyszłych pokoleń. Szata roślinna tego terenu jest bardzo zróżnicowana, dominującym zbiorowiskiem są bory sosnowe i olsy. Rozległe bagna porośnięte są przez zespoły turzyc, natomiast na fragmentach występują licznie grązele żółte i grzybienie północne. Stwierdzono tutaj przeszło 30 gatunków chronionych. Do najcenniejszych z nich należą spotykane w miejscach wilgotnych: brzoza niska, wierzba borówkolistna i lapońska, trzy gatunki rosiczek. W runie leśnym występują chronione widłaki jałowcowaty i goździsty natomiast w miejscach suchych lepnicza litewska i goździk piaskowy.

Rezerwat przyrody „Jezioro Orchowe” – jest to rezerwat wodno - torfowiskowy o powierzchni 58,03 ha, utworzony w 1996r. Przedmiotem ochrony jest śródlądowe jezioro w końcowym stadium zarastania położone w dawnej lodowcowej dolinie. W otoczeniu znajdują się lasy bagienne: ols brzezina i bór bagienny. Unikatowa flora reprezentowana jest m.in. przez lepnicę litewską, goryczkę wąskolistną, pływacza pospolitego i liczne gatunki rosiczek.

Rezerwat przyrody „Magazyn” o powierzchni 51,98 ha, utworzony w 1996 r. Rezerwat położony jest przy wschodniej granicy parku krajobrazowego, na południe od Sobiboru. Ochroną zostały objęte rozległe torfowiska i obszary bagienne. Ten rezerwat wodno-torfowiskowy ma charakter torfowiska niskiego porośniętego kępami turzyc, powstałego po przyhamowaniu odpływu wody z leśnego rozlewiska. Przeplatające się wyspy i powierzchnie wodne tworzą doskonałe miejsce do bezpiecznego gniazdowania ptaków. Swoje młode wyprowadzają tu m.in. puchacz i bocian czarny. W otoczeniu znajdują się olsy i bagienne lasy mieszane.

Rezerwat przyrody „Trzy Jeziora” – rezerwat o powierzchni 749,24 ha, utworzony w 1996 r. Na terenie gminy rezerwat zajmuje niewielkie dwa fragmenty (około 38 ha). Rezerwat wodno - torfowiskowy, największy w Sobiborskim Parku Krajobrazowym. Obejmuje śródlądowe jeziora Płotycze (21 ha) i Brudno (42 ha) oraz położone w otoczeniu torfowiska. Liczne z nich mają charakter otwarty, inne pokryte są olsami, borem bagiennym i łożowiskami. Występuje tu wiele rzadkich i chronionych gatunków roślin i zwierząt. Do tego rezerwatu przylega rezerwat Jezioro Brudzieniec zwiększając tym samym naturalną przyrodniczą przestrzeń.

Rezerwat przyrody „Brudzieniec” – najstarszy rezerwat na terenie gminy, utworzony w 1973 r. i zajmujący powierzchnię 36,43 ha w celu ochrony jeziora Brudzieniec wraz z otaczającymi je torfowiskiem. Występują tu leśne ekosystemy torfowiskowe: ols, bór bagienny, a w suchszej części rezerwatu bór mieszany i chrobotkowi. Rezerwat przylega do rezerwatu „Trzy Jeziora” tworząc duży, chroniony kompleks wodno - torfowiskowy.

Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie” – Status Rezerwatu Biosfery nadawany jest obszarom o wybitnych wyróżniających się w skali światowej walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Status Rezerwatu Biosfery „Polesie Zachodnie” nadany został przez UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) Międzynarodową Radę Koordynacyjną Człowiek i Biosfera 30 kwietnia 2002 roku, terenom obejmującym cały subregion fizjograficzny Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego oraz niewielkim fragmentom Równiny Parczewskiej, Garbu Włodawskiego i Pagórów Chełmskich. Łącznie w skład Polesia po stronie polskiej wchodzi 25 jednostek administracyjnych (22 gminy i 3 miasta). Jest to region nakładania się stref biogeograficznych: borealnej, kontynentalnej i atlantyckiej, wyróżniający się w skali całego kontynentu europejskiego specyfiką i różnorodnością biologiczną. Charakterystycznym elementem Polesia są torfowiska i bezodpływowe naturalne jeziora o genezie i okresie ewolucyjnym trwającym co najmniej 13 tysięcy lat. Ekosystemy te różnymi naturalnymi drogami ewolucji dochodziły do stanu dzisiejszego, tworząc niespotykaną w innych rejonach Europy różnorodność. Polesie jest krainą uformowaną i dalej kształtowaną w zdecydowanym stopniu przez specyficzne stosunki wodne, determinowane zarówno jakością wód, jak i ich zasobami. Specyfika ta polega na zasilaniu obszaru głównie wodami naporowymi, opadowymi i płytkim zaleganiu lustra wody gruntowej. Obecnie czynione są starania, żeby utworzyć trójpaństwowy rezerwat biosfery przez połączenie przygranicznych rezerwatów częściowych Białorusi, Polski i Ukrainy. Byłby to drugi w świecie tego typu rezerwat.

Szczególną cechą regionu jest obecność licznych jezior (dawniej 68 o powierzchni większej niż 1 ha, obecnie na skutek zmian hydrograficznych kilka uległo zanikowi) powstałych jeszcze przed ostatnim zlodowaceniem. Są to więc zbiorniki starsze o ponad sto tysięcy lat od jezior mazurskich czy kaszubskich. Wiek ów widać w intensywnych procesach zarastania, wiele z akwenów całkowicie przekształciło się w torfowiska tworząc nowe, cenne ekosystemy.

Na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie ponad 1000 gatunków roślin naczyniowych, 250 gatunków ptaków, wszystkie niżowe gady i płazy, liczne gatunki ryb. Świat przyrodniczy jest stale badany i dostarcza coraz nowszych odkryć świadczących o dużej różnorodności i naturalności. Do najcenniejszych gatunków zwierząt występujących na tym obszarze należą wodniczka (*Acrocephalus paludicola*), żółw błotny (*Emys orbicularis*) i strzebla błotna (*Phoxinus phoxinus*). Wśród gatunków roślin do najciekawszych należą gatunki mięsożerne z ginącą, endemiczną odmianą tłustosza pospolitego – tłustosz pospolity dwubarwny (*Pinguicula vulgaris* L. subsp. *Bicolour*). Bogactwo florystyczne podkreślają także liczne gatunki storczyków.

Fot. Nr 4, 5, 6. Przyroda gminy Włodawa

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Pomniki przyrody:

- Głaz narzutowy we wsi Żuków, nr 105
- Głaz narzutowy we wsi Korolówka, nr 106
- Głaz narzutowy we wsi Różanka, nr 107
- Miłorząb dwuklapowy we wsi Różanka, nr 108
- Sosna wejmutka we wsi Różanka, nr 109
- Jesion wyniosły we wsi Różanka, nr 110
- Trzy świerki pospolite we wsi Różanka, nr 111
- Sześć lip drobnolistnych we wsi Różanka, nr 112
- Stanowisko lęgowe żołą we wsi Żuków, nr 155

d. Opis zasobów kulturowych

Wykopaliska

Obszar Gminy ze względu na bogatą historię jest miejscem wielu odkrywek archeologicznych, poniżej wymieniono kilka najważniejszych.

- Luta, stan. 3, AZP 73-90/3.
Obozowisko mezolityczne na wydmie nad rzeką Krzemianką. Badania H. Więckowskiej w latach 1969-1970.
- Luta, stan. 4, AZP 73-90/4.
Obozowisko mezolityczne na prawym brzegu rzeki Krzemianki. Badania H. Więckowskiej w roku 1975.
- Okuninka, stan. 95, AZP 72-90/123.
Cmentarzysko kurhanowe o nieokreślonej powierzchni i chronologii lub kopce graniczne. Badania wykopaliskowe w roku 2000, autorzy: W. Mazurek, Ł. Rejniewicz.
- Okuninka, stan. 6, AZP 72-90/13, Jezioro Glinki
Badania wykopaliskowe IHKM w Warszawie. Mezolit, neolit, wczesne średniowiecze, średniowiecze. Pierwotne oznaczenie jako Glinki, stanowisko 3.
- Okuninka, stan. 18, AZP 72-90/28, Jezioro Glinki
Badania wykopaliskowe IHKM w Warszawie. Motyka rogowa. Znaleźisko luźne z obniżenia w widłach Tarasienki i Jeziora Glinki. Pierwotne oznaczenie jako Glinki, stanowisko 2.
- Sobibór, stan. 1, AZP 82-91/1.
Osada mezolityczna, neolityczna i z wczesnej epoki brązu na wydmie położonej na terasie zalewowej Bugu.
- Sobibór, stan. 15, AZP 82-91/15.
Kopiec ziemny, dotychczas bez weryfikacji, która określiłaby wiek i funkcję obiektu. Kopiec znajduje się nad nurtem rzeki, połowa kopca została już zabrana przez rzekę.
- Suszno, stan. 1, AZP 70-90/1.
Osada kultury pomorskiej z jej fazy schyłkowej (okres lateński LtB2-LtC1 – III-II wiek p.n.e.), odkrytych zostało 11 niedużych obiektów, z których funkcja tylko 1 jest w miarę pewna – palenisko z obstawą kamienną. Badania w latach 1987-1988, autor mgr Krzysztof Telepko, zabytki w zbiorach Muzeum Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego we Włodawie. Wskazane podjęcie badań na nowo.
- Suszno, stan. 2, AZP 70-90/2.
Najstarsze znalezisko narzędzia, wykonanego przez człowieka z terenu Lubelszczyzny, należy do kilku z terenu Polski, wykonanych ręką człowieka neandertalskiego. Jest to krzemienne zgrzebło, znalezione przypadkowo w obrębie odkrywki kopalnego torfowiska nad Bugiem. Datowanie na podstawie warstw geologicznych na wczesną fazę środkowego paleolitu, przypadającą na ocieplenie czyli interstadią Podlasia

czyli na okres około 220-180 tysięcy lat p.n.e. Zabytek nie został opublikowany wraz z rysunkiem lub zdjęciem, stąd nieznany jest jego wygląd, miejsce przechowywania również nieznane.

- Szuminka, stan. 2, AZP 70-90/ .
Osada kultury łużyckiej ze schyłku epoki brązu i wczesnej epoki brązu (około 1000-550 lat p.n.e.). Badania sondażowe w roku 1991. Autor badań: mgr Wojciech Mazurek. Bez obiektów nieruchomych, jedynie zabytki ceramiczne z warstwy kulturowej.
- Szuminka, stan. 7, AZP 70-90/ .
Osada kultury łużyckiej ze schyłku epoki brązu i wczesnej epoki żelaza (około 1000 – 550 lat p. n. e.) oraz z przełomu er, związane z osadnictwem z okresu rzymskiego. Badania wykopaliskowe w latach 1990-1991, autor mgr Wojciech Mazurek. Z warstwy kulturowej pochodzą 4 krzemienne wkładki sierpowe, wykonane techniką bifacjalną (obróbka narzędzi z obu stron półsurowca krzemienego), tworzące sierp składankowy. Narzędzia podobnego typu zostały określone mianem wkładki sierpowe typu Szuminka.
- Włodawa, stan. 2, AZP 71-90/2.
Pojedyncza moneta brązowa cesarza Maksymiana Herkulusza (284-305), bita w Aleksandrii w 288 roku. Została znaleziona w ogrodzie nad Bugiem, w pobliżu kościoła parafialnego. Miejsce przechowywania Muzeum Narodowe w Warszawie.
- Włodawa, stan. 7, AZP 71-90/7.
Skarb monet średniowiecznych, znaleziony w narożniku włodawskiego rynku, w budynku przy ulicy Rynek 22. Połowa monet znajduje się w zbiorach Muzeum Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego we Włodawie, druga w zbiorach Muzeum Lubelskiego w Lublinie.
- Włodawa - Orchówek, stan. 15, AZP 71-90/15.
Obozowisko z mezolitu, relikty osady z neolitu i epoki brązu. Silnie zniszczone przez wybieranie piasku w części północnej. Przez stanowisko wiedzie droga rowerowa z Włodawy do Okuninki i dalej do Woli Uhruskiej.
- Włodawa - Orchówek, stan. 25, AZP 72-90/27.
Osada mezolityczna i neolityczna. Badania Zofii Sulgostowskiej, Haliny Mackiewicz i Hanny Więckowskiej w 1974 roku. Oznaczenie jako Glinki, stanowisko 1. Oprócz tego fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej.
- Wołczyny, stan. 1, AZP 73-91/1.

Osada wczesnośredniowieczna położona na skarpie nadbużańskiej, badana w roku 1985. Autor badań: mgr Stanisław Gołub. Badania miały charakter ratowniczy, 1 obiekt mieszkalny zniszczony częściowo przez nurt Bugu. Datowanie około X wiek.

Historia

Gmina Włodawa położona jest na terenie, gdzie przez wieki ścierały się ze sobą tradycje i kultura różnych narodów i religii. Można tu znaleźć wiele śladów zostawionych przez dawnych mieszkańców tych ziem. Ludność zamieszkującą te ziemie stanowili Polacy, Ukraińcy, Białorusini, Żydzi i Niemcy.

We wczesnym średniowieczu cały ten obszar wchodził w skład Grodów Czerwieńskich i stanowił północny kraniec lewobrzeżnej ich części, tym samym należał na przemian do domen władców polskich i ruskich. Około roku 1355 ziemia włodawska weszła w skład domen wielkich książąt litewskich. Być może od tej pory Włodawa i okoliczne ziemie wchodziły w skład domen kolejnych wielkich kniazów litewskich: Giedymina, Olgierda, Kiejstuta, Jagiełły i Kazimierza Jagiellończyka. Natomiast jako pewnik przyjmujemy, że w latach 1413-1520 Włodawa i okoliczne ziemie leżały w granicach województwa trockiego w powiecie grodzieńskim i że w roku 1475 miała miejsce zamiana ziem pomiędzy królem Polski i wielkim księciem Litwy Kazimierzem Jagiellończykiem, a przedstawicielami rodu Ogierdowiczów – Sanguszkowiczów, książętami Michałem i Aleksandrem. Sanguszkowie oddali wówczas królowi ziemie na Wołyniu, otrzymując w zamian dobra: Włodawę, wsie: Komarówkę, Korolówkę, Lubiczyn, Lubień i Sielachy oraz folwarki: Szuminę i Suszno. Z tego też okresu pochodzą informacje o Orchówku, który prawa miejskie otrzymał od króla Aleksandra Jagiellończyka w 1506 r., o Różance, która podobne prawa otrzymała od króla Zygmunta I Starego w roku 1507. Historyczne wzmianki o Sobiborze pochodzą z roku 1506, o Żukowie z 1531 roku.

Prawną podstawę funkcjonowania Włodawy na prawie magdeburskim nadał miastu 18 marca 1540 r. książę Fiodor Sanguszko, chociaż pierwsze kronikarskie zapiski o *Włodawie* pochodzą z pierwszej połowy XIII w.

Trudno nie wspomnieć, że na tej ziemi od wieków żyli i pracowali Białorusini, Litwini, Polacy, Ukraińcy i Żydzi. Religia, kultura i obyczaje tych narodów kształtowały tutejszą historię. Trudno nie wspomnieć, że po Sanguszkach właścicielami tej ziemi byli przedstawiciele najprzedniejszych rodów polskich i litewskich: Leszczyńscy, Pocijowie, Flemingowie, Czartoryscy i Zamoyscy.

Mimo wielokrotnych pożarów i spustoszeń jakie nawiedzały miejscowości gminy przed rokiem 1540, a następnie w latach 1648, 1776, 1826, 1915, 1939, 1944, Gmina Włodawa pozostała

jedną z piękniejszych gmin nadbużańskich. Walory gminy, w skład, której wchodzi miejscowości takie jak Korolówki, Krasówka, Luta, Okuninka, Orchówek, Różanka, Sobibór, Stawki, Suszno, Szuminka, Wołczyny, Żłobek i Żuków, podnosi sąsiedztwo Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego, Poleskiego Parku Narodowego, Sobiborskiego Parku Krajoznawczego i granica z Białorusią i Ukrainą.

Przekazy historyczne zachowane w tradycji na temat niektórych miejscowości gminy

Okuninka

Perłą gminy i zapewne całego województwa jest Okuninka, a raczej położone tutaj jedno z najpiękniejszych jezior zwane Białym. Mieszkańcy Okuninki opowiadają, że powstało ono z kłębka białych nici, który ktoś bardzo dawno temu wrzucił do pobliskiego Jeziora Czarnego, bo ponoć z Jeziora Czarnego do Białego jest podziemny przepływ. Mówią też, że jest w tym jeziorze podwójne dno. Pierwsze dno tworzy warstwa gęstego mułu. Pod nim jest woda i dopiero drugie dno.

Orchówek

Wieś zwana początkowo Orchowem wzmiankowana była już w drugiej połowie XV wieku. W latach 1506 – 1869 miasto, po powstaniu 1863 osada, zniszczona w latach pierwszej wojny światowej.

Perłą Orchówka jest kościół pod wezwaniem św. Jana Jałmużnika. Z dokumentów wynika, że tuż po otrzymaniu przywileju lokacyjnego, ówczesny właściciel miasta Jerzy Krupski ufundował tutaj kościół, który erygował w 1507 r. ówczesny biskup chełmski Mikołaj Kościelecki. Ów biskup – jak pisał Mirosław Korolko w swojej pracy „*Matka Boża Pocieszenia we Włodawie – Orchówku*” – w akcie erekcyjnym zaznaczył:

Oddajemy kościół w Orchówku na cześć i chwałę Wszechmogącemu Bogu, Najświętszej Maryi Pannie i św. Janowi Jałmużnikowi. Do dnia dzisiejszego utrzymała się tradycja, że pierwszy kościół parafialny w Orchówku stał na miejscu zwanym dziś „Kościeliskiem”, odległym od obecnej świątyni ok. 500 m. w kierunku północnym. Przy kościele tym miała znajdować się drewniana kaplica poświęcona św. Antoniemu z wizerunkiem świętego z Padwy. W obrębie nowo założonego miasteczka została również zbudowana cerkiew prawosławna (potem unicka), wzmiankowana w dokumentach od 1510 r.

Zapewne w XVI wieku Orchówek był, na krótko, znanym miastem skoro widnieje na mapie Wacława Grodeckiego z 1561 r.

W 1610 r. kościół przekazano ojcom augustianom, a dalsze losy świątyni były równie tragiczne jak losy miasta. Zniszczony pożarem w czasie działań wojennych 1656-1657 i następnie w 1694, odbudowany po 1723 po raz kolejny spalony w 1794. Budowa obecnego kościoła, zapewne według projektu architekta Pawła Fontany, miała miejsce w latach 1770-1777, konsekrowany w 1780, ponownie restaurowany w latach 1846-1848 kosztem ordynata Augusta Zamoyskiego. Po kasacie zakonu w 1864 r. i likwidacji parafii rzymskokatolickiej w 1867, zamieniony w latach 1887-1914 na cerkiew prawosławną. Zniszczony w roku 1915 i restaurowany w latach 1921-1924, 1931, 1938, 1951. Ponownie parafialny od 1931, od 1947 pod zarządem braci kapucynów.

Mimo wielokrotnych pożarów i zniszczeń, miłośnik architektury i sztuki znajdzie dzisiaj w późnobarokowej świątyni przede wszystkim cudowny obraz Matki Bożej Pocieszenia z końca XVI lub początków XVII w., obraz św. Michała Archanioła z XVII w., rzeźbę Matki Boskiej Bolesnej również z XVII w., Krucyfiks z drugiej połowy XVII w.

Fot. Nr 7. Kościół pw. św. Jana Jałmużnika w Orchówku

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Różanka

Dzieje Różanki wiązać można z osobą horodniczego trockiego księcia Piotra

Michajłowicza Ostrożeckiego herbu *Hołownia*. Temuż księciu w 1506 r. król Aleksander Jagiellończyk nadał był wieś Różankę w powiecie brzeskim obejmującą dwa żrebia, czyli dwa gospodarstwa zobowiązane do służby wojskowej w litewskiej służbie wojennej gospodarskiej – odpowiedniku polskiego pospolitego ruszenia. 4 września 1561 r. księżniczkę Annę Hołownia Ostrożeńską poślubił Adam Pocięj bardziej znany pod imieniem Hipacy. To on, po stracie żony wstąpił do zakonu bazylianów i wkrótce pod imieniem Hipacy został w 1593 prawosławnym biskupem włodzimierskim i brzeskim, a następnie metropolitą kijowskim. Brał czynny udział w zawarciu Unii Brzeskiej i przeszedł do historii jako jeden z jej głównych twórców.

Drugi z rodu Pocięjów, kasztelan wojewoda wileński i wreszcie hetman wielki litewski Ludwik Konstanty, sławny był i w Wielkim Księstwie Litewskim i w Koronie. To jemu – jak głosi legenda – car Piotr Wielki wybudował w Różance wspaniały pałac.

W latach 1863-1864, tutaj w Różance istniał powstańczy szpital polowy i tutaj leczył się z ran, sławny na całym Podlasiu naczelny kapelan wojsk powstańczych ksiądz generał Stanisław Brzóska, pseudonim *Brzeziński*. Dzisiaj nie ma śladu po szpitalu powstańczym, nie ma śladu po wybudowanym przez cara pałacu, który spłonął w 1915 r., a 20 sierpnia tegoż roku August Krasicki pisał w swoim *Dzienniku z kampanii rosyjskiej 1914-1916.*:

O 7-mej wjeżdżam do Różanki, widać kościół nowy już z dala. Również widać wieże kościoła we Włodawie. Wjeżdżam na folwark, gdzie obraz zupełnego spustoszenia. (...) Stajnie spalone, gorzelnia spalona i częściowo rozbita, rów wykopany od gorzelnii do Bugu, którym wypuszczono cały zapas spirytusu. Zabudowania administracji spalone i stary budynek z bramą wjazdową. Całe zostały tylko stajnie cugowa i nowobudowane skrzydło z drugą bramą. Pałac doszczętnie spalony, stoją tylko oczerniałe mury z dwoma herbami na szczycie. Pełno tu wojska niemieckiego. (...) Pałac spalił się 14-go. Przed samym wycofaniem się Moskale podpalili budynki, wysadzili gorzelnię, ale pałac administrator uratował. W niedzielę wkroczyły tu patrole niemieckie i wtedy zaczęli Moskale bombardować Różankę, a specjalnie pałac, który od granatów zapalił się i doszczętnie spłonął. Z rzeczy wewnątrz prawie nic nie uratowano. Nie spaliła się tylko kaplica pałacowa. W obrazie w ołtarzu nad głową Matki Boskiej ugrzęzła kula ze szrapnela. Jeden filar w pałacu od strony Bugu rozwalony i kilka dziur w murze.

Dzisiaj w Różance można zobaczyć tylko ruiny dawnego zespołu pałacowego, parku i zabudowań folwarcznych, tylko kościół parafialny pod wezwaniem św. Augustyna, piękny jak dawniej. Wzniesiony w stylu neogotyckim z fundacji Zamoyskich w latach 1908-1913, uszkodzony podczas wojny w 1915, od 1919 ponownie parafialny, murowany z cegły.

W ołtarzu głównym zobaczyć można późnobarokowe rzeźby świętych Piotra i Pawła z połowy XVIII w., oraz kopię obrazu Matki Boskiej Kodeńskiej z 1908 r. Warto zobaczyć budynek gorzelni i jej wnętrze.

Fot. Nr 8. Wnętrze kościoła pw. św. Augustyna w Różance

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Sobibór

Zaledwie 10 kilometrów od Włodawy, przy drodze z Orchówka do Chełma, w otoczeniu pięknych nadbużańskich lasów, leży mała wieś. To tutaj w latach II wojny światowej, ściślej w marcu 1942 r., Niemcy utworzyli obóz masowej zagłady dla Żydów oraz osób żydowskiego pochodzenia z Austrii, Belgii, Czechosłowacji, Francji, Holandii, Niemiec, Polski i Związku Radzieckiego. Bezpośrednio po przywiezieniu kierowano ich do komór gazowych. W obozie zamordowano przeszło 250 000 Żydów i około 1000 Polaków. 14 października 1943 r. o godzinie 16.00 wybuchło tutaj powstanie, którym kierowali: radziecki oficer, lejtnant Aleksander Aronowicz Pieczorski *Sasza*, oraz Leon Feldhendler, Arkadiusz Waspapur i Arkadiusz Szubajew. Z powstania w Sobiborze ocalały

zaledwie 53 osoby. Zaledwie w kilka dni po zwycięskim dla Żydów powstaniu, Niemcy zaczęli zacierać ślady swojej zbrodni, wykorzystując do tego celu sprowadzonych tutaj Żydów z obozu koncentracyjnego w Treblince. Na miejscu, gdzie był obóz, żydowscy robotnicy zasadzili sosnowy las, a po skończonej pracy zostali rozstrzelani.

Niemiecki obóz zagłady w Sobiborze

SS – Sonderkommando Sobibór funkcjonował w okresie od maja 1942 do października 1943 roku. Pierwsze transporty ludności żydowskiej dotarły do Sobiboru z końcem kwietnia 1942 roku. Zdecydowaną większość przybyłych kierowano do natychmiastowej zagłady. Nielicznych tylko więźniów wyznaczano do pracy w różnych „komandach” roboczych na terenie obozu.

Liczbę ofiar Sobiboru oblicza się na ok. 250 tys. osób – Żydów z Polski, Niemiec, Austrii, Czechosłowacji, Francji, Holandii, Rumunii, Węgier, Belgii i okupowanych terenów ZSRR – głównie Białorusi, a także około 1000 Polaków.

Decyzja o budowie obozu zagłady w Sobiborze zapadła najprawdopodobniej w lutym 1942 roku - po konferencji na temat „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej” zorganizowanej przez Reinharda Heydricha i Adolfa Eichmanna w Wannsee pod Berlinem 20 stycznia 1942 roku. Budowę obozu, znanego w oficjalnej nomenklaturze jako „SS – Sonderkommando Sobibór” rozpoczęto w marcu 1942 roku. Prace budowlane nadzorował kierownik Zarządu Budowlanego SS i policji w Zamościu, SS – Hauptsturmführer Richard Thomalla – jednocześnie pierwszy komendant obozu. Na potrzeby obozu przeznaczono 58 hektarów obszaru leśnego po zachodniej stronie linii kolejowej Chełm – Włodawa. Pod koniec kwietnia 1942 roku, cały teren obozu ogrodzono trzema rzędami drutów kolczastych, wysokich na 2,5 m. – przeplatanych od strony zewnętrznej gałęziami jedliny. Wzdłuż całego ogrodzenia rozmieszczono wieże wartownicze, a w 1943 roku dodatkowo wokół obozu wybudowano pola minowe. Obiekty obozowe w Sobiborze stanowiły kilka odrębnych kompleksów zabudowań (przedpole obozowe, obóz I, II, III i IV).

Każda część obozu w Sobiborze otoczona była dodatkowymi wewnętrznymi ogrodzeniami z drutu kolczastego tworząc odrębną, odizolowaną od innych całość. Szczególnie zabezpieczona była tzw. „droga śmierci”. Przebiegała ona łukiem z obozu II do obozu III – miejsca bezpośredniej zagłady. Więźniowie nazywali tę drogę „węże m”, a niemieccy członkowie załogi „Niebiańską Aleją”.

Przybycie każdego transportu oznaczało podporządkowanie całego obozu jednemu celowi – natychmiastowej eksterminacji więźniów. Zarówno SS - mani, jak i strażnicy

zatrudniani byli przy rozładunku i zabezpieczeniu drogi przemarszu więźniów. Czynności zawsze były te same. Transport dzielono na części i po 3 – 4 wagony wtaczano na rampę obozową. Następnie zamykano bramę obozu. Starców, kaleki i chorych ładowano na platformy kolejki obozowej (obecni przy tym SS - mani nosili opaski Czerwonego Krzyża) i mówiono im, że jadą do lazaretu. W rzeczywistości na terenie obozu III byli rozstrzeliwani.

Po przeprowadzonej na rampie selekcji według płci i wieku pozostali więźniowie kierowani byli na teren obozu II. Stąd nadzy, podzieleni na grupy liczące od 50 do 100 osób trafiali do komór gazowych. Kobiety po drodze prowadzone były przez barak przejściowy, gdzie grupa „fryzjerów” obcinała im włosy.

Komory gazowe były urządzone w taki sposób, że faktycznie przypominały łaźnie. W początkowym okresie mieściły one około 240 osób jednocześnie. Po rozbudowie pojemność komór uległa podwojeniu. Ofiary uśmiercano gazami spalinowymi doprowadzanymi do kabin ze specjalnej przybudówki, w której znajdował się 8 cylindrowy silnik dieslowski. Proces uśmiercania trwał około 15 – 20 minut.

Po zagazowaniu zwłoki pomordowanych wyciągano z komór i przeszukiwano w celu znalezienia złota i ukrytych kosztowności. Następnie ciała wrzucano do wielkich masowych grobów na terenie obozu III. Od jesieni 1942 roku rozpoczęto spalanie ciał na specjalnych rusztach z szyn kolejowych. Warstwy zwłok przekładano drewnem, oblewano płynem łatwopalnym i podpalano. Prochy zrzucano do dołów na terenie obozu III.

14 października 1943 roku wybuchło w obozie powstanie zbrojne więźniów, którym kierowali Aleksander Peczerski i Leon Feldhendler. Zakończyło się ono masową ucieczką więźniów. Uciekło około 300 osób. Wielu z nich Niemcy zdołali jednak ująć. Zostali oni rozstrzelani. Z sobiborskiej kaźni ocalało zaledwie kilkadziesiąt osób. To głównie im zawdzięczamy, że winni zbrodni stanęli przed sądami, a prawda o Sobiborze dotarła do opinii światowej.

Sukces zorganizowanego powstania spowodował podjęcie przez Niemców decyzji o natychmiastowym zamknięciu obozu. Bardzo szybko przystąpiono do jego likwidacji. Wszelkie ślady zbrodniczej działalności usiłowano starannie zatrzeć. Komory gazowe wysadzono w powietrze, baraki i ogrodzenia rozebrano. Gruz i materiały z demontażu wywieziono. Na całym terenie obozu zasadzono las sosnowy.

Idea upamiętnienia ofiar zamordowanych w hitlerowskim obozie natychmiastowej zagłady w Sobiborze zrodziła się w połowie lat 60-tych z inicjatywy Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Miejsce kaźni upamiętniono kopcem – mauzoleum z prochami pomordowanych oraz pomnikiem. Od 1993 roku na terenie po byłym obozie funkcjonuje

Muzeum Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady w Sobiborze. Jest ono filią Muzeum Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego we Włodawie.

Fot. Nr 9. Pomnik w obozie zagłady w Sobiborze

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Stawki

Zaledwie trzy kilometry za Różanką w drodze na północ, leży przepiękna wieś Stawki. Znajdziemy tutaj wszystko: poprzecinaną malowniczymi wąwozami wysoką skarpe nadbużańską, a z niej widok na szeroką panoramę Bugu, drewniany dworek z XIX w., a także drewniane chałupy i zabudowania gospodarskie z przełomu XIX i XX w., przydrożne kapliczki, starą kuźnię. W przewodnikach turystycznych zachęcających do odwiedzin Podlasia

odnotowano, że turysta po przyjeździe do Stawek *nieruchomieje, patrzy, i chciałoby pozostać tutaj na zawsze.*

Zabytki kultury materialnej:

Korolówka – Osada (obręb ewidencyjny Korolówka)

- Kapliczka murowana z ok. 1918 roku (dz. nr 335 przy dz. nr 345/7)

Krasówka

- Krzyż drewniany z 1934 roku (dz. nr 684/1 (przy dz. nr 682))

Luta

- Kapliczka murowana z ok. 1920 roku (dz. nr 43/4)
- Kapliczka murowana z ok. 1920 roku (dz. nr 567) (Wspólnota Gruntowa – lasy)

Okuninka

- Kapliczka murowana z pocz. XX w. (dz. nr 74) (przy dz. nr 383/2)

Orchówek

- Kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Jałmużnika z początku XVI w. Kościół późnobarokowy, z dwuwieżową fasadą, powstały w latach 1770-77 według projektu Pawła Fontany. Budowy kościoła nie ukończono ze względu na brak funduszy, stąd też jego wieże mają prowizoryczną nadbudowę drewnianą. Jest to budowla jednonawowa, nakryta sklepieniem kolebkowym z lunetami w nawie i kolebkowo-krzyżowym w prezbiterium. W wyposażeniu znajduje się m.in. rokokowy ołtarz główny z 1742 roku (przeniesiony z kościoła w Piechowicach w woj. jeleniogórskim) oraz obrazy z XVII i XVIII w. W ołtarzu bocznym znajduje się XVII-wieczny obraz św. Antoniego, w srebrnej sukience, także otoczony niegdyś kultem. Obok kościoła widać resztki murów XVII-wiecznego klasztoru augustianów, który w 1891 roku runął do Bugu na skutek podmycia skarpy przez rzekę (główne koryto rzeki znajdowało się wówczas w miejscu obecnego starorzecza). Od końca lat czterdziestych XX w. kościołem opiekują się ojcowie kapucyni. W pobliżu stoi drewniana plebania z 1927 roku. Wewnątrz:
  - obraz Matki Bożej Pocieszenia z końca XVI lub początków XVII w.,

Obraz Matki Bożej Orchowskiej jest kopią obrazu Matki Bożej Częstochowskiej wykonaną na przełomie XVI i XVII w. Wizerunek ma srebrną sukienkę i korony wykonane z renesansowego złotego łańcucha; przy koronie Dzieciątka ryngrafik ze zbroi husarskiej. Obraz Matki Bożej Orchowskiej, zwanej też Matką Bożą Pocieszenia, jest od XVII w. czczony jako cudowny, otaczają go liczne wota.

- obraz św. Michała Archanioła z XVII w.,
- rzeźba Matki Boskiej Bolesnej również z XVII w.,
- krucyfiks z drugiej połowy XVII w.
- Kapliczka drewniana z pocz. XX w. przy ul. Kochanowskiego (dz. nr 287).

Różanka

- Ruiny dawnego zespołu pałacowego, parku i zabudowań folwarcznych
- Kościół parafialny pod wezwaniem św. Augustyna. Neogotycki kościół zbudowany w latach 1908-13, ufundowany przez rodzinę Zamoyskich, został on wzniesiony w miejscu rozebranej w 1905 roku cerkwi. Wewnątrz: ołtarz główny: późnobarokowe rzeźby świętych Piotra i Pawła z połowy XVIII w., kopia obrazu Matki Boskiej Kodeńskiej z 1908 roku.
- Gorzelnia z XIX w. Wewnątrz: zabytkowe schody.

Sobibór

- Pomnik i Kopiec poświęcony tym, którzy zginęli w tym miejscu w obozie masowej zagłady dla Żydów oraz osób żydowskiego pochodzenia utworzonego przez Niemców w 1942 roku. W 1943 roku wybuchło w obozie powstanie, którego efektem była ucieczka ocalałych. Kilka dni po tym zdarzeniu Niemcy zaczęli zacierać ślady swojej zbrodni.

Stawki

- Dworek z XIX w.
- Drewniane chałupy i zabudowania gospodarskie z przełomu XIX i XX w.
- Przydrożne kapliczki z XIX w.
- Kuźnia z XIX w.
- Kapliczka murowana z ok. 1935 roku (dz. nr 592/1)

Szuminka

- Krzyż (z kapliczką) drewniany, z 1930 roku (dz. nr 116 (przy dz. nr 76))

Wołczyn

- Krzyż drewniany z 1939 roku (dz. nr 36/1)

Żłobek Mały

- Dom drewniany z ok. 1930 roku (dz. nr 103)

Żuków

- Kapliczka drewniana z 1945 roku (dz. nr 499)

Zabytki sepulkralne (cmentarze i mogiły) figurujące w gminnej ewidencji zabytków

Gminną ewidencją zabytków objętych jest sześć tego typu obiektów. Są to:

- Cmentarz rzymskokatolicki z 1796 roku **w Orchówku.**, przy parafii p.w. św. Jana Jałmużnika (dz. nr 693) (będąca własnością parafii)

Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej obejmuje cmentarz w jego granicach oraz bezpośrednie otoczenie obiektu.

- Cmentarz greckokatolicki z pierwszej połowy XIX w. **w Różance** (dz. nr 530) (własność Urzędu Gminy)

Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej obejmuje cmentarz w jego granicach oraz bezpośrednie otoczenie obiektu.

- Cmentarz parafialny, rzymskokatolicki z ok. 1921 roku **w Różance** (dz. nr 553) (własność parafii rzymskokatolickiej p.w. św. Augustyna)

Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej obejmuje cmentarz w jego granicach oraz bezpośrednie otoczenie obiektu.

- Mogiły z II wojny światowej, zlokalizowane w parku **w Różance** (teren prywatny)

Mogiły znajdują się wewnątrz strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej. Wszelkie zamierzenia i działania podejmowane na obszarze i wokół obiektu podlegają zasadom ustalonym dla tej strefy.

- Mogiła żołnierska z II wojny światowej (1939 roku) **w Żłobku Dużym** (teren Lasów Państwowych – Nadleśnictwo Sobibór)

Pośrednią ochroną konserwatorską obejmuje się mogiłę z bezpośrednim jej otoczeniem.

- Cmentarz rzymskokatolicki z XX w. (1982 roku) **w Żukowie** (dz. nr: 527 i 528, własność parafii rzymskokatolickiej p.w. Nawiedzenia Matki Boskiej Kodeńskiej)
Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej obejmuje cmentarz w jego granicach oraz bezpośrednie otoczenie obiektu.

Identyfikacja problemów w sferze „przestrzeń i środowisko”

1. Peryferyjne położenie w skali województwa i kraju.
2. Słaba współpraca z Białorusią
3. Obniżający się poziom wód gruntowych i wysychające zbiorniki wodne
4. Obszary prawnie chronione powodują ograniczenia w zagospodarowaniu terenu.
5. Zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych
6. Nieodpowiednie oznaczenie i dostępność obiektów zabytkowych

2. Sfera społeczna

a. Sytuacja demograficzna i społeczna terenu

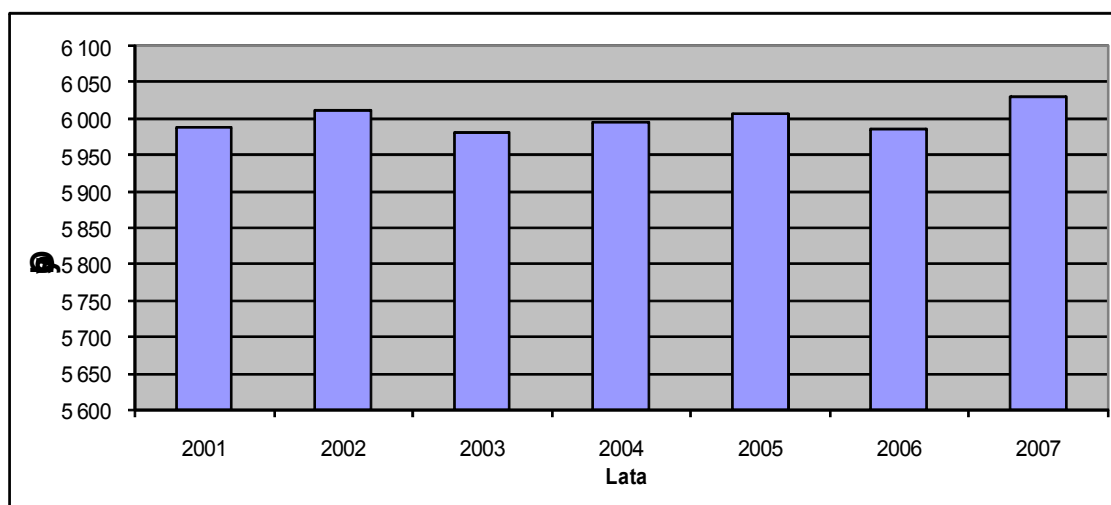
Dane demograficzne o populacji mieszkańców gminy ujawniają wiele ciekawych informacji o źródłach obecnych trudności i zarazem pomagają zdiagnozować zagrożenia.

Tabela Nr 3. Stan ludności w gminie Włodawa wg stałego miejsca zameldowania na dzień 31 XII 2007 ogółem

rok	wartość	j. miary
2001	5 989	osoba
2002	6 013	osoba
2003	5 981	osoba
2004	5 995	osoba
2005	6 007	osoba
2006	5 986	osoba
2007	6 031	osoba

Źródło: GUS

Wykres Nr 1. Liczba ludności w gminie Włodawa lata 2001-2007.

Źródło: GUS

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2007 roku gminę Włodawa zamieszkiwało 6 031 osób. Na dzień 20.03.2008 r. gminę zamieszkiwało 6057 osób (Dane Urzędu Gminy Włodawa). Przedstawione dane wskazują, iż w ostatnich latach liczba mieszkańców powoli wzrosła.

Główne tereny zasiedlone znajdują się w miejscowości: Orchówek, Różanka, Suszno, Korolówka Osada i Żuków. Największa liczba ludności skupiona jest w miejscowości: Orchówek, Różanka i Suszno. Średnia gęstość zaludnienia na obszarze gminy wynosi 25 osób na km², dla porównania w województwie lubelskim przypada średnio 86 osób na km², natomiast średnia gęstość zaludnienia na obszarze Polski wynosi 122 osób na km² (Dane GUS 2007r.).

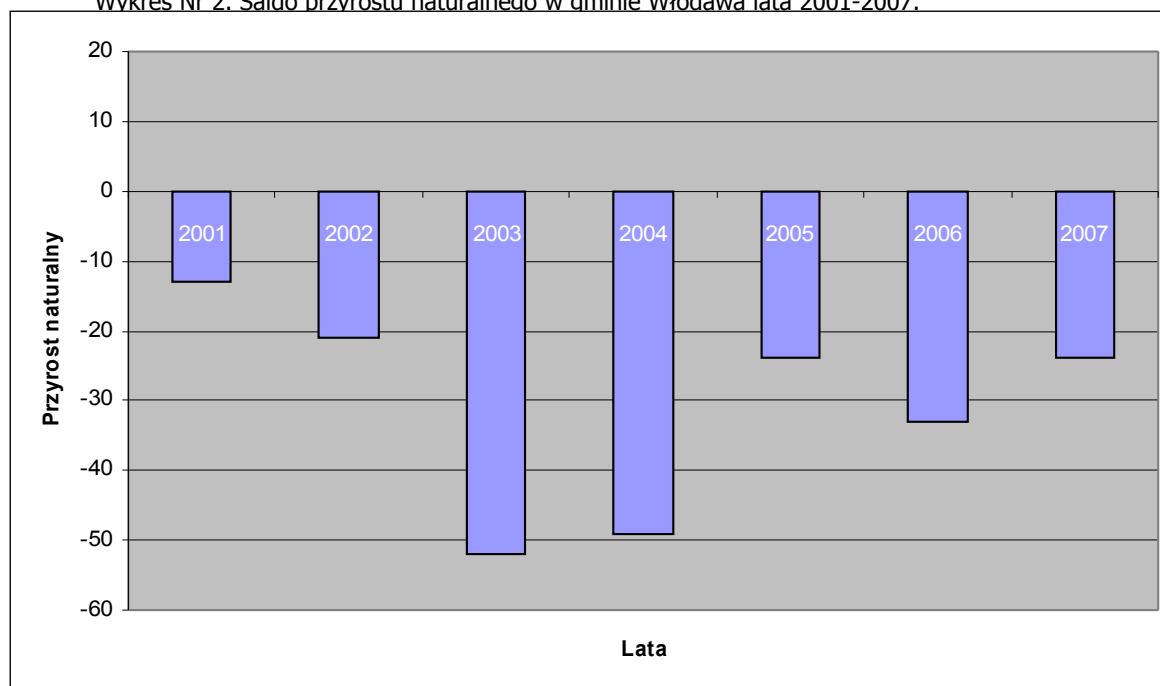
Przez cały analizowany okres przyrost naturalny w gminie był ujemny. Przyrost naturalny obrazuje tabela poniżej.

Tabela Nr 4. Przyrost naturalny w gminie Włodawa lata 2001-2007.

rok	wartość	j. miary
2001	-13	osoba
2002	-21	osoba
2003	-52	osoba
2004	-49	osoba
2005	-24	osoba
2006	-33	osoba
2007	-24	osoba

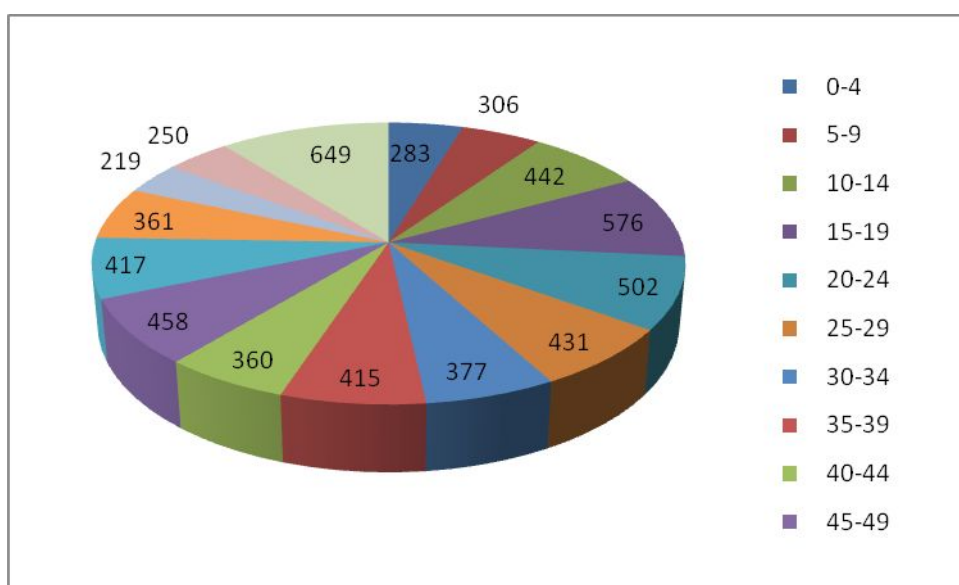
Źródło: GUS

Wykres Nr 2. Saldo przyrostu naturalnego w gminie Włodawa lata 2001-2007.

Źródło: GUS

Wykres Nr 3. Struktura wiekowa ludności gmina Włodawa 2007r.

Źródło GUS

Tabela Nr 5. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w ujęciu procentowym

Jednostka terytorialna	wiek przedprodukcyjny		wiek produkcyjny		wiek poprodukcyjny	
	2006	2007	2006	2007	2006	2007
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
LUBELSKIE	21,0	20,5	62,3	62,6	16,7	16,9
Powiat Włodawski	21,7	21,0	62,2	62,8	16,1	16,3
Gmina Włodawa	23,5	22,7	59,7	60,7	16,8	16,7

Źródło: GUS

Gmina Włodawa w stosunku do powiatu i województwa odznacza się wyższym odsetkiem osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym oraz niższym odsetkiem

osób w wieku produkcyjnym. Analizując liczbę ludności w wieku przedprodukcyjnym można zaobserwować spadek liczby ludności z tego przedziału. Wzrasta natomiast liczba ludności w wieku produkcyjnym.

Tabela Nr 6. Saldo migracji wewnętrznych w gminie Włodawa ogółem.

rok	wartość	j. miary
2001	25	osoba
2002	45	osoba
2003	20	osoba
2004	62	osoba
2005	37	osoba
2006	14	osoba
2007	73	osoba

Źródło: GUS

Z danych przedstawionych w tabeli powyżej wynika, iż gmina charakteryzuje się dodatnim saldem migracji, które waha się w granicach 11 - 59.

b. Rynek pracy

Jednym z najważniejszych problemów społeczno - gospodarczych na terenie Gminy Włodawa jest bezrobocie. W całej gminie Włodawa w 2007 roku zarejestrowanych było 520 bezrobotnych. Dane dotyczące bezrobocia przedstawia tabela poniżej:

Tabela Nr 7. Struktura i wielkość bezrobocia na terenie gminy Włodawa w latach 2003-2007.

rok	Zarejestrowane osoby bezrobotne ogółem	W tym kobiety
2003	633	323
2004	573	290
2005	571	286
2006	656	324
2007	520	274

Źródło: GUS

W 2007 roku zaobserwować można spadek bezrobocia. W gminie Włodawa w latach 2003 - 2005 i w roku 2007 wśród osób bezrobotnych większą część stanowią kobiety. Bezrobocie kobiet jest wynikiem dosyć zróżnicowanego zbioru przesłanek, mających generalnie dwojaką naturę. Po pierwsze - możemy mówić o przesłankach natury ekonomicznej – tzn. takich, które są związane z szeroko rozumianym zagadnieniem struktury popytu na pracę. Ich różnicujące lub, co gorsze, dyskryminujące w swym charakterze działanie nie jest możliwe w odniesieniu do jakiegokolwiek płci; mogą się one objawiać w praktyce jedynie pod postacią określonych dla poszczególnych stanowisk pracy wymogów kwalifikacyjnych.

Tabela Nr 8. Liczba osób bezrobotnych w tym z prawem do zasiłku zarejestrowanych wg stanu na IV kwartał 2008 r.

Lp.	Gmina	Liczba bezrobotnych		Bezrobotni zwolnieni z przyczyn dot. zakładu pracy	Uprawnieni do zasiłku	Długotrwale bezrobotni (pow. 24 m.)
		Ogółem	Kobiety			
1.	Powiat włodawski	3200	1672	71	467	782
2.	Gmina Włodawa	538	302	11	83	105
3.	Gmina Hanna	212	100	4	24	48
4.	Gmina Wyryki	241	129	6	33	69
5.	Gmina Hańsk	277	137	1	42	65
6.	Gmina Wola Uhruska	384	204	11	47	123

Źródło: WUP Lublin IV kwartał 2008r.

Z danych przedstawionych tabeli powyżej wynika, iż gmina Włodawa posiada największą liczbę osób bezrobotnych w stosunku do sąsiednich gmin powiaty włodawskiego. Najliczniejszą grupę bezrobotnych stanowią osoby pozostające bez pracy powyżej 24 miesięcy. Oznacza to, iż na terenie gminy występuje długotrwale bezrobocie. Są to osoby z małymi szansami na znalezienie pracy na obecnym rynku pracy, ze względu na brak odpowiedniego wykształcenia lub brak kwalifikacji.

Sytuacja bezrobotnych w gminie potwierdza ogólnopolskie tendencje. W najgorszej sytuacji są osoby najslabiej wykształcone. Największe problemy ze znalezieniem pracy mają osoby z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym.

Lokalny rynek pracy w gminie Włodawa jest słabo rozwinięty w związku z brakiem dużych zakładów pracy, niewielką ilością małych firm oraz krótkim sezonem turystycznym. Najbliższymi znaczącymi ośrodkami są miasta powiatowe: Włodawa i Chełm.

Tabela Nr 9. Liczba i struktura pracujących

	J. m.	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Pracujący wg								

płci*								
ogółem	osoba	574	519	552	553	460	506	484
mężczyźni	osoba	312	275	288	301	236	243	222
kobiety	osoba	262	244	264	252	224	263	262

Źródło: GUS

* dane nie obejmują podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, bez osób pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych

Powyższa tabela obrazuje sytuację osób zatrudnionych w większych zakładach pracy oraz w sektorze publicznym. Odsetek osób zatrudnionych w powyższych podmiotach stanowi 8,02 % mieszkańców gminy. Wśród osób pracujących w 2007 r. dominują mężczyźni. Ważnym sektorem, w którym mieszkańcy znajdują zatrudnienie jest turystyka. Jednak najczęściej jest to praca podejmowana w sezonie letnim. Ze względu na rozwijającą się ofertę turystyczną gminy, można przypuszczać, iż w gminie Włodawa będzie rosła liczba osób zatrudnionych w handlu i usługach.

Tabela Nr 10. Główne źródła utrzymania gospodarstw domowych w gminie Włodawa w ujęciu procentowym (2002 r.)

Gospodarstwa domowe ogółem	1 835
Gospodarstwa domowe źródło utrzymania praca najemna	32,43%
Gospodarstwa domowe źródło utrzymania praca na rachunek własny	12,10%
Gospodarstwa domowe źródło utrzymania niezarobkowe	53,84%
Gospodarstwa domowe źródło utrzymania na utrzymaniu	1,53%

Źródło: GUS

Niepokojąco przedstawia się struktura źródeł utrzymania gospodarstw domowych na terenie gminy. Dominują niezarobkowe źródła utrzymania typu renty, emerytury i zasiłki. Potwierdza to szacunki o bezrobociu ukrytym oraz wskazuje na poważne problemy strukturalne. Mimo rolniczego charakteru gminy rolnictwo jest głównym źródłem utrzymania tylko dla około 32,43% gospodarstw domowych.

c. Poziom wykształcenia

Jednym z najważniejszych wskaźników określających jakość kapitału ludzkiego jest poziom wykształcenia społeczeństwa.

Tabela Nr 11. Struktura wykształcenia ludności gminy Włodawa w odniesieniu do średniej w województwie lubelskim na rok 2002.

WYKSZTAŁCENIE LUDNOŚCI OGÓŁEM	Gmina		Województwo	
	osoba	odsetek ludności	osoba	odsetek ludności
wyższe	236	3,98%	173 237	7,87%

policealne	117	1,97%	64 597	2,93%
średnie razem	1 045	17,65%	509 404	23,16%
średnie ogólnokształcące	286	4,83%	155 264	7,06%
średnie zawodowe	759	12,82%	354 140	16,10%
zasadnicze zawodowe	1 078	18,20%	373 792	16,99%
podstawowe ukończone	2 051	34,64%	618 242	28,11%
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	364	6,14%	98 683	4,48%

Źródło: GUS

Powyższe zestawienie pokazuje niski w stosunku do średniej wojewódzkiej odsetek osób z wykształceniem wyższym. Najwięcej jest osób z wykształceniem podstawowym, osoby te stanowią 34,64% ludności. Może to stanowić poważną barierę dla rozwoju gminy. Drugą grupę mieszkańców pod względem wykształcenia stanowią osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (18,2%). Następną grupę stanowią osoby z wykształceniem średnim (17,65%), z czego 12,82% osób z wykształceniem średnim zawodowym, a tylko 4,83% ze średnim ogólnym. Wykształcenie policealne posiada tylko 1,97% osób.

Zaangażowanie i aktywizacja ludności Gminy Włodawa jest kluczem do osiągnięcia celów rozwojowych gminy. Słaba jakość zasobów ludzkich może powodować niedostateczne zaangażowanie mieszkańców.

d. Uczestnictwo w kulturze

Tabela Nr 12. Poziom czytelnictwa w gminie w ujęciu procentowym w porównaniu do poziomem w województwie i powiecie (dane za rok 2007)

Jednostka terytorialna	ludność na 1 placówkę biblioteczną	księgozbiór bibliotek na 1000 ludności	czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności	wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach
	[osoba]	[wol.]	[osoba]	[wol.]
LUBELSKIE	2 927,31	3 131,96	185,55	18,89
Powiat włodawski	2 096,68	4 878,71	181,45	18,65
Gmina Włodawa	1 007,67	4 521,67	75,63	11,95

Źródło: GUS

Poziom czytelnictwa w gminie jest niski w porównaniu z poziomem powiatu i województwa. Mieszkańcy gminy Włodawa korzystają z 5 bibliotek zlokalizowanych

na obszarze gminy. Biblioteki znajdują się w: Żukowie, Korolówce Osada, Korolówce Wieś, Różance i Orchówku.

Działalnością kulturalną w gminie Włodawa zajmuje się referat kultury Urzędu Gminy Włodawa. Na terenie gminy znajdują się świetlice wiejskie, w których prowadzone są zajęcia świetlicowe. Zajęcia mają otwarty charakter w związku z czym mogą w nich uczestniczyć wszyscy chętni mieszkańcy gminy.

Referat przy organizacji życia kulturowego w miejscowościach gminnych współpracuje z Kołami Gospodyń Wiejskich, Ochotniczymi Strażami Pożarnymi oraz Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych we Włodawie.

Działalność kulturalna i promocyjna skupia się poza prowadzeniem świetlic na organizacji różnego rodzaju imprez o różnym zasięgu. Są to między innymi:

- imprezy okolicznościowe, (Dzień Kobiet, Dzień Dziecka)
- festyny rekreacyjne dla mieszkańców (Pieczony Kartofelek)
- imprezy cykliczne, odbywające się w sezonie letnim w miesiącach lipiec-sierpień (Festiwal Piosenki Dziecięcej i Młodzieżowej, Ogólnopolskie Obchody Dni Krokodyla)

Organizowane imprezy cieszą się dużym zainteresowaniem społeczności gminnej oraz turystów wypoczywających na terenie gminy w sezonie letnim.

W gminie Włodawa istnieją legendy takie jak: „Legenda o Włodawie. Sprzedawczyk.”, „Pożar we Włodawie”, „O diable podlaskim, co nie taki straszny jak go malują”, „Jak diabeł pijakowi pomógł”.

Tradycje i obrzędy gminy Włodawa

Tradycje i obrzędy wigilijne

Święta Bożego Narodzenia były nazywane w okolicach Włodawy Godami, Godnymi albo Godnymi Świętami, Kolaską jak również Świętami Wieczorymi. Rozpoczyna je „pośnik” – wieczerza wigilijna – kończą się w dniu Święta Trzech Króli. Czas od zachodu słońca aż do rana uważa się za czas święty.

- Tradycja ozdabiania drzewka choinkowego lub zielonych gałązek - W dzień wigilijny gospodarz udawał się do lasu skąd przynosił choinkę bądź zielone gałęzie np. jodły. Drzewo miało symbolizować rajskie drzewo, z którego wiercono wykonany był krzyż Chrystusa. Drzewka ozdabiano – jabłkami, piernikami, orzechami, ozdobami z piórek, papieru i słomy. Natomiast gałązki jodły gospodarz rozwieszał przy suficie i ozdabiane były podobnie

jak choinka. Gałązki te nazywano – podłaźnikami, sadem, podłaźniczką, wiechą. Wierzono, że przynosiły szczęście i dobrobyt domownikom, chroniły przed chorobami i złymi urokami.

- Król wigilijny - W dzień wigilii Bożego Narodzenia do izby przynoszono snopek żyta owsa lub pszenicy, który nazywano wigilijnym królem, lub po prostu królem. Stał on w izbie do Nowego Roku lub do Święta Trzech Króli. Po tym okresie ziarno należało ze snopka omłócić i dodać do ziarna na siew. Miało to zapewnić dobre zbiory, natomiast słomę ze snopka należało dać do zjedzenia bydłu, aby dobrze się chowało.

- „Pośnik” - Kolacja wigilijna nazywana była obiadem wigilijnym, „pośnikiem”, postnikiem, kutią lub wilią, rozpoczynała się wraz z pojawieniem się na niebie pierwszej gwiazdki. Szczególne miejsce, puste miejsce przy stole pozostawiano dla najbardziej wyczekiwanych gości - dusz zmarłych. Kiedy ktoś chciał na nim usiąść musiał „zdmuchać” z nich, aby nie wyrządzić zmarłym krzywdy. Do wigilii zasiadała parzysta liczba biesiadników zaś liczba potraw powinna być nieparzysta. Pierwszą potrawą była kutia, (potrawa z pszenicy tłuczonej w stępie z miodem i makiem) następnie podawano: **barszcz, grochówkę, kaszę gryczaną z sosem grzybowym, kluski z makiem i miodem, pierogi z kapustą i grzybami, pierogi z makiem, śledzie, kisiel z żurawin lub owsiany, racuchy. Napojem wigilijnym był kompot z suszu- jabłczanka lub gruszcanka.**

- Przesady wigilijne - Podczas spożywania kolacji wigilijnej należało milczeć, nie wolno było natomiast pluć, klócić się, wylewać brudnej wody ani wykonywać gwałtownych ruchów. Nie należało również wstawać od stołu i odkładać łyżki, którą się je, ponieważ oznaczało to koniec wieczerzy. Złamanie któregoś z zakazów groziło śmiercią w nowym roku lub niedostatkiem, czy biedą. Przed zachodem słońca należało również skończyć wszystkie cięższe prace w gospodarstwie. Należało też unikać sąsiedzkich wizyt, szczególnie złą wróżbą były w taki dzień odwiedziny kobiety. Płeć gościa wiązana z płcią przybytku w inwentarzu-mężczyzna zwiastował narodziny byka, kobieta jałówki.

Tradycje i obrzędy wielkanocne.

- Obmywanie ciała – Wielki Czwartek. W nocy z Wielkiego czwartku na Wielki Piątek obmywano się w rzekach i potokach, należało zdążyć przed świtem i wracając nie oglądać się za siebie. Wierzono, że w ten dzień woda ma niezwykłą moc zapewni zdrowie i moc życiową.

- Święcenie pokarmów – Wielka sobota. Święconkę ozdobioną barwinkiem lub zielonymi listkami niesiono do kościoła, w koszyku musiały znajdować się: jajka, chleb, sól, chrzan, kiełbasa i masło. Świecono małe babeczki drożdżowe oraz pisanki.

- Niedziela Wielkanocna - Po porannej mszy rodziny spotykały się na świątecznym śniadaniu, dzielono się jajkiem – które w ludowych wierzeniach miało zapewnić zdrowie, urodzaj i pomyślność. Wydmuszki kładziono pod drzewami. Zabieg ten miał chronić drzewa przed szkodnikami.

- Wołoczebne - W Niedzielę wielkanocną rodzice chrzestni dawali chrześniakom upominki w postaci jajek lub pisanek. Ten obyczaj popularny na pograniczu polsko – ukraińsko - białoruskim zwyczaj znany jest pod nazwą **wołoczebne**.

- „Kumanie się” - Zabawy jajkiem wielkanocnym charakterystyczne dla tego regionu, polegające na toczeniu po stole pisanek lub kraszanek bądź stukaniu nimi o siebie, te uszkodzone stają się własnością posiadacza nienaruszonej pisanki.

Tradycje i obrzędy związane z Nocą Świętojańską.

Wieczór i noc świętojańska uznawane były za porę cudów. Nad wodę znoszono wtedy gałęzie i rozpalano ogniska, uważano, że właśnie takie miejsca są najczęściej nawiedzane przez istoty nie z tego świata. To właśnie tej nocy najodważniejsi udawali się na poszukiwanie kwiatu paproci. Dziewczęta szukały „ziela miłości”, czyli nasięźrzała, aby zerwać upatrzoną roślinę, musiały przed północą przejść do lasu rozebrać się do naga, rozpuścić włosy i wypowiedzieć zaklęcie:

*„Nasięźrzale, rwę cię śmiało,
Pięcią palcy, szóstą dłonią,
Niech się chłopcy za mną gonią.”*

Dziewczęta prosiły św. Jana o miłość i szczęśliwe małżeństwo. Na wodę rzucały wianki z polnych kwiatów przyczepionych do deseczek z zapalonymi w środku świecami.

Tradycje i obrzędy związane z Dniem Wszystkich Świętych.

We Włodawie i jej okolicach kilka dni przed tym świętem sprzątano groby, ale także i domy. Drewniane ściany myto szczotkami a piece i sufit bielono wapnem. Wierzono, że dusze zmarłych przebywają w tych dniach na ziemi, dlatego też zostawiano dla nich uchylone drzwi i furtki. W przeddzień święta pieczono pierogi i chleby, gotowano bób, kaszę oraz kutię. W dniu zadusznym stawiano ten poczęstunek wraz z wódką na stole dla spragnionych dusz. Rozniecano ogień na polach, rozstajnych drogach oraz na grobach ludzi zmarłych gwałtowną śmiercią. Ogień miał zmarłych oczyszczać i ogrzewać.

- Przesady związane z Dniem Wszystkich Świętych - W tym szczególnym dniu nie wolno było: prząść, prasować, rąbać drzewa, ciąć sieczki, wylewać brudnej wody.

Fot. Nr 10. Lokalny folklor

Źródło: Urząd Gminy Włodawa
Fot. Nr 11. Mieszkańcy w strojach ludowych

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Identyfikacja problemów w sferze społecznej

1. Ujemny przyrost naturalny.
2. Stosunkowo duży udział w strukturze wiekowej osób w wieku poprodukcyjnym.
3. Przewaga kobiet wśród ogółu bezrobotnych.
4. Stosunkowo duża liczba osób długotrwale bezrobotnych.
5. Niski poziom wykształcenia.
6. Wysokie bezrobocie.
7. Brak miejsc pracy dla ludzi młodych i wykształconych.
8. Duża ilość gospodarstw domowych, których główne źródła utrzymania to renty, emerytury, zasiłki itp.

3. Sfera gospodarcza

a. Rolnictwo

Gmina Włodawa jest gminą o dominującej funkcji rolniczej. Użytki rolne stanowią prawie 37 % ogólnego obszaru i wynoszą 9 061 ha. Struktura użytków rolnych w gminie wg danych GUS z 2005 roku przedstawia się następująco:

Grunty orne:	6 013 ha
Sady:	45 ha
Łąki:	1 921 ha
Pastwiska:	1 082 ha
Lasy i grunty leśne:	11 610 ha
Pozostałe grunty i nieużytki:	3 704 ha

Tabela Nr 13. Gospodarstwa rolne w gminie Włodawa w roku 2002.

Gospodarstwa wg rodzaju		
gospodarstwa rolne	gosp. rol.	1 049
gospodarstwa indywidualne	gosp. rol.	1 046
gospodarstwa indywidualne powyżej 1 ha użytków rolnych	gosp. rol.	737

Źródło: GUS

Tabela Nr 14. Liczba gospodarstw rolnych na terenie gminy wg stanu na rok 2002.

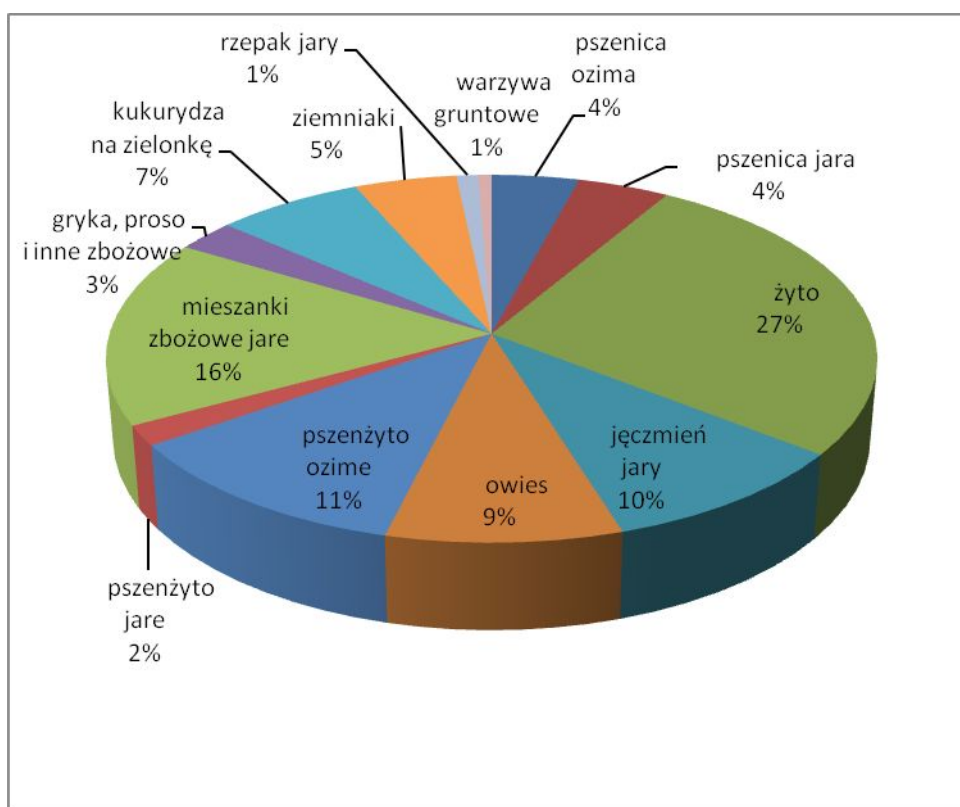
Grupa użytków rolnych	Ilość gospodarstw	%
ogółem	1 049	-
do 1 ha włącznie	309	29,46%
powyżej 1 do mniej niż 2 ha	182	17,35%
od 2 do mniej niż 5 ha	228	21,73%
od 5 do mniej niż 7 ha	91	8,67%
od 7 do mniej niż 10 ha	100	9,53%
od 10 do mniej niż 15 ha	71	6,77%
od 15 do mniej niż 20 ha	24	2,29%
od 20 do mniej niż 50 ha	25	2,38%
od 50 do mniej niż 100 ha	11	1,05%
100 ha i więcej	8	0,76%

Źródło: GUS

Według spisu powszechnego z 2002 roku na terenie gminy funkcjonuje 1049 gospodarstw rolnych. Najwięcej jest gospodarstw rolnych o powierzchni do 1 ha, które stanowią 29,46 % wszystkich gospodarstw. Gospodarstwa o wielkości w przedziale od 1 do 2 ha stanowią 17,35%, zaś gospodarstwa w przedziale od 2 do 5 ha stanowią 21,73%. W gminie wciąż dominują gospodarstwa małe, struktura gruntów jest rozdrobniona. W gospodarstwach o małym areale opłacalność produkcji jest zbyt niska i rolników nie stać na to by stosować nowoczesne technologie. W gminie jest 8 gospodarstw o powierzchni powyżej 100 ha.

Lesistość na terenie gminy wynosi 47% (Dane GUS 2007r.)

Wykres Nr 4. Uprawy w gminie Włodawa dane na rok 2002.

Źródło: GUS

Działalność rolnicza jest podstawowym źródłem zarobkowania dla większości mieszkańców gminy. Rozwój produkcji rolniczej na terenie gminy ograniczają słabe klasy gleb. Gleby

na obszarze badanym stanowią w większości gleby IV i V klasy. Nie zapewniają one efektywnego rolnictwa, mimo to są wykorzystywane rolniczo.

W strukturze zasiewów gospodarstw indywidualnych dominują zboża, z przewagą żyta, pszenżyta ozimego, jęczmienia, owsa, uprawiane są także ziemniaki, kukurydza.

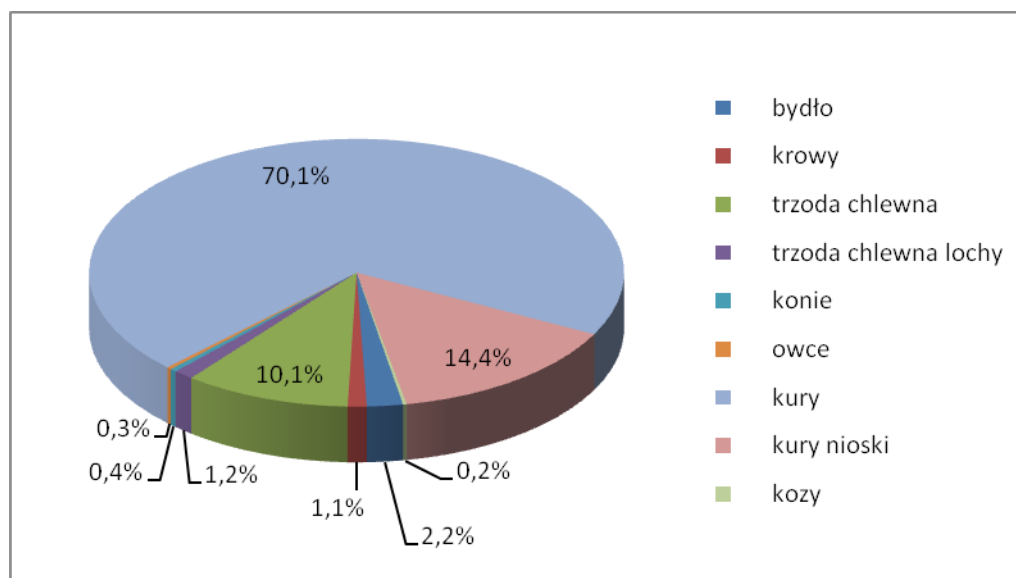
Ze względu na wysokie walory turystyczne gminy, część mieszkańców widzi szansę w prowadzeniu działalności agroturystycznej jako dodatkowego źródła dochodu.

Tabela Nr 15. Pogłowie zwierząt gospodarskich w gminie Włodawa dane na rok 2002.

Zwierzęta	Ilość
bydło	1 706
krowy	903
trzoda chlewna	7 932
trzoda chlewna lochy	950
konie	309
owce	220
kury	55 281
kury nioski	11 332
kozy	174

Źródło: GUS

Wykres Nr 5. Pogłowie zwierząt gospodarskich w gminie Włodawa dane na rok 2002.

Źródło: GUS

Ważny udział w generowaniu dochodów z rolnictwa ma hodowla zwierząt. W gminie dobrze rozwinęła się hodowla trzody chlewnej.

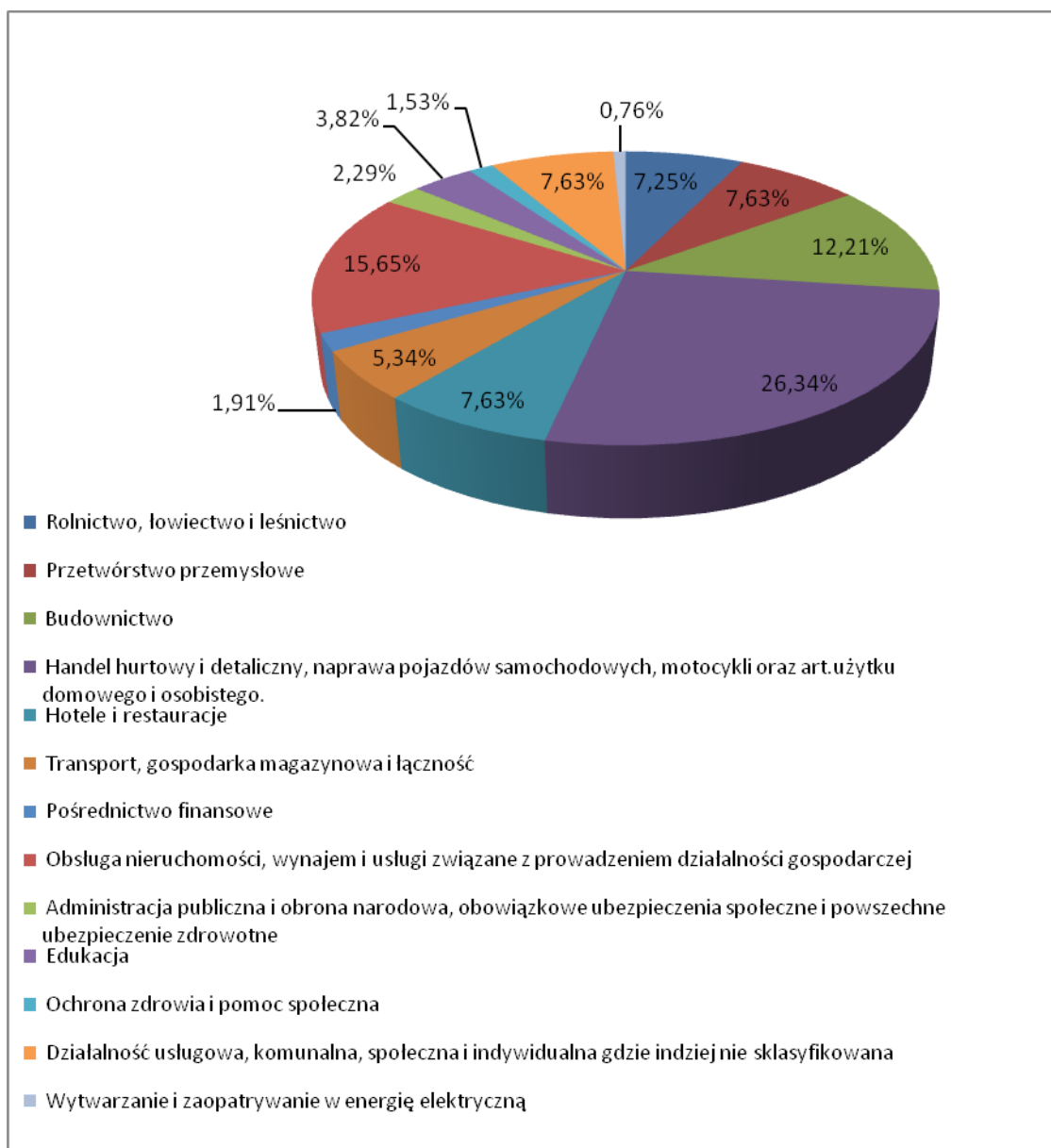
b. Struktura działalności gospodarczej

Kolejną sferą poddaną analizie, bardzo ważną w procesie formułowania wniosków dotyczących sytuacji społeczno-gospodarczej Gminy Włodawa jest jej sfera gospodarcza. Gospodarka lokalna - to całokształt działalności gospodarczej prowadzonej w gminie. Celem przeprowadzonej poniżej analizy jest określenie dynamiki rozwoju gminy i wskazanie tych obszarów, które mogą decydować o przyszłej dynamice rozwoju gospodarczego. Ważnym elementem będzie wskazanie instrumentów i narzędzi dostarczanych przez gminę lub inne podmioty, działające na rzecz intensyfikacji działalności gospodarczej prowadzonej w gminie, opierającej się w szczególności na wypracowanych przez wiele lat przewagach konkurencyjnych, w branżach kojarzonych z regionem i gminą. Sfera gospodarcza Gminy Włodawa została przeanalizowana pod kątem:

- struktury działalności gospodarczej,
- obszarów aktywności gospodarczej w gminie.

Według danych statystycznych opublikowanych przez Główny Urząd Statystyczny, w dniu 31 grudnia 2007 r. w Gminie Włodawa zarejestrowanych było 262 podmiotów gospodarki narodowej. Zdecydowaną większość tych podmiotów stanowią jednostki prywatne – 95%. 179 podmiotów stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, 5 spółdzielni, 9 spółek prawa handlowego i 9 stowarzyszeń i organizacji pozarządowych.

Wykres Nr 6. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane według sekcji PKD

Źródło: GUS

Biorąc pod uwagę branże, w których funkcjonują przedsiębiorstwa zlokalizowane na terenie gminy, zauważyć można zdecydowaną przewagę sektora handlu i napraw (26,34 %) w 2007 roku. Kolejnymi, najbardziej aktywnymi sektorami w gospodarce Gminy Włodawa są wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej (15,65%), budownictwo (12,21%), przetwórstwo przemysłowe (7,63%), hotele i restauracje (7,63%) i usługi (7,63%).

Podmioty gospodarcze funkcjonujące w analizowanym obszarze zajmują się przede wszystkim usługami skierowanymi do mieszkańców oraz świadczą usługi, których głównymi odbiorcami są turyści.

Jednym z podstawowych wskaźników ilustrujących stan lokalnej gospodarki jest poziom aktywizacji gospodarczej liczony jako ilość zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 1 tys. mieszkańców. Wyraża on skłonność danej populacji do podejmowania działalności gospodarczej, jak również zaufanie do sytuacji na rynku.

Tabela Nr 16. Wskaźnik poziomu aktywizacji gospodarczej w gminie Włodawa i gminach sąsiednich lata 2001-2007.

Gmina	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Włodawa	41	45,9	47,1	42,2	41,6	43,6	43,4
Wyryki	34,2	39,3	39,3	34,4	31,4	33,7	35,6
Hańsk	37,7	41,6	45,1	43	40,6	39,2	39,5
Wola Uhruska	36,6	36,1	38,2	32,5	31,4	33,0	36,4

Źródło: GUS

Z danych przedstawionych powyżej wynika, iż skłonność do podejmowania działalności gospodarczej przez mieszkańców gminy jest wyższa niż w sąsiednich gminach. Należy jednak pamiętać, że gmina jest liczącym się w regionie centrum turystyki.

Działania władz Gminy Włodawa oraz innych instytucji powinny w kolejnych latach bardziej zwiększać wpływ na rozwój nowych przedsiębiorstw poprzez wykorzystanie lokalnych zasobów. Wzrost przedsiębiorczości, głównie tej drobnej, jest podstawą stabilnej gospodarki. W działaniach gminy nie można zapominać o zasobach ludzkich, czyli o mobilnym czynniku wzrostu gospodarczego. Wiele aspektów rozwoju gospodarczego gminy leży po stronie władz centralnych. Na te aspekty władze lokalne nie mają wpływu. Należy jednak podjąć szeroką współpracę z instytucjami centralnymi i wojewódzkimi w celu doskonalenia narzędzi wzrostu gospodarczego. Bardzo ważnym elementem wpływającym na funkcjonowanie przedsiębiorstw oraz ich rozwój jest tzw. otoczenie biznesu. W jego skład wchodzi przede wszystkim: banki, instytucje finansowe, organizacje oraz ośrodki wspierające rozwój przedsiębiorczości.

W gminie Włodawa należy wzmocnić działania zmierzające do zachęcenia ludzi do prowadzenia działalności gospodarczej oraz wspieranie innowacji w przedsiębiorstwach już istniejących.

c. Turystyka

Gmina Włodawa jest terenem niezwykle atrakcyjnym pod względem turystyczny. O jej atrakcyjności decydują walory przyrodnicze, środowiskowe i kulturowe, dobra dostępność komunikacyjna, zaplecze i standardy obsługi ruchu turystycznego. Walory przyrodnicze to głównie jeziora i lasy, które generują masowy ruch turystyczny. Natomiast dla turystyki kwalifikowanej, krajoznawczej i różnych form turystyki specjalistycznej znaczącymi walorami są również szeroko rozumiana fauna i flora z osobliwościami przyrody oraz krajobrazu. Obszar gminy posiada cenne przyrodniczo i jednocześnie atrakcyjne turystycznie walory środowiska przyrodniczego. Owe walory stanowiły podobną kwalifikację dla ustanowienia formy ochrony prawnej. Z jednej więc strony są one magnesem przyciągającym turystę, z drugiej zaś tworzą ograniczenia dla zagospodarowania turystycznego. Terenami najbardziej atrakcyjnymi dla rozwoju różnych form rekreacji są jeziora z dobrą dostępnością brzegową i otaczającymi kompleksami leśnymi. Na 10 jezior występujących na terenie gminy Włodawa o powierzchni powyżej jednego hektara, w zasadzie tylko jedno z nich posiada dobrą dostępność brzegową. Jest to jezioro: Białe Włodawskie, należące do I kategorii odporności na degradację środowiska. Oznacza to, że jest ono najbardziej odporne na czynniki degradujące, do których zalicza się również rekreację. Przedmiotem zainteresowania turystycznego jest również Jezioro Glinki. Wymienione jeziora wraz z otaczającymi lasami stanowią najatrakcyjniejsze pod względem rekreacyjnym rejony omawianego obszaru. Są one jednocześnie najintensywniej zagospodarowywane pod względem rekreacyjnym i podlegają największej presji rekreacyjnej. Pozostałe jeziora głównie z uwagi na brak naturalnej dostępności brzegowej bądź podlegające ochronie prawnej nie mają istotnego znaczenia dla rozwoju rekreacji.

Ogromnym walorem rekreacyjnym na omawianym terenie są lasy. Zajmują one 47% powierzchni gminy. Tereny leśne są zwyczajową lokalizacją wypoczynku dla mieszkańców obszarów zurbanizowanych. Atrakcyjność naturalnych zbiorowisk leśnych dla turystyki opiera się na wytyczanych ścieżkach turystycznych i spacerowych. Turyści mają możliwość zbierania grzybów i jagód, podpatrywania dzikiej przyrody, a także, w ramach turystyki specjalistycznej, myślistwie. Na atrakcyjność terenów leśnych wpływa też fakt, iż często okalają one śródleśne jeziora.

Poza walorami przyrodniczymi lasy są modyfikatorem klimatu lokalnego – charakteryzującego się złagodzonymi dobowymi i rocznymi przebiegami temperatury i wilgotności powietrza. Lasy emitują do powietrza olejki eteryczne o właściwościach bakteriobójczych,

z tego powodu w powietrzu leśnym jest zwykle ok. 3 razy mniej drobnoustrojów niż na innych terenach.

Terenem perspektywnym dla rozwoju funkcji turystycznych jest Dolina Bugu. Jest ona atrakcyjna dla rozwoju różnych form zagospodarowania turystycznego ze szczególnym uwzględnieniem turystyki specjalistycznej i kwalifikowanej.

Gmina Włodawa jest zaliczana do obszarów o największej atrakcyjności turystycznej w województwie lubelskim. Rozwój turystyki powinien być podporządkowany funkcjom ochronnym i dostosowany do naturalnej chłonności turystycznej. W przeciwnym wypadku skutkować będzie sukcesywną degradacją środowiska przyrodniczego, co jest jednoznaczne z obniżeniem standardu wypoczynku.

Fot. Nr 12. Spływ po rzece Włodawka

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Fot. Nr 13. Spływ kajakowy po rzece Bug

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Fot. Nr 14. Nurkowanie w Jeziorze Białym

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Fot. Nr 15. Zabudowa wiejska

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Fot. Nr 16, 17, 18. Jezioro Białe

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Rozwijająca się turystyka wiejska jest z pewnością znaczącym bodźcem sprzyjającym zachowaniu i rozwojowi kultury regionalnej. Stanowi również szansę przełamania kryzysu na obszarach wiejskich, zróżnicowania działalności i pozyskania dodatkowych środków finansowych. Praktycznie niemal każda z miejscowości na omawianym obszarze posiada walory przyrodnicze dla rozwoju agroturystyki. Obecnie kwatery agroturystyczne znajdują się w miejscowościach Okuninka, Orchówek, Sobibór, Suszno.

Najczęściej oferowane są noclegi lub noclegi z wyżywieniem, ale także coraz częściej można skorzystać z porad w zakresie ziołolecznictwa, spróbować wielu smakołyków z regionalnych kuchni oraz przetworów bezpośrednio wytwarzanych w gospodarstwach, jak i innych atrakcji np. przejażdżek konnych lub bryczką, uczestnictwo w imprezach kulturalnych itp.

Miłośnicy rybołówstwa znajdą tu wiele jezior, a w nich ok. 20 gatunków ryb, w tym tak wymagające środowiskowo, jak sielawa, sieja, okoń, sum, węgorz, sandacz, wzdreń, jaś, kleń, brzana, karaś srebrzysty, karp.

Rozwój turystyki kwalifikowanej i specjalistycznej warunkowany jest między innym budową i zagospodarowaniem szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych, szlaków turystyki kajakowej, punkty informacji turystycznej itp. Obecnie przez teren gminy przebiegają piesze i rowerowe szlaki turystyczne i są to:

- Szlak Centralny Pojezierny (czerwony), Włodawa – Urszulin
- Szlak Lasów Sobiborskich (czarny) Sobibór Stacja - Okuninka.
- Szlak Lasów Włodawskich (zielony) , wokół Włodawy
- Szlak Trzech Jezior (niebieski), Wola Uhruska – Sobibór
- Rowerowy Szlak przez Sobiborski Park Krajobrazowy (czerwony), Okuninka – Wola Uhruska

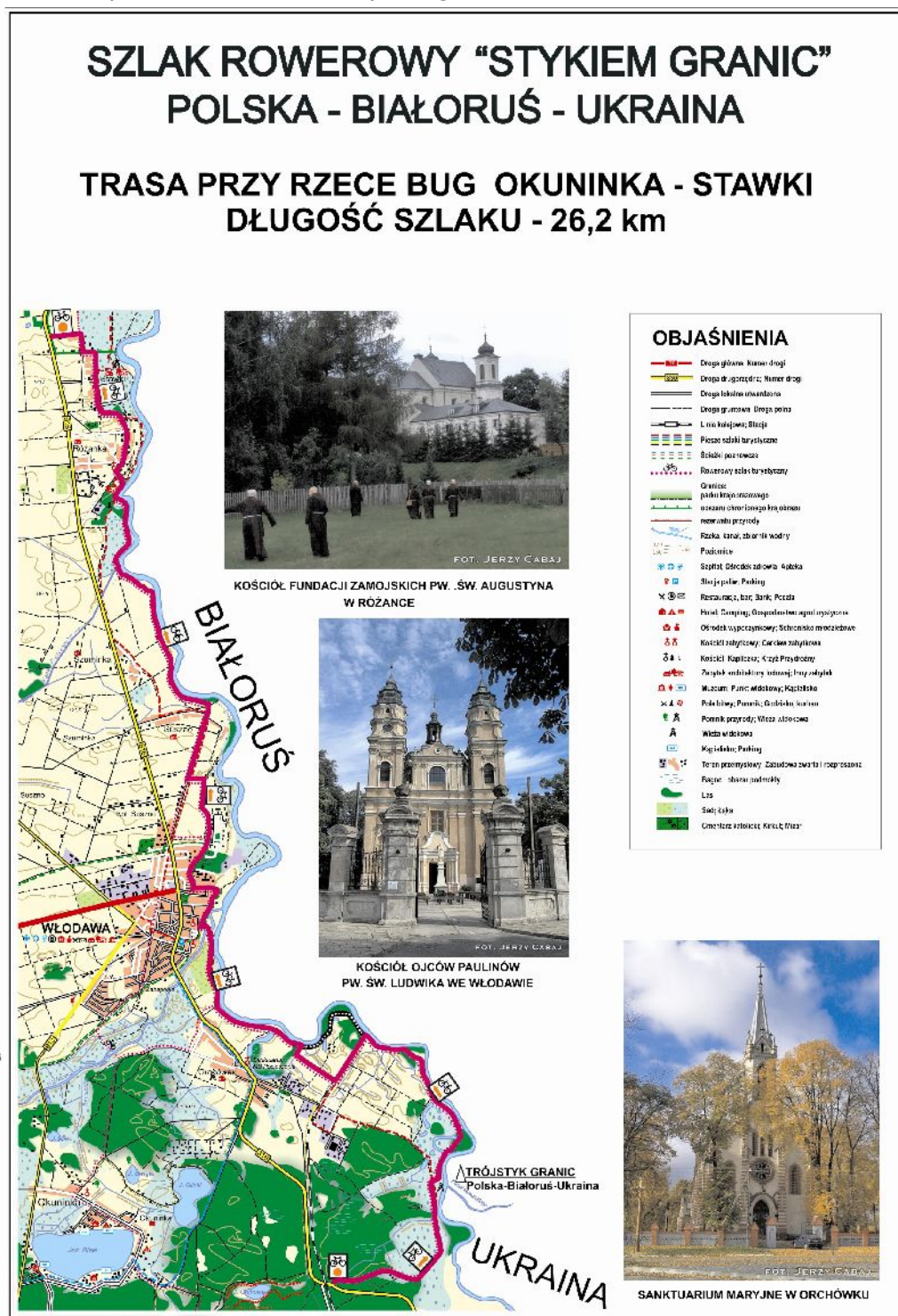
Szlak z Okuninki do Woli Uhruskiej przebiega przez cały teren Sobiborskiego Parku Krajobrazowego. Rozpoczyna się w najbardziej rozwiniętej pod względem turystyki miejscowości regionu – Okunince, dzięki czemu może stać się elementem uzupełniającym oferty Jeziora Białego dla turystów preferujących turystykę aktywną. Szlak przebiega głównie poza drogami i nie natrafia po drodze na przeszkody takie jak większe osiedla ludzkie. Jego dzikość może być atutem, pamiętać jednak należy o potrzebie zapewnienia infrastruktury dla rowerzystów (punktów odpoczynku – obecnie znajdują się cztery, jednak ich stan jest oceniany przez turystów jako zły). Sama trasa nie jest jednorodnej trudności. Niektóre odcinki są bardzo piaszczyste, co stwarza trudności mniej zaawansowanym rowerzystom, niejednokrotnie uniemożliwiając dalszą jazdę.

Szlak rowerowy „**stykiem granic**” rozpoczyna się w południowo – wschodniej części Gminy Włodawa, w miejscowości Okuninka, przebiega przez Sobiborski Park Krajobrazowy, Rezerwat „Jezioro Orchowe”, wieś Dubnik, następnie trasa prowadzi doliną rzeki Bug do miejscowości Orchówek, przebiega przez Włodawę, Szuminę, Suszno i Różankę by zakończyć swój bieg w miejscowości Stawki. Na trasie znajdują się trzy miejsca postojowe: nieopodal Trójstyku granic Polski, Białorusi i Ukrainy, w Orchówku na tzw. „łysej górze” z wieżą widokową oraz w Różance przy rzece Bug.

Długość szlaku wynosi 26 km. Trasa szlaku nie jest trudna w większości prowadzi przez teren równinny. Nawierzchnie są zróżnicowane, z przewagą dróg gruntowych.

Trasa ta umożliwia poznanie Gminy Włodawa – pięknej krainy jezior, bagien, torfowisk, lasów łęgowych, łąk i pastwisk, z ogromnym bogactwem fauny i flory.

Na trasie, oprócz walorów przyrodniczo – krajobrazowych, znajdują się także obiekty dziedzictwa kulturowego m.in. zabytkowa cerkiew, kościoły, zespoły dworskie.

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

W ostatnich latach coraz większym powodzeniem cieszy się turystyka rowerowa i konna. W zagospodarowaniu turystycznym należy więc zwracać uwagę na tworzenie zaplecza dla takich form wypoczynku (nowe ścieżki rowerowe, i szlaki końskie z miejscami odpoczynku, zadaszzeniami turystycznymi, informacją wizualną i innymi elementami obsługi)

Na obszarze gminy dominują następujące formy rekreacji: wypoczynek zbiorowy, pobytowy, sobotnio-niedzielny, ruch turystyczny rowerowy i pieszy. Cały ruch koncentruje się głównie w okresie miesięcy letnich. Ruch zorganizowany wygasa najpóźniej w pierwszej połowie września. Natomiast wykorzystywanie domków letniskowych trwa od wczesnej wiosny do późnej jesieni, w zależności od warunków pogodowych. Przyczyny sezonowości ruchu turystycznego jest wiele. Głównie wynikają one z przesłanek ekonomicznych i braku nawyków społeczeństwa do wypoczynku w innych porach roku jak lato. Sezonowość ruchu turystycznego jest niekorzystna dla środowiska – powoduje jego przeciążenie jest również niekorzystna z ekonomicznego punktu widzenia. Krótki sezon turystyczny nie gwarantuje zwrotu poniesionych kosztów na inwestycje turystyczne. Szansą na wydłużenie sezonu turystycznego jest stymulowanie rozwoju turystyki kwalifikowanej i specjalistycznej, co wiąże się z kolei, ze wspomnianą już wcześniej koniecznością budowania odpowiedniego zaplecza infrastrukturalnego dla takich form rekreacji. Elementem zagospodarowania turystycznego, sprzyjającym wydłużeniu sezonu turystycznego jest również obserwowana w ostatnich latach tendencja rozwoju agroturystyki.

Fot. Nr 19. Ośrodek wypoczynkowy nad Jeziorem Białym

Źródło: Urząd Gminy Włodawa

Tabela Nr 17. Obiekty turystyczne i miejsca noclegowe w gminie Włodawa, stan na 2007 r.

Wyszczególnienie	Liczba
Obiekty zbiorowego zakwaterowania ogółem	42
Obiekty całoroczne	2
Miejsca noclegowe ogółem	2 815
Miejsca noclegowe całoroczne	120
Korzystający z noclegów ogółem	18 572
Korzystający z noclegów turyści zagraniczni	76
Udzielone noclegi ogółem	113 133
Udzielone noclegi turystom zagranicznym	205

Źródło: Dane GUS

Na terenie gminy ważną formą w bazie noclegowej w odniesieniu do liczby podmiotów są gospodarstwa agroturystyczne. Prowadzone są również kwatery prywatne, pensjonaty, oraz ośrodki wczasowe i kempingi. Ich dokładna liczba jest trudna do określenia, bowiem istnieje niewiele danych dotyczących choćby gospodarstw agroturystycznych (gminy nie posiadają pełnych ewidencji tych podmiotów), a jedynie część z nich zrzeszona jest w stowarzyszeniach, np. Nadbużańskim Stowarzyszeniu Agroturystycznym.

Główną miejscowością o charakterze turystyczno rekreacyjnym jest Okuninka malowniczo położona nad jeziorem Białym Włodawskim. Jest to centrum turystyczne gminy a także regionu Pojezierza Łęczyńsko - Włodawskiego. Ocenia się, że w rejonie Jeziora Białego istnieje ok. 70 ośrodków noclegowych. Większość z nich świadczy usługi sezonowo z powodu koncentracji ruchu w miesiącach letnich (od czerwca do września). Z uwagi na znaczną dynamikę powstawania i upadania drobnych przedsiębiorstw turystycznych w regionie dokładne dane trudne są do zdobycia.³

Z uwagi na pojezierny charakter terenu, wysokie walory przyrodnicze terenu oraz wysoki poziom czystości środowiska naturalnego posiada on wybitne walory do uprawiania kajakarstwa. Od wielu lat odbywają się spływy kajakowe dolinami większych rzek, jednak brakuje właściwej infrastruktury dla uprawiających sporty wodne.

Na terenie gminy Włodawa istnieje około 22 punktów gastronomicznych. Większość bazy gastronomicznej jest w znacznej części sezonowa. Do największych obiektów tego typu zaliczyć można:

- bar „Pod tarasem” w Okunince (50/80),

³ Audyt turystyczny i gospodarczy, Projekt: Rozwój turystyki nadbużańskich obszarów wiejskich Włodawa i okolice, 2006r.

- bar „Colorado” w Okunince,
- bar „Alf” w Okunince,
- restauracja „Forte” w Okunince (na terenie ośrodka 3D),
- restauracja „Rusałka” w Okunince

Większość obiektów to bary szybkiej obsługi i smażalnie ryb. Wyżywienie turystów w sezonie skupia się głównie na posiłkach serwowanych w ośrodkach wypoczynkowych oraz w ramach pobytów w gospodarstwach agroturystycznych. Brak natomiast restauracji, barów, czy karczm serwujących tradycyjne, regionalne potrawy.

Kuchnia regionalna jest niezwykle oryginalna i może wydawać się nawet egzotyczna dla przybywających turystów. Do najciekawszych potraw należą m.in.: chłodnik z zsiadłego mleka z boćwiną, zupa z dyni na mleku, sołoducho, fusier (gotowane ziemniaki z mąką podsmażaną), potrawy z lebiody, kisiel gryczany, kroiety z kaszy gryczanej lub jęczmiennej, parowańce (drożdżowe pyzy gotowane na parze podawane z dodatkami).

Dla wykorzystania turystycznego dziedzictwa kulinarnego niezbędne jest stworzenie infrastruktury gastronomicznej, która oferowała będzie tego typu potrawy. Mogą być one również w większym stopniu oferowane gościom gospodarstw agroturystycznych, ale wymaga to działań informacyjnych i promocyjnych wśród właścicieli gospodarstw.

W Okunince znajduje się Szkolne Schronisko Młodzieżowe "Krokodyl". Jest to placówka oświatowo - wychowawcza, która służy przede wszystkim dzieciom, młodzieży szkolnej i studenckiej oraz nauczycielom i pracownikom oświaty. Z noclegów mogą również korzystać inne osoby nie związane ze środowiskiem oświatowym. Schronisko dysponuje 30 miejscami noclegowymi. Zadaniem schroniska jest upowszechnianie krajoznawstwa i turystyki jako aktywnej formy wypoczynku.

Identyfikacja problemów w sferze gospodarczej

1. Słaba jakość gleb.
2. Rozdrobnione rolnictwo.
3. Niedostateczna ilość kwater agroturystycznych.
4. Słaba jakość infrastruktury turystycznej.
5. Niewielka wiedza o nowoczesnych sposobach gospodarowania w rolnictwie.
6. Brak możliwości wykorzystania rekreacyjnego wszystkich jezior.
7. Ograniczenia w zagospodarowaniu terenu wynikające z obecności terenów prawnie chronionych.
8. Brak przejścia granicznego.
9. Niewielka ilość przedsiębiorstw.

4. Infrastruktura techniczna

a. Infrastruktura drogowa

Obszar Gminy Włodawa jest obsługiwany transportem kolejowym i drogowym. Na terenie gminy brak jest dróg krajowych. Występują następujące drogi wojewódzkie i powiatowe:

- droga wojewódzka nr 816 trasa: Terespol – Kodeń – Sławatycze - Włodawa-Dorohusk - Horodło – Zosin,
- droga wojewódzka nr 812 trasa: Biała Podlaska - Wisznice - Włodawa - Chełm – Rejowiec – Krasnystaw,
- droga powiatowa nr 0700L Dańce - Krasówka - Żuków - Wiryki – do dr.kraj.82
- droga powiatowa nr 0704L dr. 1700L – Konstantynów – Stawki
- droga powiatowa nr 0705L dr. 816 – Stawki – Korolówka - dr.812
- droga powiatowa nr 0706L dr.816 – Wiryki – Adamki – dr.812
- droga powiatowa nr 0711L dr. 812 - Korolówka – Żdzarka
- droga powiatowa nr 0712L dr.819 – Żdzarka – Luta - dr.woj.812
- droga powiatowa nr 0723L dr.0725L - Żłobek - Osowa - Kosyń
- droga powiatowa nr 0724L dr.woj.816 - stacja kolejowa Orchówek
- droga powiatowa nr 0725L dr.1726L - Tarasiuki - dr.woj.816
- droga powiatowa nr 0726L dr. 812 - Okuninka – dr.woj.812
- droga powiatowa nr 0727L dr. 812 - Żłobek- Sobibór-dr. 816
- droga powiatowa nr 0734L dr.812 - Korolówka - Suszno

Długość dróg na terenie Gminy Włodawa:

- drogi wojewódzkie - 46,513 km,
- drogi powiatowe - 68,777 km,
- drogi gminne – 60 km.

Stan techniczny dróg jest podobny jak w innych gminach powiatu. Drogi często nie posiadają właściwych parametrów technicznych. Stan dróg wojewódzkich i powiatowych oceniany jest jako średni i poniżej średniej. Większość dróg powiatowych posiada nawierzchnie bitumiczne, jednak stan tych dróg wskazuje na konieczność remontów i przebudowy części odcinków.

Większość dróg gminnych wymaga utwardzenia lub remontu nawierzchni. Część dróg o nawierzchni utwardzanej jest w dobrym stanie. Drogi gruntowe przeważnie są w złym

stanie technicznym, często są nieprzejezdne zwłaszcza w okresie jesiennym i wiosennym. Na części odcinków wykonane ulepszenia w postaci nawiezionego żwiru, uległy zniszczeniu.

Sieć drogowa jest zadawalająca pod względem przebiegu, jednak konieczne są znaczne nakłady na budowę i modernizację już istniejących dróg.

b. Sieć wodociągowa

Według danych GUS z 2007r. łączna długość wodociągów na terenie gminy wynosi 95 km. Ilość połączeń prowadzących do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania wynosi 1364 sztuk. Z sieci wodociągowej korzysta 4 531 osób, co stanowi 74,9% ogółu ludności na terenie gminy.

Mieszkańcy gminy Włodawa są zaopatrywani w wodę ze studni kopalnych i wodociągów grupowych. Stacje wodociągowe są zlokalizowane w następujących miejscowościach:

- Krasówka
- Korolówka Osada
- Korolówka Wieś
- Różanka
- Okuninka
- Sobibór Wieś
- Stacja Sobibór

Wsie Suszno i Szuminka obsługuje miejska stacja wodociągowa. W Orchówku przy NZPS „Polesie” znajduje się przemysłowe ujęcie wody.

c. System kanalizacji sanitarnej

Systemem kanalizacji na terenie gminy Włodawa obejmuje większe skupiska ludności charakteryzujące się zwartą zabudową. Według danych GUS z 2007 r. długość sieci kanalizacyjnej na terenie gminy wynosi 76,5 km i podłączonych jest do niej 529 gospodarstw. Korzystających z sieci kanalizacyjnej jest 2454 osób, co stanowi 40,6% ogółu ludności na terenie gminy.

W sieć kanalizacyjną wyposażone są miejscowości: Orchówek, Różanka, Suszno, Okuninka, Szuminka, Korolówka Osada, Sobibór.

Miejscowości nie posiadające kanalizacji to: Żuków, Żłobek, Krasówka, Wołczyny, Luta, Stawki, Kol. Korolówka, Korolówka Wieś.

d. Gospodarka ściekowa

W gminie Włodawa funkcjonują cztery oczyszczalnie ścieków: Różanka, Sobibór, Orchówek i Korolówka Osada. Część ścieków z gminy trafia również do oczyszczalni zlokalizowanej w mieście Włodawa. Sieć kanalizacji nie obejmuje następujących miejscowości: Żuków, Żłobek, Krasówka, Wołczyny, Luta, Stawki, Korolówka Kolonia i Korolówka Wieś. Ścieki z tego obszaru odprowadzane są do zbiorników bezodpływowych, zbiorników wybieralnych (tzw. szamb) oraz przydomowych oczyszczalni ścieków. Podobne rozwiązania są stosowane przez gospodarstwa, które mimo istnienia sieci kanalizacyjnej nie zdecydowały się na wykonanie przyłącza.

Według danych GUS z 2007 r. liczba ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie wynosi 3 765 osób. Wielkość odprowadzanych ścieków wynosi 132,1 dm³/rok.

e. Gospodarka odpadami

Odpady komunalne na terenie gminy pochodzą głównie z gospodarstw domowych i z działalności gospodarczej prowadzonej przez podmioty mające siedzibę na terenie gminy. Z danych Głównego Urzędu Statystycznego z 2007r. odpady komunalne na terenie gminy ogółem wynosiły 1 960,00 ton, w tym z gospodarstw domowych –1 372,00 ton.

We Włodawie funkcjonuje zorganizowany system gromadzenia i wywozu odpadów komunalnych. Odpady inne niż niebezpieczne składowane są na miejskim składowisku odpadów komunalnych w mieście Włodawa. Wywozem zajmuje się Gminny Zakład Komunalny oraz Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej we Włodawie.

Odpady gromadzone są w przeznaczonych do tego celu pojemnikach o poj. 1100l.

Gmina Włodawa jak większość gmin na terenie Województwa Lubelskiego opiera swoją gospodarkę odpadami na lokowaniu ich na składowisku. Aktualnie odpady transportowane są na składowisko odpadów zlokalizowane we Włodawie.

Zbiórka odpadów wykazuje charakterystyczny rytm roczny czyli wyraźny wzrost odpadów w okresie letnim. Najwięcej odpadów przybywa w miesiącach: maj, czerwiec, lipiec i sierpień, czyli obserwuje się sezonowość wynikającą z ruchu turystycznego.

Na terenie Gminy Włodawa funkcjonuje zorganizowany system gromadzenia i wywozu odpadów komunalnych. Oceniając istniejący system gospodarki odpadowej można stwierdzić, że funkcjonuje w sposób prawidłowy gdyż jest dostosowany do istniejących uwarunkowań lokalizacyjnych i przyzwyczajzeń mieszkańców.

f. Sieć gazowa

Gmina Włodawa podobnie jak cały powiat włodawski nie jest zgazyfikowana. Gmina Włodawa wykorzystuje gaz bezprzewodowy, który jest alternatywą do powszechnie stosowanego spalania gazu ziemnego.

g. Energia elektryczna

Przez obszar gminy Włodawa przebiegają linie energetyczne wysokiego napięcia 110 kV, uzupełnione siecią średniego i niskiego napięcia. Główny Punkt Zasilania znajduje się we Włodawie. Sieć energetyczna zapewnia ona dostarczenie wymaganej przez odbiorców energii elektrycznej, ale jednocześnie wymaga ciągłej modernizacji w celu zmniejszenia awaryjności na obszarach wiejskich.

h. Sieć telekomunikacyjna

Eksploatacją systemu telefonii przewodowej na obszarze gminy Włodawa zajmuje się Telekomunikacja Polska S.A.

Problem telekomunikacji w granicach obszaru został rozwiązany dzięki realizacji inwestycji, w ramach działających Społecznych Komitetów Telefonizacji. Doprowadziło to do telefonizowania większości obszaru. Problemy z przyłączeniem kolejnych abonentów wynikają nie z ograniczeń centrali telefonicznych, ale głównie z trudności z prowadzeniem linii kablowych, szczególnie na terenach, na których odległości między zabudowaniami są bardzo duże.

Sieć telekomunikacyjną tworzą centrale automatyczne, centrale pomocnicze, magistralne linie światłowodowe łączące wspomniane centrale, szafki telefoniczne oraz napowietrzne sieci telefoniczne, z których wykonywane są przyłącza do poszczególnych abonentów.

Obszar objęty jest zasięgiem telefonii komórkowej, ponieważ wybudowano tu stacje przekaźnikowe operatorów: Plus GSM, Era GSM i Centertel GSM.

i. Stan i zagrożenia powietrza atmosferycznego

Gmina Włodawa jest niezgazyfikowana. Źródłami emisji zanieczyszczeń powietrza są przede wszystkim paliwa stałe i energia elektryczna wykorzystywane w celach grzewczych. Jednak dokładna ilość substancji emitowanych z tych źródeł, jest trudna do określenia z uwagi na bardzo zróżnicowaną moc i sprawność pieców.

Zwiększonych stężeń zanieczyszczeń pochodzących z tychże źródeł (np.CO₂) można się spodziewać jedynie w sezonie grzewczym i w ośrodkach o większej koncentracji

zabudowy. Na terenach o zabudowie rozproszonej niska emisja nie ma takiego znaczenia, gdyż istnieją tam lepsze warunki przewietrzania. Niestety, często wraz z węglem oraz przede wszystkim z drewnem, spalane są odpady zawierające bardzo wiele szkodliwych substancji, które w ten sposób przedostają się do powietrza stwarzając zagrożenia dla mieszkańców.

Badania monitoringowe jakości powietrza na terenie gminy wiejskiej Włodawa nie były prowadzone, jedynie w gminie miejskiej położonej we wschodnio-środkowej części gminy wiejskiej były prowadzone przez Powiatową Stację Sanitarno-Epidemiologiczną we Włodawie, która pracuje w systemie stacji monitoringu regionalnego. Wyniki badań prowadzonych przez w/w placówkę w pełni oddają stan jakości powietrza atmosferycznego gminy wiejskiej z uwagi na fakt zlokalizowania punktu pomiarowego w zasięgu oddziaływania największego emitora zanieczyszczeń do atmosfery ciepłowni miejskiej.

Stężenie dwutlenku siarki dla całego roku kalendarzowego wynosi $1,8 \mu\text{g}/\text{m}^3$. W okresie zimowym stężenie dwutlenku siarki wynosiło $2,0 \mu\text{g}/\text{m}^3$, a w okresie letnim $1,6 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Dwudziestoczerogodzinny pomiar stężenia wykazał, iż stężenie maksymalne w okresie zimowym wynosiło $22 \mu\text{g}/\text{m}^3$ a letnim $6 \mu\text{g}/\text{m}^3$.

Dwutlenek azotu biorąc pod uwagę wartość stężeń, średnią w całym roku kalendarzowym kształtował się na poziomie $11,6 \mu\text{g}/\text{m}^3$, przy czym w okresie zimowym wynosiło $13,6 \mu\text{g}/\text{m}^3$, a letnim $9,6 \mu\text{g}/\text{m}^3$.

Zanieczyszczenie pyłami było mierzone metodą reflektometryczną, wartość średnia dla całego roku wynosiła $6,4 \mu\text{g}/\text{m}^3$, w okresie zimowym $10,0 \mu\text{g}/\text{m}^3$ a w letnim $2,9 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Biorąc pod uwagę pomiary 24 godzinne największe stężenie pyłów nastąpiło w okresie zimowym i wynosiło $52,5 \mu\text{g}/\text{m}^3$.⁴

Istotnym i największym źródłem zanieczyszczeń powietrza występującym na terenie gminy to emisja niska, która powstaje w terenach zabudowy jednorodzinnej. Charakteryzuje się ona sezonowością powstawania. Największa ilość emisji zanieczyszczeń do powietrza powstaje w okresie zimowym w czasie trwania sezonu grzewczego z uwagi na fakt przewagi indywidualnego ogrzewania węglowego w gospodarstwach domowych. Biorąc pod uwagę koncentrację zabudowy jednorodzinnej jako wskaźnik wielkości emisji niskiej to największa emisja niska odbywa się w obszarach miejscowości Orchówek, Różanka, Żuków, Kolorówka, Sobibór, Suszno.

Źródłem emisji liniowej jest ruch drogowy. Emisja liniowa jest niewielka z uwagi na brak dróg o dużym nasileniu ruchu kołowego. Drogi o średnim natężeniu ruchu to niespełna 21 kilometrowy odcinek drogi o charakterze wojewódzkim Nr 812,

---

⁴ Program ochrony środowiska Gminy Wiejskiej Włodawa

oraz 25 kilometrowy odcinek drogi wojewódzkiej Nr 816. Duże nasilenie ruchu odnotowuje się również w okresie letnim na drodze powiatowej nr 1726L o długości ok. 4,5 km.

Zanieczyszczenia pochodzące z ruchu samochodowego to przede wszystkim tlenek węgla, związki azotu, siarki, pyły ołowiu. Zasięg ich rozproszenia jest warunkowany gęstością zabudowy i natężeniem ruchu.

Identyfikacja problemów w sferze infrastruktury technicznej

1. Brak sieci gazowej.
2. Zły stan techniczny dróg.
3. Niepełna sieć kanalizacji.
4. Konieczność zachowania walorów środowiska przyrodniczego oraz przestrzegania obowiązujących przepisów w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego.

5. Infrastruktura społeczna

a. Infrastruktura edukacyjna

Na terenie Gminy Włodawa funkcjonują cztery szkoły podstawowe. Placówki edukacyjne mieszczą się w Żukowie, Korolówce, w Orchówku, Różance.

Gimnazjum mieści się we Włodawie w salach dzierżawionych od Liceum Ogólnokształcącego im. T. Kościuszki we Włodawie.

Na terenie gminy znajduje się Zespół Szkół Rolniczych im. Ireny Kosmowskiej w Korolówce – Osada. W skład zespołu wchodzi:

- technikum kształcące w zawodach: technik mechanizacji rolnictwa, technik agrobiznesu, technik organizacji usług gastronomicznych, technik architektury krajobrazu,
- szkoła zawodowa kształcąca w zawodach: rolnik, mechanik
- szkoła policealna - kształcąca w zawodzie: technik technologii żywności.

Stan techniczny bazy oświatowej na terenie gminy nie jest zadowalający. Modernizacji i doposażenia w sprzęt wymagają budynki szkolne i przyległe tereny sportowe wszystkich szkół podstawowych.

Tabela Nr 18. Szkolnictwo dla dzieci i młodzieży na terenie gminy Włodawa podlegające samorządowi gminnemu

Rok szkolny	Szkoły podstawowe		Gimnazja	
	Placówki	Uczniowie	Placówki	Uczniowie
2004/2005	4	339	1	392
2005/2006	4	331	1	421
2006/2007	4	307	1	448
2007/2008	4	279	0	0

Źródło: GUS 2007r.

Na przestrzeni ostatnich czterech lat zaobserwować można spadek z roku na rok liczby uczniów w szkołach podstawowych.

Ze względu na zbyt małą liczbę uczniów w szkołach podstawowych konieczna będzie reorganizacja tych szkół pod kątem racjonalizacji kosztów dotyczących ich funkcjonowania.

Tabela Nr 19. Komputeryzacja szkół podstawowych na terenie gminy Włodawa wg danych na 2007 r.

Wyszczególnienie	Liczba
komputery w szkole	48
pracownie komputerowe	3
komputery podłączone do Internetu	45
komputery podłączone do Internetu przeznaczone do użytku uczniów	38
uczniowie przypadający na 1 komputer	7,34

Źródło: Dane GUS

b. Infrastruktura ochrony zdrowia i opieki społecznej

Realizacją zadań z zakresu pomocy społecznej na terenie gminy Włodawa zajmuje się Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. Ośrodek udziela pomocy pieniężnej, rzeczowej i w usługach. Podstawowymi formami pomocy pieniężnej są aktualnie zasiłki stałe, stałe wyrównawcze, okresowe, macierzyńskie i jednorazowe (celowe). Zatrudnione w Ośrodku opiekunki pomagają samotnym osobom starszym, chorym i niepełnosprawnym w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, zapewniają opiekę higieniczną i zaleconą przez lekarza pielęgnacyjną. Dzieci z chorobą Dawna i dziecięcym porażeniem mózgowym korzystają ze specjalistycznych usług opiekuńczych obejmujących pielęgnację, rehabilitację fizyczną, terapię zajęciową.

Ze specjalistycznych świadczeń zdrowotnych mieszkańcy gminy muszą korzystać poza granicami gminy. We Włodawie znajduje się Szpital Powiatowy.

c. Infrastruktura sportowa

Na terenie gminy nie ma trwale urządzonych obiektów sportowych. W obiektach szkolnych w Orchówku, Różance i Żukowie znajdują się niewielkie salki gimnastyczne oraz funkcjonują przyszkolne boiska wielofunkcyjne. W większości miejscowości znajdują się boiska sportowe o nawierzchni trawiastej do gry w piłkę nożną, służą również do organizacji festynów rekreacyjno – sportowych.

Obecnie planowana inwestycja na lata 2009 - 2011 przebudowy (modernizacji) budynku Szkoły Podstawowej w Orchówku wraz z budową Sali gimnastycznej o wymiarach 18,0 m x 36,0 m wraz z boiskiem wielofunkcyjnym i infrastrukturą techniczną, jest najbardziej oczekiwaną przez społeczeństwo inwestycją, która przyczyni się do rozwoju kultury fizycznej i sportu wśród dzieci, młodzieży i mieszkańców oraz rozwiąże problemy związane z bazą sportową na terenie gminy.

d. Infrastruktura kulturalna

Ośrodki kultury na terenie gminy Włodawa:

- Krasówka – remizo-świetlica
- Żuków – remizo-świetlica
- Korolówka Osada – świetlica, Klub Przedszkolaka, biblioteka publiczna
- Stawki – remizo-świetlica
- Różanka – remizo-świetlica, Klub Przedszkolaka, biblioteka publiczna
- Szuminka – świetlica
- Suszno – świetlica
- Orchówek – remizo-świetlica, biblioteka publiczna, Klub Przedszkolaka,
- Sobibór – remizo-świetlica
- Żłobek – świetlica
- Okuninka – świetlica
- Luta – świetlica
- Sobibór Stacja – świetlica

W gminie Włodawa działa pięć placówek bibliotecznych. Mieszkańcy mogą skorzystać z księgozbiorów bibliotek, które znajdują się w Żukowie, Korolówka Osada, Korolówka Wieś, Różance i Orchówku.

Usługi kulturalne w rodzaju kina czy teatru dostępne są w pobliskich ośrodkach miejskich (Włodawa, Chełm, Lublin). Ponadto na terenie gminy upowszechnianiem kultury zajmują się szkoły oraz organizacje pozarządowe, w tym ochotnicze straże pożarne i koła gospodyń wiejskich.

W Sobiborze odwiedzić można Muzeum Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady Żydów, które przyciąga sporo turystów.

Elementem promowania kultury są imprezy kulturalne o różnym zasięgu. Skierowane są one nie tylko do mieszkańców, ale również do turystów odwiedzających te tereny.

Identyfikacja problemów w sferze infrastruktury społecznej:

1. Niedostateczna infrastruktura sportowa
2. Brak bazy lokalowej do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego.
3. Niewystarczająca baza lokalowa i instytucjonalna do prowadzenia działalności kulturalnej
4. Słabe wyposażenie obiektów kulturalnych na terenach wiejskich
5. Słabe wyposażenie szkolnych sal sportowych

6. Zarządzanie

a. Możliwości budżetowe gminy

Budżet Gminy Włodawa określa możliwości finansowe gminy. Na podstawie tych informacji można ocenić zdolność do pozyskiwania środków zewnętrznych w tym z Unii Europejskiej. Trudności w zapewnieniu wkładu własnego do realizowanych ze środków funduszy strukturalnych inwestycji to problem większości gmin Lubelszczyzny.

Tabela Nr 20. Główne źródła dochodów w gminie Włodawa lata 2001-2007.

DOCHODY BUDŻETU GMINY	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ogółem	zł 7 416 157,00	8 750 765,00	7 839 375,00	9 203 682,00	10 393 196,00	12 370 951,97	13 855 159,29
Dochody własne							
razem	zł 3 668 935,00	4 381 526,00	3 443 662,00	3 517 360,00	3 836 916,00	3 942 568,41	4 844 922,42
podatek rolny	zł 167 320,00	158 011,00	172 357,00	171 494,00	195 658,00	173 119,11	193 751,44
podatek od nieruchomości	zł 2 133 484,00	1 871 739,00	1 688 464,00	1 786 217,00	2 081 817,00	2 058 648,93	2 140 191,91
udziały w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa razem	zł 428 320,00	401 707,00	444 382,00	544 666,00	663 588,00	794 660,14	1 040 692,29
Subwencje ogólne							
razem	zł 2 724 574,00	2 982 745,00	3 139 948,00	4 016 957,00	4 040 553,00	4 679 606,00	4 965 112,00
subwencja oświatowa	zł -	-	-	-	-	3 339 685,00	3 560 178,00
Dotacje							
ogółem	zł 962 567,00	1 293 160,00	1 077 474,00	1 474 373,00	2 394 536,00	3 115 228,46	3 359 038,88
Środki na dofinansowanie własnych zadań pozyskane z innych źródeł							
ogółem	zł 30 752,00	84 336,00	151 291,00	154 742,00	73 571,00	598 049,10	616 585,99
Dochody na 1 mieszkańca							
ogółem	zł -	1 476,42	1 316,66	1 542,95	1 736,25	2 084,06	2 298,09

Źródło: GUS

Analiza powyższej tabeli wskazuje na rosnące w przeciągu ostatnich lat dochody gminy. Na szczególną uwagę zasługuje wzrost dochodów własnych gminy, co wskazuje, iż mimo trudnych warunków i wielu barier gmina powoli rozwija się. Gmina pozyskuje też środki pozabudżetowe. Głównym źródłem dochodów własnych gminy jest udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa. Istotne źródła przychodów to także dochody z podatku od nieruchomości, podatku rolnego oraz majątku własnego gminy.

W ostatnich latach Gmina pozyskała zewnętrzne środki na inwestycje:

- **„Urządzenie ścieżki rowerowej 'Stykiem Granic'”** Finansowany ze środków Programów współpracy Przygranicznej PHARE Fundusz Projektów Infrastruktury Około – biznesowej PL 2003/2005- 710.06.01

Okres realizacji 2005 – 2006

Koszt projektu: 67 419,34 EUR

- **„Polesie w garnku”** - Program Sąsiedztwa Polska – Białoruś – Ukraina INTERREG IIIA/TACIS CBC 2004 – 2006,

Okres realizacji: 01.03.2007 r. – 31.07.2007 r

Koszt projektu: 72 160,30 PLN

-**„Rozwój turystyki nadbużańskich obszarów wiejskich Włodawa i okolice”**

Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004 – 2006

Numer i nazwa działania 2.7 Pilotażowy Program Leader+

Okres realizacji 20.10.2005 - 20.04.2006

Koszt projektu: 140 344,60 PLN

-**„Kształtowanie centrum wsi Orchówek”** Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004 – 2006”

Numer i nazwa działania 2.3. Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego

Okres realizacji 09.02.2006 - 25.09.2006

Koszt projektu: 167 662,67 PLN

-**„Kształtowanie centrum wsi Różanka”** Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004 – 2006”

Numer i nazwa działania 2.3. Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego

Okres realizacji 09.02.2006 - 25.09.2006

Koszt projektu: 184 922,49 PLN

- **„Modernizacja oczyszczalni ścieków w Różance i kanału do rzeki Bug”** Program Sąsiedztwa Polska – Białoruś – Ukraina INTERREG IIIA/TACIS CBC 2004 - 2006

Numer i nazwa Działania 1.2 Rozwój wspólnego, transgranicznego systemu ochrony środowiska

Okres realizacji projektu 07.07.2005 r. – 31.05.2007 r.

Koszt projektu: 557 979,94 PLN

- **„Nadbużańskie spotkania kulturalne,,** -Program Sąsiedztwa Polska - Białoruś - Ukraina INTERREG IIIA/TACIS CBC 2004-2006

Okres realizacji projektu 01.IV.2006 r. – 30.XI.2006 r.

Koszt projektu: 69 735,00 PLN

- **Kompleksowe rozwiązanie gospodarki ściekowej w transgranicznym obszarze Gminy Włodawa**

Nazwa Programu: Program Sąsiedztwa Polska – Białoruś – Ukraina INTERREG IIIA/TACIS CBC 2004 - 2006

Nr i nazwa działania: 1.2 Rozwój wspólnego, transgranicznego systemu ochrony środowiska naturalnego

Okres realizacji: 01.12.2007 r. – 31.10.2008 r.

Koszt projektu: 269 986,00 PLN

- **„Budowa drogi gminnej nr 104233L w miejscowości Sobibór na terenie gminy Włodawa”** – w trakcie realizacji

Nazwa programu "NARODOWY PROGRAM PRZEBUDOWY DRÓG LOKALNYCH 2008 – 2011"

Okres realizacji: kwiecień – listopad 2009

Koszt projektu: 747 609,15 PLN

Tabela Nr 21. Wydatki budżetu gminy Włodawa główne pozycje lata 2001-2007.

WYDATKI BUDŻETU GMINY		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ogółem	zł	7 395 803,00	8 650 889,00	8 164 961,00	9 382 236,00	11 526 225,00	12 249 757,63	13 962 436,54
świadczenia na rzecz osób fizycznych	zł	1 009 648,00	1 202 305,00	1 142 029,00	1 637 473,00	2 501 412,00	3 135 986,13	3 346 857,48
wydatki bieżące jednostek budżetowych ogółem	zł	5 449 744,00	5 931 053,00	6 146 989,00	6 537 759,00	6 361 837,00	7 046 835,11	8 324 718,79
wydatki majątkowe ogółem	zł	754 261,00	1 316 844,00	723 863,00	792 581,00	2 019 927,00	1 395 176,03	1 299 960,64
pozostałe wydatki	zł	90 650,00	67 858,00	68 522,00	83 410,00	78 701,00	117 085,69	96 400,63
Wydatki na oświatę i wychowanie								
ogółem	zł	3 239 161,00	3 509 894,00	3 480 026,00	3 785 578,00	3 866 370,00	4 070 475,11	4 842 861,22
wydatki bieżące jednostek budżetowych ogółem	zł	3 070 784,00	3 189 552,00	3 328 326,00	3 657 573,00	3 729 872,00	3 941 400,59	4 706 917,72
Wydatki na pomoc społeczną i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej								
ogółem	zł	-	-	-	1 796 395,00	2 497 366,00	3 136 001,88	3 338 195,00
Wydatki na 1 mieszkańca								
ogółem	zł	-	1 459,57	1 371,34	1 572,88	1 925,53	2 063,64	2 315,88

Źródło: GUS

Wydatki budżetu Gminy Włodawa to, oprócz wydatków na administrację, wydatki związane z oświatą. Subwencja budżetowa na oświatę nie pokrywa całości wydatków związanych z utrzymaniem szkół na terenie gminy. Na możliwość zapewnienia wkładu własnego do inwestycji finansowanych ze środków funduszy strukturalnych ma wpływ poziom nadwyżki finansowej.

Tabela Nr 22. Saldo - budżet Gminy Włodawa lata 2001-2007.

lata	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
przychody	7 416 157,00	8 750 765,00	7 839 375,00	9 203 682,00	10 393 196,00	12 370 951,97	13 855 159,29
wydatki	7 395 803,00	8 650 889,00	8 164 961,00	9 382 236,00	11 526 225,00	12 249 757,63	13 962 436,54
saldo	20 354,00	99 876,00	-325 586,00	-178 554,00	-1 133 029,00	121 194,34	-107 277,25

Źródło: GUS

b. Planowanie strategiczne

Gmina Włodawa posiada Plan Rozwoju Lokalnego. Plan został opracowany dla dwóch okresów:

- okresu krótkoterminowego, obejmującego lata 2004-2006
- okresu długoterminowego, obejmującego lata 2007-2013

Plan jest zestawem działań, które mają zostać podjęte w określonym otoczeniu i terminie, a ich celem jest długotrwały i zrównoważony rozwój gminy. Plan Rozwoju Lokalnego jest wynikiem troski lokalnego samorządu o rozwój gminy w szybko zmieniającym się i konkurencyjnym otoczeniu ekonomicznym.

Plan ten, uchwalony przez Radę Gminy, określa najważniejsze działania (zadania) mające na celu systematyczny rozwój Gminy Włodawa. Wskazuje też przewidywane wyniki działań. Warunkiem powodzenia jego realizacji jest współpraca (współdziałanie) wszystkich podmiotów składających się na całość gminy – w szczególności władz samorządu lokalnego, podmiotów gospodarczych a przede wszystkim przez mieszkańców zainteresowanych w sposób najbardziej żywotny jego efektywną realizacją. Plan Rozwoju Lokalnego został przygotowany w ramach działań umożliwiających gminie aplikowanie o fundusze na dofinansowanie projektów powodujących i inicjujących zrównoważony rozwój.

Przyjęte przez Radę Gminy Włodawa założenia programowe niniejszego planu mają na celu wskazanie kierunków działań prorozwojowych, mieszkańcom gminy, przedsiębiorcom i urzędnikom, jak też uświadomienie, że jest wiele elementów tworzących drogę rozwoju i dopiero wszystkie te elementy zrealizowane w sposób prawidłowy pozwolą osiągnąć sukces – rozwój gminy. Niniejsza Strategia Rozwoju Lokalnego uwzględnia ustalenia Planu Rozwoju Lokalnego stanowiąc jego rozwinięcie i uzupełnienie, w związku z czym zastępuje go jako dokument strategiczny Gminy Włodawa.

Innymi dokumentami o istotnym znaczeniu dla rozwoju gminy są:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Włodawa – Uwarunkowania, 2005 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Włodawa – Kierunki, 2005 r.
- Plan gospodarki odpadami dla gminy wiejskiej Włodawa, 2005 r.
- Program ochrony środowiska gminy Włodawa, 2005 r.
- Audyt turystyczny i gospodarczy- projekt: Rozwój turystyki nadbużańskich obszarów wiejskich Włodawa i okolice, 2006 r.
- Koncepcja Rozwoju Produktów Turystycznych „Polesie – naturalne wybór”

c. Kapitał społeczny

Tabela Nr 23. Aktywność wyborcza mieszkańców gminy wybory do sejmiku i senatu 2007 – dane wyjściowe

Gmina	gm. Włodawa
Ludność	6064
Liczba uprawnionych do głosowania	4755
Liczba głosów ważnych	1959

Źródło: PKW

Tabela Nr 24. Frekwencja wyborcza ludności w gminie Włodawa wybory do sejmiku i senatu 2007 w porównaniu do wybranych gmin powiatu.

Frekwencja wyborcza	%
Gmina Włodawa	42,75%
Gmina Wola Uhruska	39,50%
Gmina Hańsk	37,89%
Gmina Wiryki	39,57%
Powiat Włodawski	44,29%

Źródło: PKW

Powyższe dane wskazują iż lokalna społeczność jest zaangażowana w życie polityczne wskazuje na to zadowalająca w porównaniu ze średnią dla powiatu frekwencja wyborcza

Mieszkańcy wykazują dużą aktywność w zakresie działalności i uczestnictwa w różnych formach działalności kulturalnej.

Organizacje pozarządowe na terenie gminy Włodawa:

- Stowarzyszenie Agroturystyczne Ziemi Włodawskiej- Okuninka
- Stowarzyszenie Poleska Lokalna Organizacja Turystyczna - Okuninka
- Stowarzyszenie "Poleska Dolina Bugu" – Okuninka
- Poleskie Stowarzyszenie Wsparcia Społecznego "Nasz Dom" – Różanka
- Nadbużańskie Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Różanki
- Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Żłobek
- Stowarzyszenie Gospodyń Wiejskich Gminy Włodawa
- 13 Kół Gospodyń Wiejskich

W gminie istnieją Ludowe Zespoły Sportowe: „Gigant Żłobek”

- „Płomień Różanka”
- „Pocisk Orchówek”
- „Klucz Korolówka”

- „Omega Okuninka”
- „Torpedo” Suszno”
- „Orzeł Żuków

Najpopularniejszą dyscypliną jest piłka nożna.

Na terenie gminy organizowane są corocznie imprezy sportowe, w których mogą uczestniczyć nie tylko mieszkańcy gminy, ale także przebywający tu turyści i letnicy. Ważniejsze z nich to: gminne rozgrywki piłkarskie o „Puchar Lata”, impreza sportowa dla samorządowców „Sport samorząd”, maraton pływacki w Okunince, zimowe rozgrywki piłki nożnej na hali, powiatowe rozgrywki piłkarskie.

Na terenie gminy mieszka wielu twórców ludowych, artystów – amatorów:

- **Stefan Sidoruk**, ur. we wsi Stawki, w roku 1919. Honorowy członek Stowarzyszenia Twórców Kultury Nadbużańskiej im. Janusza Kalinowskiego we Włodawie. Poeta o wiejskiej charyzmie, maluje, rzeźbi, uprawia korzenioplastykę, pisze cudowne opowiadania i wiersze, wydał wiele tomików opowiadań i poezji, np. *„Opowieści Nadbużańskie”*, *„Pod sokorzyną – pod jesionami”*, *„Chleb nowej dojrzałości.”* o treści religijnej. Poeta jest laureatem nagrody Oskara Kolberga, otrzymał również wiele odznaczeń i wyróżnień. Spektrum jego zainteresowań artystycznych jest bardzo szerokie są to między innym:: przyroda, tradycja, miłość, polesie.
- **Józef Sidoruk**, ur. 1956 r. w Stawkach. Syn poety Stefana Sidoruka, zainspirowany twórczością ojca sam zaczął pisać. Jego wiersze mają charakter refleksyjny, pojawia się w nich motyw poleskiej wsi. Zdobył II nagrodę w konkursie literackim im. Jana Pocka w dziedzinie prozy. Ostatnio tworzy w języku chachłackim.
- **Beata Sidoruk**, ur. 04.01.1991 r. Wnuczka Stefana Sidoruka. Jej pasją jest poezja, fotografia amatorska oraz rysunek. Podgląda przyrodę. W 2006 roku otrzymała nagrodę specjalną w II „Festiwalu Twórczości Dziecięcej” i I nagrodę w kategorii fotografii amatorskiej. Zajęła III miejsce w konkursie fotograficznym „Różanka – miejsce bliskie i niezwykle”. Młody talent, który niebywale szybko się rozwija.
- **Luba Olesiewicz**, ur. 14.12.1921 r. poetka, malarka. Mieszka w Stawkach. Maluje farbą plakatową, olejem. Główne motywy, które pojawiają się na jej obrazach to wieś i przyroda. Artystka zajmuje się również zdobnictwem ludowym, są to ludowe ozdoby domu wiejskiego np. bukiety z kolorowej bibuły, kwiaty, wycinanki ludowe.

Pisze prozę, poezję porusza tematy związane ze smutkiem ludzkiej egzystencji, żalem za przemijaniem.

- **Waldemar Hondra**, ur. 24.05.1955 r. malarz ludowy. W swoich obrazach ukazuje piękno przyrody nadbużańskiej, stare chaty, portrety, martwą naturę. Jego pierwsza indywidualna wystawa odbyła się z okazji 450 – lecia Nadania Praw Miejskich Włodawie.
- **Jan Omelczuk**, ur. 03.02.1920 – zm. 20.09.2000 r. poeta Jego twórczość dotyczy problematyki rodzinnej wsi i gminy. Tytuły najmilej wspomnianych wierszy to: „*Na sumy*”, „*Wszystko minęło*”, „*Imieniny Piotra*”, „*Mleczarnia*”, „*Chłopska skóra*”
- **Kazimierz Orenczuk**, ur. 08.07.1933 – ręcznie wyplata koszyki z wierzby i korzeni sosnowych.

Aktywność społeczna mieszkańców koncentruje się przy parafiach i Ochotniczych Strażach Pożarnych. Najczęściej zajmują się one organizacją imprez kulturalnych o charakterze lokalnym.

Elementem promowania kultury są imprezy kulturalne o różnym zasięgu. Skierowane są one nie tylko do mieszkańców, ale również dla turystów odwiedzających gminę.

Najważniejsze imprezy to:

- Międzynarodowe Poleskie Lato z Folklorem,
- Ogólnopolski Bieg Sobiborski,
- Festiwal Piosenki Dziecięcej i Młodzieżowej nad J. Białym,
- Krokodylowy weekend nad Jeziorem Białym w Okunince.

Identyfikacja problemów w sferze zarządzania:

- 1 Niewystarczające w stosunku do potrzeb inwestycyjnych środki stanowiące wkład własny w ramach projektów współfinansowanych ze środków UE
- 2 Niedostateczny potencjał organizacji pozarządowych.
- 3 Wysokie koszty oświaty.

III Zadania polegające na poprawie sytuacji na danym obszarze

1. Celowość zadań planowanych do realizacji

Misja odnosi się do podmiotu odpowiedzialnego za wdrażanie strategii. Określa rolę i deklarowany sposób działania podmiotu odpowiedzialnego za realizację strategii. Misja to syntetyczny zapis głównych celów, na jakich koncentrować będzie się gmina. Tak rozumiana **misja Gminy Włodawa** brzmi:

MISJĄ GMINY WŁODAWA JEST OSIĄGNIĘCIE STATUSU ROZPOZNAWALNEGO W SKALI KRAJU OŚRODKA TURYSTYKI POPRZEZ WYKORZYSTANIE WALORÓW ŚRODOWISKA NATURALNEGO, POTENCJAŁU SPOŁECZNEGO ORAZ TRANSGRANICZNEGO POŁOŻENIA GMINY NA GRANICY PAŃSTWA, BIAŁORUSI I UKRAINY.

Takie sformułowanie, misji wskazuje, jaki główny cel obrała organizacja. Jest, więc probierzem, do którego przykłada się codzienne decyzje zarządcze i wykonawcze, sprawdzając, czy realizują główny cel organizacji.

Wszystkie wyznaczone dalej cele strategiczne muszą wpisywać się w kierunki zadeklarowane w misji gminy. Wszystkie działania i podejmowane w ich ramach przedsięwzięcia, muszą przybliżyć do zrealizowania misji.

Misja Gminy Włodawa wskazuje na 4 główne strategiczne obszary działania, w których gmina powinna sytuować swe cele strategiczne:

- a) rozwój gospodarczy w oparciu o turystykę,
- b) poprawa infrastruktury gminnej w celu podniesienia standardu życia mieszkańców i turystów
- c) aktywizacja społeczeństwa i wsparcie działań podnoszących poziom edukacji.
- d) promocja turystyczna gminy w kraju i zagranicą,

Określono 4 główne cele strategiczne w ramach, których wyróżniono działania:

Cel Strategiczny 1:

Aktywizacja rozwoju marki „Centrum turystyczno – rekreacyjnego województwa lubelskiego Okuninki nad Jeziorem Białym i okolic” jako markowego produktu Gminy Włodawa i Lubelszczyzny oraz rozwój jej funkcji turystycznej.

- Działanie 1.1 Opracowanie i wdrożenie długofalowego programu promocji i rozwoju turystycznej marki gminy w oparciu o walory przyrodnicze, kulturowe, historyczne i antropogeniczne.
- Działanie 1.2 Rozbudowa istniejącej i tworzenie nowej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej.
- Działanie 1.3 Intensyfikacja działań na rzecz turystyki na terenach wiejskich obejmująca wszelkie formy turystyki na terenach wiejskich, w tym rzemiosło ludowe, pobyt w gospodarstwach rolnych, imprezy folklorystyczne, tradycyjne życie w gospodarstwach rolnych, także ekoturystykę i „wieś tematyczną” zwiedzanie obszarów prawnie chronionych (parków, rezerwatów przyrody, obszarów Natura 2000).
- Działanie 1.4 Budowanie spójnej oferty turystycznej poprzez angażowanie różnych partnerów, w tym budowanie potencjału typu Leader.
- Działanie 1.5 Rozszerzanie zakresu współpracy turystycznej z Ukrainą i Białorusią w oparciu o transgraniczne położenie
- Działanie 1.6 Wypromowanie imprez kulturalnych, rozrywkowych i rekreacyjnych o zasięgu wojewódzkim i krajowym.

Cel Strategiczny 2:

Rozwój gospodarki przyjaznej dla środowiska i rozwoju turystyki.

- Działanie 2.1 Kreowanie produktów turystycznych charakterystycznych dla obszaru.
- Działanie 2.2 Poprawa i rozbudowa usług turystycznych.
- Działanie 2.3 Działania na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy oraz wsparcie Przedsiębiorczości.
- Działanie 2.4 Wsparcie rozwoju specjalizacji w rolnictwie w tym rozwój gospodarstw ekologicznych oraz przedsięwzięć związanych z odnawialnymi źródłami energii.
- Działanie 2.5 Przywracanie środowiska naturalnego oraz ochrona i zachowanie krajobrazu wiejskiego.

Działanie 2.6 Wsparcie działań mających na celu budowę turystycznego przejścia granicznego z Ukrainą w Zbereżu, osobowego przejścia granicznego z Białorusią we Włodawie i kolejowego w Orchówku

Cel Strategiczny 3:

Rozwój infrastruktury publicznej gminy mający na celu poprawę jakości życia mieszkańców i turystów

Działanie 3.1 Modernizacja i rozwój sieci drogowej na terenie gminy oraz komunikacji pieszej i rowerowej (chodniki, ścieżki rowerowe)

Działanie 3.2 Uzupelnienie infrastruktury sanitarnej i wodociągowej

Działanie 3.3 Rozwój infrastruktury kultury, edukacji - w tym wychowania przedszkolnego i sportu.

Cel Strategiczny 4:

Gmina Włodawa dobrym miejscem do życia

Działanie 4.1 Wzrost potencjału organizacji pozarządowych.

Działanie 4.2 Wsparcie działań mających na celu poprawę edukacji i poziomu wykształcenia na terenie gminy.

Działanie 4.3 Rozwój społeczeństwa informacyjnego na terenie gminy.

Działanie 4.4 Rozwiązywanie problemów zdrowotnych oraz walka z patologiami społecznymi.

Działanie 4.5 Prowadzenie aktywnej polityki społecznej.

2. Identyfikacja mocnych i słabych stron Gminy Włodawa

Analiza mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń (SWOT)

Nazwa SWOT jest akronimem angielskich słów Strengths (mocne strony), Weaknesses (słabe strony), Opportunities (szanse), Threats (zagrożenia). Analiza SWOT jest efektywną metodą identyfikacji kategorii słabych i silnych stron oraz szans i zagrożeń. Przedmiotem analizy może być przedsiębiorstwo, inwestycja lub dowolna organizacja. Zastosowanie analizy SWOT nie ma praktycznie ograniczeń, ponieważ można ją zaimplementować do dowolnego zdarzenia ze sfery działalności człowieka. W tym przypadku analizę SWOT zastosowano do zbadania mocnych i słabych stron, oraz szans i zagrożeń Gminy Włodawa. Głównym celem analizy SWOT jest określenie aktualnej i perspektywicznej pozycji przedmiotu analizy oraz prognoza strategii postępowania. Zakres rodzajowy czynników, które mają wpływ na przedmiot analizy SWOT jest bardzo szeroki. Z jednej strony są to czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, a z drugiej pozytywne i negatywne. Skuteczna ich identyfikacja jest podstawą analizy. Przeprowadzając analizę trzeba dokonać diagnozy - określić silne i słabe strony obszaru gminy oraz prognozy – opisać szanse i zagrożenia. Mocne strony, czyli atuty (czynniki wewnętrzne pozytywne) – to walory obszaru, które w sposób pozytywny wyróżniają go w otoczeniu. Słabe strony (czynniki wewnętrzne negatywne) – są konsekwencją ograniczeń zasobów i niedostatecznych kwalifikacji. Obszar gminy posiada aspekty funkcjonowania, które ograniczają możliwości rozwoju, ale szybkie i obiektywne rozpoznanie oraz zdefiniowanie może łatwo ograniczyć ich negatywny wpływ. Szczegółowa analiza zasobów, jakimi dany obszar dysponuje zmierza do ustalenia jego atutów (mocnych stron) i słabości. Świadomość własnych atutów i słabości ma podstawowe znaczenie w kształtowaniu realistycznej strategii rozwoju. Obszar czy organizacja, która wykazuje więcej silnych, niż słabych punktów ma większe możliwości wykorzystania stwarzanych przez otoczenie szans i umocnienia lub obrony (w przypadku przewagi zagrożeń) dotychczasowej pozycji. Szanse (czynniki zewnętrzne pozytywne) – to zjawiska i tendencje w otoczeniu, które odpowiednio wykorzystane staną się impulsem do rozwoju oraz osłabiają zagrożenia. Zagrożenia (czynniki zewnętrzne negatywne) – to wszystkie czynniki zewnętrzne, które postrzegamy, jako bariery dla rozwoju obszaru, utrudnienia, dodatkowe koszty działania. Analiza szans i zagrożeń nie jest metodą ujętą w ściśle określone procedury postępowania, których przestrzeganie gwarantuje uzyskanie stuprocentowo pewnych wyników. Mobilizuje jednak do myślenia strategicznego, zmusza do śledzenia zmian zachodzących w otoczeniu, do korzystania z dostępnych źródeł informacji, raportów i prognoz, oraz formułowania na tej podstawie scenariuszy przewidujących przyszły rozwój wydarzeń w rozpatrywanym obszarze. Trafność wyprowadzonych z analizy wniosków

zależy jednak, co najmniej w takim samym stopniu od intuicji analityka, jak od precyzyjnych wyliczeń i prognoz. W efekcie analizy otrzymujemy cztery listy: silnych stron, (które należy wzmacniać), słabych stron, (które trzeba niwelować), szans, (które należy wykorzystywać), oraz zagrożeń, (których należy unikać).

Kolejnym krokiem jest sporządzenie syntezy, która wytycza strategiczne cele rozwoju obszaru. Na tej podstawie można określić zakres możliwych, dopuszczalnych i wykonalnych strategii

L.p.	Mocne Strony - Opis czynnika	Istotność czynnika				
		1	2	3	4	5
1.	Położenie geograficzne (sąsiedztwo z Ukrainą i Białorusią; Euroregion BUG, granica UE)					
2.	Walory przyrodnicze (jeziora, dolina Bugu, lasy, bogata fauna i flora)					
3.	Obszary objęte ochroną prawną (parki i rezerваты, użytki ekologiczne, obszary Natura 2000)					
4.	Czyste środowisko naturalne					
5.	Walory antropogeniczne obszaru (zabytki, ślady przenikania się wpływów wielu kultur)					
6.	Dziedzictwo historyczne					
7.	Kultywowanie tradycji ludowych (twórcy ludowi)					
8.	Centrum turystyczno – rekreacyjne województwa lubelskiego Okuninka nad Jeziorem Białym					
9.	Występowanie dużych gospodarstw rolnych					
10.	Infrastruktura turystyczna (szlaki: piesze, rowerowe, konne, wodne, ścieżki dydaktyczne, baza noclegowa i gastronomiczna szczególnie w okolicy j. Białego)					
11.	Cykliczne imprezy o zasięgu regionalnym i krajowym					
12.	Dobrze rozwijający się sektor małej przedsiębiorczości					
13.	Dobry stan infrastruktury oświaty					
14.	Organizacje pozarządowe (w tym funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania)					
15.	Aktywność samorządu w pozyskiwaniu środków zewnętrznych					

L.p.	Słabe Strony - Opis czynnika	Istotność czynnika				
		1	2	3	4	5
1.	Peryferyjność położenia geograficznego (w stosunku do ważnych szlaków komunikacyjnych, przygraniczność)					
2.	Brak przejścia granicznego we Włodawie oraz turystycznego przejścia granicznego z Zbierzu					
3.	Niska dynamika współpracy z zagranicznymi sąsiadami (programy partnerskie, porozumienia, umowy)					
4.	Niedostateczny rozwój infrastruktury drogowej (słabo rozwinięta sieć dróg dojazdowych oraz wewnątrz obszaru)					
5.	Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura towarzysząca (służąca m.in. wydłużaniu sezonu turystycznego)					
6.	Niewystarczająco rozwinięta oferta terenów rekreacyjnych (np. ścieżek rowerowych, szlaków pieszych, szlaków wodnych, szlaków konnych, obiektów sportowych)					
7.	Słabe oznakowanie obszaru (dróg, atrakcji turystycznych, szlaków turystycznych)					
8.	Słabo rozwinięta oferta produktów regionalnych					
9.	Stosunkowo duża liczba osób długotrwale bezrobotnych, w tym przewaga kobiet wśród ogółu bezrobotnych					
10.	Stosunkowo duża liczba osób w wieku poprodukcyjnym					
11.	Przewaga niewielkich obszarowo i słabych ekonomicznie gospodarstw rolnych					
12.	Niska klasa bonitacyjna gleb					
13.	Niewystarczająca promocja gminy					
14.	Zła jakość techniczna i niski stopień zagospodarowania infrastruktury kultury					
15.	Infrastruktura - niepełna sieć kanalizacyjna, brak infrastruktury gazowej.					
16.	Niewielka ilość przedszkoli					
17.	Niekorzystny odsetek gospodarstw domowych, których źródłem utrzymania są źródła poza zarobkowe (renty, emerytury)					
18.	Niskie dochody mieszkańców					
19.	Niewystarczająca ilość miejsc pracy (praca sezonowa)					
20.	Ograniczenia w zagospodarowaniu terenu wynikające z obecności terenów prawnie chronionych					

L.p.	Szanse – opis czynnika	Istotność czynnika				
		1	2	3	4	5
1.	Wzrost zapotrzebowania na usługi turystyczne i agroturystyczne					
2.	Powstanie tras szybkiego ruchu przebiegających przez/ w sąsiedztwie obszaru					
3.	Umacniająca się pozycja Polski w UE i wzrost wiedzy jej mieszkańców o Polsce jako kraju członkowskim a co za tym idzie zmniejszenie barier z dotarciem do potencjalnego turysty zagranicznego					
4.	Nowe możliwości promocji gminy na targach i wystawach w kraju i za granicą					
5.	Turystyczne zagospodarowanie rzeki Bug					
6.	Wzrost zamożności społeczeństwa					
7.	Fundusze UE przeznaczone na rozwój terenów wiejskich oraz aktywizacje tzw. ściany wschodniej i współpracę transgraniczną					
8.	Wprowadzenie 30 kilometrowego pasa bezwizowego					
9.	Realizacja programu Leader na terenie gminy					
10.	Akcesja Ukrainy do UE poprawa stosunków z Białorusią					
11.	Możliwość wykorzystania położenia gminy do pozyskania inwestorów zainteresowanych handlem ze wschodem					
12.	Możliwość wykorzystania położenia gminy jako miejsca noclegu i pobytu dla turystów wykorzystujących atrakcje turystyczne na Ukrainie czy Białorusi					
13.	Utworzenie turystycznego przejścia granicznego w Zbereżu oraz samochodowego we Włodawie					
14.	Rozwój całorocznych produktów turystycznych					
15.	Sprzyjająca polityka państwa w zakresie wspierania działalności związanej z pielęgnowaniem tradycji regionalnych (np. ułatwienia w produkcji i sprzedaży produktów tradycyjnych)					
16.	Rozwój informatyzacji i telekomunikacji					
17.	Dobre warunki do pozyskiwania energii słonecznej oraz wiatrowej w północnej części gminy					
18.	Wprowadzenie inwestycji związanych z pozyskiwaniem alternatywnych źródeł energii,					
19.	Zapotrzebowanie na produkty ekologiczne					

L.p.	Zagrożenia	Istotność czynnika				
		1	2	3	4	5
1.	Sezonowość usług turystycznych					
2.	Zanieczyszczenie wód i powietrza pochodzące z Ukrainy					
3.	Światowy kryzys gospodarczy					
4.	Niechęć do podejmowania ryzyka i zanik postaw przedsiębiorczych					
5.	Niewystarczające środki przekazywane z budżetu państwa na zadania własne lub dodatkowo zlecone samorządowi na podstawie wprowadzonych aktów prawnych					
6.	Niska siła nabywcza społeczeństwa gminy,					
7.	Duża niepewność działania wynikająca z wielu zmian gospodarczych i społecznych.					
8.	Wciąż niska opłacalność w rolnictwie					
9.	Brak sprawnego systemu aktywizacji bezrobotnych,					
10.	Niebezpieczeństwo niepełnego wykorzystania szans jakie dają środki UE,					
11.	Niedostateczny postęp w reformowaniu finansów publicznych i nadmierny wzrost obciążeń podatkowych,					
12.	Przenoszenie przez państwo na gminy więcej zadań bez zabezpieczenia odpowiedniej ilości środków,					
13.	Zbyt niski wzrost gospodarczy dla zapewnienia odpowiedniego tempa tworzenia miejsc pracy,					
14.	Skomplikowane prawo regulujące prowadzenie działalności gospodarczej					
15.	Skomplikowane procedury wymagane przy aplikowaniu o środki zewnętrzne					
16.	Zagrożenie patologiami					
17.	Słaba kondycja finansów publicznych					
18.	Niechęć strony Białoruskiej do współpracy					
19.	Kryzys na Ukrainie i Białorusi					
20.	Konkurencja atrakcyjnych turystycznie terenów regionu Szackiego na Ukrainie					

W tabelach kolorem czerwonym wyróżniono istotność czynnika ze względu na możliwości zrealizowania celów strategii. Istotność liczona jest według: 1 mało istotny 5 bardzo istotny.

Wnioski wynikające z analizy SWOT

Na podstawie przeprowadzonej analizy SWOT wskazano, jakie czynniki mogą się okazać kluczowymi dla rozwoju Gminy Włodawa.

Wśród silnych stron najbardziej znaczącymi są: walory przyrodnicze i walory antropogeniczne obszaru szczególnie związane z przenikaniem się na terenie gminy kultur. Potencjał oprócz można także na czystym środowisku naturalnym obszaru oraz aktywności organizacji pozarządowych. Bardzo ważnym czynnikiem jest istniejące centrum rekreacji nad Jeziorem Białym.

Należy jednak zwrócić uwagę na niedogodności związane z peryferyjnym położeniem i stan infrastruktury drogowej, które mogą hamować rozwój analizowanego rejonu. Bariera może się okazać słaba kondycja ekonomiczna większości gospodarstw domowych funkcjonujących w gminie spowodowana wysokim bezrobociem, niskim poziomem wykształcenia, oraz niskim wskaźnikiem przedsiębiorczości.

Z kolei szanse dla rozwoju, skutkujące zwiększeniem dochodów mieszkańców obszaru objętego badaniem, stanowi rosnące zapotrzebowanie na usługi turystyczno-rekreacyjne i agroturystykę. Szansą na rozwój małych gospodarstw obok agroturystyki może być uprawa roślin energetycznych z przeznaczeniem na produkcję biomasy oraz działalność pozarolnicza związana z przetwórstwem i produkcją paliw ekologicznych i ekoenergii. Szanse można upatrywać także w rozwoju gospodarstw ekologicznych.

Czynnikami, który może utrudnić realizację działań prorozwojowych Gminy mogą być negatywne tendencje w społeczności objawiające się zniechęceniem i apatią, a wynikające przede wszystkim z bezrobocia i ubożenia. Poważnym zagrożeniem będzie także sezonowość ruchu turystycznego, skutkująca sezonowością dochodów ludności zajmującej się lub zatrudnionej w usługach turystycznych.

Zalecenia płynące z analizy SWOT

Walory przyrodnicze obszaru powinny być wykorzystane, jako atrakcja turystyczna. Najważniejszym zadaniem jest aktywizacja marki Okuninki nad Jeziorem Białym jako centrum rekreacji i wypoczynku Gminy Włodawa. Niezwykle istotne jest wspieranie przedsięwzięć gospodarczych opartych na turystyce i wykorzystujący lokalne zasoby np. działalność agroturystyczna.

Dodatkowo należy dążyć do specjalizacji w rolnictwie i wsparcia wprowadzania nowych źródeł dochodów na terenach wiejskich. Na terenie Gminy istnieją korzystne warunki do rozwoju coraz popularniejszego rolnictwa ekologicznego oraz produkcji energii ze źródeł odnawialnych.

Walory antropogeniczne wynikające przede wszystkim z unikalnego dziedzictwa kulturowego i historycznego obszaru oraz atmosfery kresowości mogą stanowić podstawę oferty turystycznej, która uzupełniałaby ofertę walorów przyrodniczych. Korzystna byłaby, więc promocja tych zasobów, które podniosłyby atrakcyjność już istniejącej oferty turystycznej obszaru. Wskazane jest wypromowanie dziedzictwa historyczno-kulturowego Gminy.

Konieczne jest zintensyfikowanie działań prowadzących do minimalizowania problemu bezrobocia, i wynikających z niego patologii społecznych. Należy też dążyć do wzmocnienia zasobów ludzkich poprzez zwiększenie możliwości dostępu do Internetu, stworzenie warunków do spędzania wolnego czasu promocją postaw społeczeństwa obywatelskiego. Należy poprawić stan jakościowy i ilościowy infrastruktury kultury, sportu i rekreacji w Gminie.

IV Cele realizacji strategii

Misją Strategii Rozwoju Lokalnego Gminy Włodawa jest: „Osiągnięcie statusu rozpoznawalnego w skali kraju ośrodka turystyki poprzez wykorzystanie walorów środowiska naturalnego, potencjału społecznego oraz nadgranicznego położenia gminy na granicy państwa, Białorusi i Ukrainy.”

Cele strategiczne, które określono dla gminy to:

Cel Strategiczny 1:

Aktywizacja rozwoju marki „Centrum turystyczno – rekreacyjnego województwa lubelskiego Okuninki nad Jeziorem Białym i okolic” jako markowego produktu Gminy Włodawa i Lubelszczyzny oraz rozwój jej funkcji turystycznej.

Powyższy cel wpisuje się w Priorytet 3 Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego szczególnie na poziomie celu operacyjnego 3.2 „Zachowanie i wzmacnianie różnorodności przyrodniczej krajobrazowej i kulturowej”. W ramach celu pierwszego wyróżniono działania:

Działanie 1.1 Opracowanie i wdrożenie długofalowego programu promocji i rozwoju turystycznej marki gminy w oparciu o walory przyrodnicze, kulturowe, historyczne i antropogeniczne.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty mające na celu: tworzenie zintegrowanego systemu promocji regionu, opracowanie spójnej oferty turystycznej, rozwój produktów turystycznych na bazie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych.

Projekty polegające na opracowaniu i wydawaniu folderów, informatorów turystycznych, przewodników turystycznych, map turystycznych, materiałów promocyjnych i reklamowych. Projekty mające na celu rozwój współpracy transgranicznej, marketing turystyczny, tworzenie turystycznych i gospodarczych programów współpracy transgranicznej, tworzenie metod i instrumentów wspierania rozwoju turystycznego gminy.

Projekty mające na celu zwiększenie aktywności gminnych i powiatowych władz samorządowych oraz zwiększenie roli lokalnych organizacji turystycznych, sektora prywatnego w kształtowaniu i promocji oferty turystycznej.

W ramach działania wyznaczono następujące przedsięwzięcie priorytetowe:

1. Wspieranie przedsięwzięć mających na celu wydłużenie sezonu turystycznego
2. Wspieranie przedsięwzięć mających na celu rozszerzenie oferty lokalnej, zwiększenie jej atrakcyjności poprzez wyeksponowanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego

3. Wspieranie projektów współpracy
4. Projekty realizowane w ramach Lokalnej Grupy Działania Poleska Dolina Bugu
5. Uczestnictwo w krajowych i zagranicznych targach turystycznych

Projektodawcy: samorząd gminy, organizacje pozarządowe, partnerstwa, przedsiębiorcy

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba produktów turystycznych.
- liczba materiałów informacyjnych i promocyjnych (folderów, informatorów turystycznych, map, gadżetów promocyjnych itp.)

Działanie 1.2 Rozbudowa istniejącej i tworzenie nowej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty polegające na dofinansowaniu inwestycji infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej ich budowy, modernizacji i przystosowania do nowoczesnych form gospodarowania.

W ramach działania wyznaczono następujące przedsięwzięcie priorytetowe:

1. Rozbudowa infrastruktury turystyczno – rekreacyjnej i sportowej w Centrum turystyczno rekreacyjnym województwa lubelskiego w Okunince nad Jeziorem Białym
2. Restauracja , zachowanie i udostępnianie turystom zabytkowych układów urbanistycznych i obiektów architektury
3. Wspieranie budowy rekreacyjnych tras rowerowych i konnych
4. Zwiększenie dostępności obiektów archeologicznych dla celów turystycznych
5. Turystyczno – rekreacyjne zagospodarowanie rzek i innych zbiorników wodnych

Projektodawcy: samorząd gminny, przedsiębiorcy, partnerstwa.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba i kubatura infrastruktury turystyki, rekreacji i sportu,
- liczba miejsc noclegowych na terenie gminy.

Działanie 1.3 Intensyfikacja działań na rzecz turystyki na terenach wiejskich obejmująca wszelkie formy turystyki na terenach wiejskich, w tym rzemiosło ludowe, pobyt w gospodarstwach rolnych, imprezy folklorystyczne, tradycyjne życie w gospodarstwach rolnych, także ekoturystykę, i „wieś tematyczną”

zwiedzanie obszarów prawnie chronionych (parków, rezerwatów przyrody, obszarów Natura 2000).

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty związane z promocją turystyki wiejskiej, tworzeniem warunków do pełniejszego rozwoju agro-turystyki i eko-turystyki.

W ramach działania wyznaczono następujące przedsięwzięcia priorytetowe

1. Promowanie turystyki na wsi jako alternatywnej działalności gospodarczej
2. Wykorzystanie bogatej i zróżnicowanej kultury wiejskiej dla rozwoju turystyki
3. Wykorzystanie różnych trendów turystyki ekologicznej, agroturystyki, czy też turystyki związanej z poszukiwaniami „korzeni” w celu promowania inwestycji prywatnych w różne przedsięwzięcia z zakresu turystyki wiejskiej
4. Promocja zasobów naturalnych: fauny, flory i krajobrazów, jako „ofert unikalnych”
5. Promowanie inwestycji w przedsięwzięcia z zakresu rozwoju turystyki ekologicznej i agroturystyki bazującej na zasobach przyrodniczych.

Projektodawcy: samorząd gminy, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy.

Wskaźniki monitorowania działania:

- Ilość nowopowstałych gospodarstw agroturystycznych
- Ilość inwestycji w zakresie turystyki

Działanie 1.4 Budowanie spójnej oferty turystycznej poprzez angażowanie różnych partnerów, w tym budowanie potencjału typu Leader.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty skierowane na tworzenie partnerskich przedsięwzięć zmierzających do wydłużenia sezonu turystycznego, projekty kreujące nowe produkty turystyczne w oparciu o dziedzictwo kulturowe (potrawy regionalne, twórcy ludowi, tradycyjne zawody, folklor).

Projekty polegające na dofinansowaniu inwestycji w gospodarstwach agroturystycznych, ich modernizacji i przystosowania do nowoczesnych form gospodarowania.

Projektodawcy: samorząd gminy, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, gospodarstwa agroturystyczne, rolnicy.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba inwestycji w gospodarstwach agroturystycznych,
- liczba udzielonych noclegów.

Działanie 1.5 Rozszerzanie zakresu współpracy turystycznej z Ukrainą i Białorusią w oparciu o transgraniczne położenie

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty realizowane wspólnie z partnerami ukraińskimi i białoruskimi szczególnie podnoszące jakość współpracy turystycznej i gospodarczej.

W ramach działania wyznaczono następujące przedsięwzięcia priorytetowe:

- 1 Wymiana młodzieży szkolnej.
- 2 Mała turystyka przygraniczna.
- 3 Wspólne projekty z zakresu ochrony środowiska, turystyki, kultury i sportu.

Projektodawcy: samorząd gminny, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba projektów realizowanych w partnerstwie,
- wielkość pozyskanych środków na współpracę transgraniczną.

Działanie 1.6 Wypromowanie imprez kulturalnych, rozrywkowych i rekreacyjnych o zasięgu wojewódzkim i krajowym.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty zmierzające do poprawienia oferty spędzania wolnego czasu, zaangażowanie w działania o charakterze kulturalnym i rekreacyjnym i rozrywkowym.

Projekty realizowane w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Poleska Dolina Bugu program LEADER.

W ramach działania wyznaczono następujące przedsięwzięcia priorytetowe:

1. Międzynarodowe Poleskie Lato z Folklorem.
2. Krokodylowy weekend nad Jeziorem Białym w Okunince
3. Festiwal Piosenki dziecięcej i młodzieżowej w Okunince nad Jeziorem Białym
4. Ogólnopolski Bieg Sobiborski

Projektodawcy: samorząd gminny, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, osoby fizyczne.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba imprez kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych,
- liczba turystów odwiedzających gminę.

Cel Strategiczny 2:

Rozwój gospodarki przyjaznej dla środowiska i rozwoju turystyki.

Cel drugi Strategii Rozwoju Lokalnego Gminy Włodawa jest zbieżny z priorytetem 1 Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego: „Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy”. W ramach celu drugiego wyróżniono działania:

Działanie 2.1 Kreowanie produktów turystycznych charakterystycznych dla obszaru

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty tworzące zróżnicowaną ofertę turystyczną, projekty innowacyjne dla terenu gminy, projekty wykorzystujące zidentyfikowane zasoby w nowy sposób, projekty przyciągające nowe kategorie turystów.

W ramach działania wyznaczono następujące przedsięwzięcia priorytetowe:

1. Rozwój turystyki rowerowej krajoznawczej, wodnej i konnej
2. Tak zwane „Małe projekty” realizowane w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju programu LEADER
3. Rozbudowa technicznej infrastruktury podnoszącej dostępność do miejsc i atrakcji turystycznych gminy

Projektodawcy: samorząd gminy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, partnerstwa, osoby fizyczne.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba nowych produktów turystycznych,
- liczba turystów odwiedzających gminę

Działanie 2.2 Poprawa i rozbudowa usług turystycznych.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty polegające na wsparciu i organizacji szkoleń dla osób pracujących w sferze usług turystycznych, dla osób zamierzających skorzystać ze wsparcia funduszy Unii Europejskiej.

Przeprowadzanie konkursów i rankingów najlepszych ośrodków oraz badań ankietowych wśród turystów. Wsparcie doradcze dla przedsiębiorców i gospodarstw agroturystycznych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na rozwój usług turystycznych.

Projektodawcy: samorząd gminy, instytucje szkoleniowe, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba zorganizowanych szkoleń dla osób pracujących w sferze turystyki,
- liczba dotacji pozyskanych na modernizację i ulepszenie usług turystycznych,

Działanie 2.3 Działania na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy oraz wsparcie przedsiębiorczości.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty miękkie polegające na wsparciu i organizacji szkoleń dla przedsiębiorców, dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą, informowaniu i doradztwie.

Projekty polegające na wspieraniu powstawania nowych miejsc pracy - targi pracy, seminaria i szkolenia dla osób bezrobotnych i poszukujących pracy.

Projektodawcy: samorząd gminny, przedsiębiorcy, lokalny samorząd gospodarczy, organizacje pozarządowe, uczelnie wyższe, instytucje szkoleniowe, Powiatowy Urząd Pracy.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba nowych miejsc pracy na terenie gminy,
- wskaźnik aktywizacji gospodarczej.

Działanie 2.4 Wsparcie rozwoju specjalizacji w rolnictwie w tym rozwój gospodarstw ekologicznych oraz przedsięwzięć związanych z odnawialnymi źródłami energii.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty polegające na wsparciu i organizacji szkoleń dla rolników, dla osób zamierzających skorzystać ze wsparcia funduszy Unii Europejskiej, informowaniu i doradztwie w sprawie nowoczesnych upraw w tym rolnictwa ekologicznego oraz wytwarzania energii odnawialnej.

Projekty polegające na dofinansowaniu inwestycji w gospodarstwach rolnych, ich modernizacji i przystosowania do nowoczesnych form gospodarowania.

Projektodawcy: samorząd gminny, rolnicy, organizacje rolnicze, instytucje szkoleniowe, grupy producenckie.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba osób uczestniczących w szkoleniach,
- wzrost udziału dochodów z rolnictwa w ogólnych źródłach dochodów gospodarstw domowych na terenie gminy.

Działanie 2.5 Przywracanie środowiska naturalnego oraz ochrona i zachowanie krajobrazu wiejskiego.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty dotyczące zalesiania nieużytków rolnych i obszarów o słabej klasie bonitacyjnej, przywracanie naturalnego obiegu wody w ekosystemach, działania zapobiegające wysychaniu jezior i obniżaniu się poziomu wód gruntowych.

Projekty dotyczące zachowania krajobrazu wiejskiego.

Projekty polegające na promowaniu postaw i zachowań ekologicznych.

Projektodawcy: samorząd gminny, rolnicy, organizacje rolnicze, przedsiębiorcy, instytucje szkoleniowe.

Wskaźniki monitorowania działania:

- obszar zalesień,
- liczba przedsięwzięć związanych z kształtowaniem postaw proekologicznych
- liczba przedsięwzięć związanych z zachowaniem krajobrazu wiejskiego

Działanie 2.6 Wsparcie działań mających na celu budowę turystycznego przejścia granicznego z Ukrainą w Zbereżu, osobowego przejścia granicznego z Białorusią we Włodawie i kolejowego w Orchówku

W ramach działania wspierane będą działania dążące do budowy turystycznego przejścia granicznego z Ukrainą w miejscowości Zbereż

Projektodawcy: samorząd gminy, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, rząd RP, Zarząd Drogowych Przejść Granicznych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Wskaźniki monitorowania działania:

- ilość umów/porozumień
- przejście graniczne

Cel Strategiczny 3:

Rozwój infrastruktury publicznej gminy mający na celu poprawę jakości życia mieszkańców i turystów

Powyższy cel wpisuje się w Priorytet 3 Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego szczególnie na poziomie celu operacyjnego 3.4 „Poprawa jakości życia mieszkańców wsi oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich”. W ramach celu trzeciego wyróżniono działania:

Działanie 3.1 Modernizacja i rozwój sieci drogowej na terenie gminy oraz komunikacji pieszej i rowerowej (chodniki, ścieżki rowerowe)

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty inwestycyjne poprawiające stan infrastruktury drogowej gminy.

W ramach działania wyznaczono następujące przedsięwzięcia priorytetowe:

1. Modernizacja sieci drogowej na terenie Gminy Włodawa

Projektodawcy: samorząd gminny, Zarząd Dróg Powiatowych, Zarząd Dróg Wojewódzkich, Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Starostwo Powiatowe.

Wskaźniki monitorowania działania:

- długość dróg gminnych,
- długość zmodernizowanych dróg gminnych.

Działanie 3.2 Uzupelnienie infrastruktury sanitarnej i wodociągowej.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty inwestycyjne poprawiające stan infrastruktury sanitarnej, wodociągowej i zagospodarowania odpadów w gminie.

W ramach działania wyznaczono następujące przedsięwzięcia priorytetowe:

1. Kompleksowe rozwiązanie gospodarki ściekowej w gminie

Projektodawcy: samorząd gminny, organizacje pozarządowe, szkoły, przedsiębiorcy.

Wskaźniki monitorowania działania:

- długość czynnej sieci kanalizacyjnej,
- ilość ścieków oczyszczonych.

Działanie 3.3 Rozwój infrastruktury kultury, edukacji - w tym wychowania przedszkolnego i sportu.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty inwestycyjne poprawiające stan infrastruktury kulturalnej, edukacyjnej i sportowej.

W ramach działania wyznaczono następujące przedsięwzięcia priorytetowe:

- 1 Przebudowa, remont (modernizacja) świetlicy wiejskiej w Susznie.
- 2 Remont (modernizacja) infrastruktury społeczno - kulturalnej Gminy Włodawa w miejscowości: Stawki, Żuków, Żłobek, Sobibór, Krasówka, Szuminka.
- 3 Przebudowa - (modernizacja) oraz rozbudowa budynku Szkoły Podstawowej w Orchówku wraz z budową sali gimnastycznej, boiska sportowego wielofunkcyjnego oraz infrastruktury technicznej
- 4 Remonty i modernizacje świetlic w miejscowości: Korolówka Wieś, Korolówka Osada, Orchówek, Luta

Projektodawcy: samorząd gminny, szkoły, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba i kubatura infrastruktury kultury.
- liczba i kubatura infrastruktury edukacji.
- liczba i kubatura infrastruktury sportowej.

Cel Strategiczny 4:

Gmina Włodawa dobrym miejscem do życia

Powyższy cel zgodny jest z założeniami priorytetu II Strategii Rozwoju woj. Lubelskiego „Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy”. W ramach celu czwartego wyróżniono działania:

Działanie 4.1 Wzrost potencjału organizacji pozarządowych.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty polegające na wsparciu merytorycznym i finansowym dla istniejących i powstających organizacji pozarządowych.

Projektodawcy: samorząd gminny, szkoły, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba przedsięwzięć organizowanych przez organizacje pozarządowe,
- liczba organizacji pozarządowych,

Działanie 4.2 Wsparcie działań mających na celu poprawę edukacji i poziomu wykształcenia na terenie gminy.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty polegające na organizacji zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych dla dzieci i młodzieży, pobudzania i wspieranie inicjatyw z zakresu edukacji, kultury, sportu i turystyki, projekty dotyczące współpracy ze szkołami ponadgimnazjalnymi i uczelniami wyższymi.

Projektodawcy: samorząd gminny, szkoły, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba zajęć pozalekcyjnych organizowanych przez szkoły
- liczba uczniów uczestniczących w zajęciach pozalekcyjnych w liczbie uczniów ogółem,

Działanie 4.3 Rozwój społeczeństwa informacyjnego na terenie gminy.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty polegające na wspieraniu powstawania nowych miejsc publicznego dostępu do Internetu i komputera szczególnie w miejscowościach atrakcyjnych turystycznie. Projekty mające na celu poszerzenie zasięgu internetowych sieci przewodowych i bezprzewodowych. Przedsięwzięcia podnoszące jakość i zasięg kształcenia informatycznego na wsi.

Projektodawcy: samorząd gminny, szkoły, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba pracowni komputerowych w szkołach,
- liczba publicznych miejsc dostępu do Internetu,
- liczba godzin szkoleń komputerowych dla mieszkańców terenów wiejskich gminy,

Działanie 4.4 Rozwiązywanie problemów zdrowotnych oraz walka z patologiami społecznymi.

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty mające na celu zwiększenie dostępności do lekarzy specjalistów, zapewnienie opieki pielęgniarskiej w dni wolne od pracy, promocję zdrowego stylu życia, profilaktykę i poradnictwo w zakresie walki z patologiami społecznymi

Projektodawcy: samorząd gminny, jednostki pomocy społecznej, organizacje pozarządowe.

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba ludności na ogólnodostępną poradnię zdrowia,
- liczba porad lekarskich.

Działanie 4.5 Prowadzenie aktywnej polityki społecznej

W ramach działania wyznaczono przykładowe typy projektów do realizacji:

Projekty mające na celu, utworzenie systemu cyklicznego rozpoznawania potrzeb, tworzenie grup systemu profilaktyki i opieki na dzieckiem i rodziną, opracowanie i wdrożenie systemu opieki i pomocy osobom potrzebującym, podejmowanie działań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznaczonych potrzeb, w tym realizacja programów osłonowych, realizacja zadań zmierzających do życiowego usamodzielnienia się osób i rodzin oraz ich integracji ze społecznością, rozwój współpracy z instytucjami i organizacjami społecznymi.

Projektodawcy: samorząd gminy, organizacje pozarządowe, jednostki pomocy społecznej

Wskaźniki monitorowania działania:

- liczba osób korzystających z pomocy społecznej,
- liczba zorganizowanych szkoleń i warsztatów aktywizacji zawodowej dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, zawodowym i osób niepełnosprawnych.

Harmonogram realizacji

Cel Strategiczny 1:

Aktywizacja rozwoju marki „Centrum turystyczno – rekreacyjnego województwa lubelskiego Okuninki nad Jeziorem Białym i okolic” jako markowego produktu Gminy Włodawa i Lubelszczyzny oraz rozwój jej funkcji turystycznej.

Projekty	Przewidywany okres realizacji						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wspieranie przedsięwzięć mających na celu wydłużenie sezonu turystycznego							
Wspieranie przedsięwzięć mających na celu rozszerzenie oferty lokalnej, zwiększenie jej atrakcyjności poprzez wyeksponowanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego							
Wspieranie projektów współpracy							
Projekty realizowane w ramach Lokalnej Grupy Działania Poleska Dolina Bugu							
Uczestnictwo w krajowych i zagranicznych targach turystycznych							
Rozbudowa infrastruktury turystyczno – rekreacyjnej w Centrum turystyczno rekreacyjnym województwa lubelskiego Okunince nad Jeziorem Białym							
Restauracja, zachowanie i udostępnianie turystom zabytkowych układów urbanistycznych i obiektów architektury							
Wspieranie budowy rekreacyjnych tras rowerowych i konnych							

Zwiększenie dostępności obiektów archeologicznych dla celów turystycznych							
Turystyczno – rekreacyjne zagospodarowanie rzek i innych zbiorników wodnych							
Promocja turystyki na wsi jako alternatywnej działalności gospodarczej							
Wykorzystanie bogatej i zróżnicowanej kultury wiejskiej dla rozwoju turystyki							
Wykorzystanie różnych trendów turystyki ekologicznej, agroturystyki, czy też turystyki związanej z poszukiwaniami „korzeni” w celu promowania inwestycji prywatnych w różne przedsięwzięcia z zakresu turystyki wiejskiej							
Promocja zasobów naturalnych: fauny, flory i krajobrazów, jako „ofert unikalnych”							
Promowanie inwestycji w przedsięwzięcia z zakresu rozwoju turystyki ekologicznej i agroturystyki bazującej na zasobach przyrodniczych							
Budowanie spójnej oferty turystycznej poprzez angażowanie różnych partnerów, w tym budowanie potencjału typu Leader							
Wymiana młodzieży szkolnej.							
Mała turystyka przygraniczna.							
Wspólne projekty z zakresu ochrony środowiska, turystyki, kultury i sportu.							
Międzynarodowe Poleskie Lato z Folklorem.							

Krokodylowy weekend nad Jeziorem Białym w Okunince							
Festiwal Piosenki dziecięcej i młodzieżowej nad Jeziorem Białym							
Ogólnopolski Bieg Sobiborski							
Budowanie wizerunku „wsi tematycznej - specjalistycznej”							

Cel Strategiczny 2:**Rozwój gospodarki przyjaznej dla środowiska i rozwoju turystyki.**

Projekty	Przewidywany okres realizacji						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Rozwój turystyki rowerowej krajoznawczej, wodnej i konnej							
Tak zwane „Małe projekty” realizowane w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju programu LEADER							
Rozbudowa technicznej infrastruktury podnoszącej dostępność do miejsc i atrakcji turystycznych gminy							
Poprawa i rozbudowa usług turystycznych							
Działania na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy oraz wsparcie przedsiębiorczości.							
Wsparcie rozwoju specjalizacji w rolnictwie w tym rozwój gospodarstw ekologicznych oraz przedsięwzięć związanych z odnawialnymi źródłami energii.							
Przywracania środowiska naturalnego oraz ochrona i zachowanie krajobrazu wiejskiego							
Wsparcie działań mających na celu budowę turystycznego przejścia granicznego z Ukrainą w Zbereżu, osobowego przejścia granicznego z Białorusią we Włodawie, oraz kolejowego w Orchówku							

Cel Strategiczny 3:**Rozwój infrastruktury publicznej gminy mający na celu poprawę jakości życia mieszkańców i turystów**

Projekty	Przewidywany okres realizacji						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Modernizacja sieci drogowej w Gminie Włodawa							
Rozwój sieci komunikacji pieszej i rowerowej (chodniki, ścieżki rowerowe)							
Kompleksowe rozwiązanie gospodarki ściekowej w gminie							
Przebudowa, remont (modernizacja) świetlicy wiejskiej w Susznie.							
Remont (modernizacja) infrastruktury społeczno - kulturalnej Gminy Włodawa w miejscowości: Stawki, Żuków, Żłobek, Sobibór, Krasówka, Szuminka.							
Przebudowa - (modernizacja) oraz rozbudowa budynku Szkoły Podstawowej w Orchówku wraz z budową sali gimnastycznej, boiska sportowego wielofunkcyjnego oraz infrastruktury technicznej							
Remonty i modernizacje świetlic w miejscowości: Korolówka Wieś, Korolówka Osada, Orchówek, Luta							

Cel Strategiczny 4:**Gmina Włodawa dobrym miejscem do życia**

Projekty	Przewidywany okres realizacji						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Projekty polegające na wsparciu merytorycznym i finansowym dla istniejących i powstających organizacji pozarządowych.							
Wsparcie działań mających na celu poprawę edukacji i poziomu wykształcenia na terenie gminy.							
Rozwój społeczeństwa informacyjnego na terenie gminy.							
Rozwiązywanie problemów zdrowotnych oraz walka z patologiami społecznymi							
Prowadzenie aktywnej polityki społecznej							

V Zewnętrzne źródła finansowania realizacji SRL w latach 2009-2015

Poniżej w postaci tabel zostały przedstawione potencjalne zewnętrzne źródła finansowania poszczególnych działań.

Cel Strategiczny 1:

Aktywizacja rozwoju marki „Centrum turystyczno – rekreacyjnego województwa lubelskiego Okuninki nad Jeziorem Białym i okolic” jako markowego produktu Gminy Włodawa i Lubelszczyzny oraz rozwój jej funkcji turystycznej.

<p>Działanie 1.1 Opracowanie i wdrożenie długofalowego programu promocji i rozwoju turystycznej marki gminy w oparciu o walory przyrodnicze, kulturowe, historyczne i antropogeniczne.</p>	<p>Program Rozwoju Obszarów Wiejskich Oś 4 Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego działanie 7.2</p>
<p>Działanie 1.2 Rozbudowa istniejącej i tworzenie nowej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej.</p>	<p>Program Rozwoju Obszarów Wiejskich Oś 4/3 Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego działanie 7.1/7.2/1.5</p>
<p>Działanie 1.3 Intensyfikacja działań na rzecz turystyki na terenach wiejskich obejmująca wszelkie formy turystyki na terenach wiejskich, w tym rzemiosło ludowe, pobyt w gospodarstwach rolnych, imprezy folklorystyczne, tradycyjne życie w gospodarstwach rolnych, także ekoturystykę, i „wieś tematyczną” zwiedzanie obszarów prawnie chronionych (parków, rezerwatów przyrody, obszarów Natura 2000)</p>	<p>Program Rozwoju Obszarów Wiejskich Oś 4 Program Operacyjny Rozwoju Polski Wschodniej Oś priorytetowa V</p>
<p>Działanie 1.4 Budowanie spójnej oferty turystycznej poprzez angażowanie różnych partnerów, w tym budowanie potencjału typu Leader.</p>	<p>Program Rozwoju Obszarów Wiejskich Oś 3 Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego działanie 7.1/7.2/1.5</p>
<p>Działanie 1.5 Rozszerzanie zakresu współpracy turystycznej z Ukrainą i Białorusią w oparciu o transgraniczne położenie.</p>	<p>Program Partnerstwa i Sąsiedztwa „Polska-Białoruś - Ukraina” Program Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013</p>

Działanie 1.6 Wypromowani imprez kulturalnych, rozrywkowych i rekreacyjnych o zasięgu wojewódzkim i krajowym.	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich Oś 4 Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego działania 7.2
---	---

Cel Strategiczny 2:

Rozwój gospodarki przyjaznej dla środowiska i rozwoju turystyki.

Działanie 2.1 Kreowanie produktów turystycznych charakterystycznych dla obszaru.	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich Oś 4
Działanie 2.2 Poprawa i rozbudowa usług turystycznych.	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich Oś 4 Program Operacyjny Kapitał Ludzki Priorytet II
Działanie 2.3 Działania na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy oraz wsparcie przedsiębiorczości.	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego działania 1.1/1.2/1.3/1.4/1.5/1.6/1.7 PO Kapitał Ludzki działania 2.1/2.2, 6.1/6.2/, 8.1/8.2 Program Rozwoju Obszarów Wiejskich oś 1/2/3
Działanie 2.4 Wsparcie rozwoju specjalizacji w rolnictwie w tym rozwój gospodarstw ekologicznych oraz przedsięwzięć związanych z odnawialnymi źródłami energii.	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich oś 1/2/ Program Operacyjny Kapitał Ludzki działanie 8.1/8.2
Działanie 2.5 Przywracanie środowiska naturalnego oraz ochrona i zachowanie krajobrazu wiejskiego.	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich oś 2 Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
Działanie 2.6 Wsparcie działań mających na celu budowę turystycznego przejścia granicznego z Ukrainą w Zbereżu, osobowego przejścia granicznego z Białorusią we Włodawie i kolejowego w Orchówku	Program Partnerstwa i Sąsiedztwa „Polska-Białoruś - Ukraina” Program Rozwój Polski Wschodniej 2007-2013

Cel Strategiczny 3:

Rozwój infrastruktury publicznej gminy mający na celu poprawę jakości życia mieszkańców i turystów

<p>Działanie 3.1 Modernizacja i rozwój sieci drogowej na terenie gminy oraz komunikacji pieszej i rowerowej (chodniki, ścieżki rowerowe).</p>	<p>Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego działanie 5.2 Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej Oś priorytetowa IV</p>
<p>Działanie 3.2 Uzupełnienie infrastruktury sanitarnej i wodociągowej.</p>	<p>Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego działanie 6.1/6.2, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska, Program LIFE+, PROW działanie „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”</p>
<p>Działanie 3.3 Rozwój infrastruktury kultury, edukacji – w tym wychowania przedszkolnego i sportu.</p>	<p>Program Rozwoju Obszarów Wiejskich Oś 3 Regionalny Program Rozwoju Województwa Lubelskiego Priorytet VIII</p>

Cel Strategiczny 4:

Gmina Włodawa dobrym miejscem do życia

Działanie 4.1 Wzrost potencjału organizacji pozarządowych.	Program Operacyjny Kapitał Ludzki Program Rozwoju Obszarów Wiejskich Oś4
Działanie 4.2 Wsparcie działań mających na celu poprawę edukacji i poziomu wykształcenia na terenie gminy.	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich Oś 3 Program Operacyjny Kapitał Ludzki Priorytet III/VII/IX
Działanie 4.3 Rozwój społeczeństwa informacyjnego na terenie gminy.	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego działanie 4.1 PO Innowacyjna Gospodarka
Działanie 4.4 Rozwiązywanie problemów zdrowotnych oraz walka z patologiami społecznymi.	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego działanie 8.3/8.4
Działanie 4.5 Prowadzenie aktywnej polityki społecznej.	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego działanie 8.4 Środki Ministra Pracy i Polityki Społecznej Poakcesyjny Program Wspierania Obszarów Wiejskich

VI System wdrażania

Strategia Rozwoju Lokalnego jest dokumentem ponadkadencyjnym, określającym cele i programy działań na kilka lat oraz wymagającym ciągłej pracy nad podnoszeniem jego jakości. Proces jego wdrażania jest złożonym przedsięwzięciem, wymagającym dobrego przygotowania informacyjnego i stałej komunikacji z otoczeniem. Wdrożeniu strategii towarzyszyć będzie jej ewaluacja, która będzie się opierać na pozyskiwaniu obiektywnej informacji o jej wykonaniu, skutkach i publicznym odbiorze.

Realizacja Strategii Rozwoju Lokalnego Gminy Włodawa uzależniona jest od wysokości pozyskanych środków zarówno krajowych jak i z funduszy strukturalnych. Biorąc pod uwagę prognozę dopuszczalnej wysokości zobowiązań w poszczególnych latach i wysokość środków, jakie mogą być wydatkowane bezpośrednio z budżetu, możliwości finansowe gminy wskazują, że na realizację przyjętych celów zabezpieczą co najmniej 15% wkładu w stosunku do uzyskanych środków wspólnotowych.

Za wdrażanie Strategii Rozwoju Lokalnego odpowiedzialny będzie **Urząd Gminy Włodawa.**

1. Zarządzanie

Funkcję Instytucji Zarządzającej i koordynującej realizację Strategii Rozwoju Lokalnego będzie pełnił specjalnie powołany zespół pracowników. Zakres zadań Instytucji Zarządzającej obejmuje m.in.:

- zapewnienia zgodności realizacji Strategii z poszczególnymi dokumentami programowymi wyższego rzędu, w tym w szczególności w zakresie zamówień publicznych, zasad konkurencji, ochrony środowiska, jak też zagwarantowanie przestrzegania zasad zawierania kontraktów publicznych,
- zbieranie danych statystycznych i finansowych na temat postępów wdrażania oraz przebiegu realizacji projektów w ramach Strategii,
- zapewnienie przygotowania i wdrożenia planu działań w zakresie informacji i promocji Strategii,
- przygotowanie rocznych raportów na temat wdrażania Strategii,
- zbieranie informacji do rocznego raportu o nieprawidłowościach,
- dokonanie oceny po zakończeniu realizacji Strategii.

2. Instytucja wdrażająca Strategię Rozwoju Lokalnego gminy

Urząd Gminy Włodawa jako instytucja wdrażająca Strategię, odpowiedzialny będzie za:

- opracowanie i składanie wniosków o finansowanie zewnętrzne,
- bezpośrednią realizacją działań przewidzianych w Strategii w zakresie przygotowania przetargów, gromadzenia dokumentacji bieżącej, nadzoru nad wykonawcą pod kątem terminowości i jakości wywiązania się z zobowiązania,
- zapewnienie informowania o współfinansowaniu przez UE realizowanych projektów.

VII Sposoby monitorowania, oceny i komunikacji społecznej

1. Monitorowanie wdrażania Strategii Rozwoju Lokalnego

Monitorowanie jest procesem, który ma na celu analizowanie stanu zawansowania projektu i jego zgodności z postawionymi celami. Istotą monitorowania jest wyciąganie wniosków z tego, co zostało i nie zostało zrobione. Jest nią także modyfikowanie dalszych poczynań w taki sposób, aby osiągnąć zakładany cel w przyszłości. Istotnym elementem monitorowania jest wypracowanie technik zbierania informacji oraz opracowanie odpowiednich wskaźników, które będą odzwierciedlały efektywność prowadzonych działań.

Monitorowania wdrażania Strategii Rozwoju Lokalnego oraz jego poszczególnych elementów dokonywać będzie Komitet Monitorujący. Aby zachować ciągłość procesu przygotowania Strategii i jego realizacji, w skład Komitetu Monitorującego wchodzić będą członkowie grupy roboczej, zaangażowanej w sporządzanie Strategii Rozwoju Lokalnego.

Zebrania Komitetu Monitorującego odbywać się będą raz na pół roku. Istnieje możliwość częstszych spotkań po uprzednim zawiadomieniu członków Komitetu przez Sekretariat Komitetu. Funkcję Sekretariatu Komitetu Monitorującego pełnić będzie Sekretariat Gminy Włodawa. Obowiązkiem Sekretariatu będzie zawiadamianie członków Komitetu o terminach posiedzeń oraz przygotowywanie na w/w posiedzenia szczegółowych informacji na temat postępów w realizacji Strategii Rozwoju Lokalnego w formie standardowego raportu monitorującego. Obowiązkiem Sekretariatu będzie także przygotowywanie protokołów z posiedzeń Komitetu Monitorującego, zawierających ustalenia w/w posiedzeń i przesyłanie ich do członków Komitetu.

Komitet Monitorujący analizować będzie ilościowe i jakościowe informacje na temat wdrażanych projektów i całej Strategii Rozwoju Lokalnego w aspekcie finansowym i rzeczowym. Celem takiej analizy jest zapewnienie zgodności realizacji projektów i Strategii z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami. Jeśli w raportach monitoringowych ujawnione zostaną problemy związane z wdrażaniem Strategii, Komitet Monitorujący powinien podjąć działania mające na celu wyeliminowanie pojawiających się trudności wdrożeniowych.

Na koniec każdego podokresu planowania (tzn. w styczniu 2011 i w styczniu 2014 roku) Komitet Monitorujący sporządzi raport końcowy, obrazujący faktycznie zrealizowane zadania w kontekście założeń Strategii Rozwoju Lokalnego. Wszelkie rozbieżności pomiędzy ustaleniami Strategii, a jego rzeczywistym wykonaniem będą w w/w raporcie szczegółowo wyjaśnione. Raport końcowy będzie dostępny do wglądu w Sekretariacie **Gminy Włodawa**.

W procesie monitorowania Strategii Rozwoju Lokalnego przewidziano następujące fazy:

Ocenę wstępną

Rozpoczęcie każdego programu i wchodzących w jego skład projektów poprzedzone zostanie ustaleniem wszelkich parametrów ilościowych i jakościowych (wskaźniki określające wyniki realizowanych zadań). Zostaną również wyraźnie określone etapy cząstkowe realizacji poszczególnych zadań (termin rozpoczęcia i zakończenia). Przyjęte raz parametry powinny być stosowane przez cały czas realizacji programów i projektów.

Monitoring sterujący

Dotyczy całego okresu wdrażania projektu. Zadaniem prowadzonego monitorowania będzie wykrycie wszelkich odchyień, jakie mają miejsce w trakcie realizacji projektu.

Kontrolę końcową - ewaluację efektów

Ocena końcowa powinna określić na ile zakładane w Strategii Rozwoju Lokalnego cele zostały osiągnięte oraz ustalić przyczyny wszelkich odchyień w realizacji. Ewaluacja posłuży za podstawę sprawdzenia, czy planowane efekty są zgodne z przyjętymi celami i ich miarami. W trakcie ewaluacji zostanie również dokonana analiza podejmowanych działań korygujących. Wnioski z ewaluacji zostaną wykorzystane w trakcie realizacji kolejnych, podobnych projektów w przyszłości. Są one również kluczowe dla prawidłowego planowania kolejnych edycji Strategii Rozwoju Lokalnego Gminy Włodawa.

2. Narzędzia służące zbieraniu informacji zaproponowane w czasie opracowania Strategii Rozwoju Lokalnego

Zapewnienie informacji zwrotnej jest jednym z kluczowych elementów zapewniających efektywne wdrażanie Strategii Rozwoju Lokalnego. Również systematyczne zbieranie danych i gromadzenie ich w istniejących bazach danych jest elementem ułatwiającym późniejsze prace zespołu monitorującego.

Porównywanie wskaźników

Jednym z podstawowych narzędzi służących do oceny efektów realizowanej Strategii Rozwoju Lokalnego jest również porównanie osiągniętych wyników pomiędzy jednostkami

samorządu terytorialnego. Odniesienie efektów własnej pracy do osiągnięć innych przy pomocy porównywalnych wskaźników, pozwala na obiektywną ocenę postępu i skali zachodzących zmian. Może jednocześnie prowadzić do zidentyfikowania najlepszych wzorów działania (tzw. dobrych praktyk), których wspólnym mianownikiem jest **wydajność**.

3. Ocena i komunikacja społeczna

Podstawowym warunkiem wiarygodności i skuteczności ewaluacji jest jej niezależność.

Z warunku tego wynika konieczność utworzenia niezależnej organizacyjnie od zespołów zaangażowanych w proces tworzenia i wdrażania Strategii Rozwoju Lokalnego komórki ewaluacyjnej w strukturze **Urzędu Gminy Włodawa** w skład, której wchodziłby jeden lub więcej pracowników zajmujących się ewaluacją ex-post. Celem tej ewaluacji jest określenie faktycznych efektów zrealizowanych projektów w ramach Strategii.

Pracownik komórki ewaluacyjnej do 31 stycznia każdego roku przygotowuje raport ewaluacyjny dotyczący roku poprzedniego.

W raporcie tym znajdują się w szczególności informacje o:

- **skuteczności** - kryterium to pozwala określić czy cele danego projektu (jak i całej Strategii) określone na etapie programowania zostały osiągnięte,
- **efektywności** - kryterium to porównuje zasoby finansowe zaangażowane przy realizacji projektu i Strategii z rzeczywistymi osiągnięciami projektu i Strategii na poziomie produktu, rezultatu lub oddziaływania,
- **użyteczności** - kryterium to pozwala ocenić faktyczne efekty projektu i Strategii na poziomie produktu, rezultatu i oddziaływania w nawiązaniu do wcześniej zdefiniowanych w Strategii Rozwoju Lokalnego potrzeb i problemów.

Władze samorządowe **Gminy Włodawa** w trakcie wdrażania Strategii Rozwoju Lokalnego muszą znaleźć skuteczną metodę przekazywania informacji do otoczenia. Powinny także zwrócić baczną uwagę na sprawny system przyjmowania informacji z otoczenia, od partnerów społecznych.

Możemy wyróżnić dwa główne typy otoczenia społecznego, z którym władze gminy muszą się komunikować. Po pierwsze jest to **otoczenie wewnętrzne**, obejmujące pracowników urzędu, którzy uczestniczą bezpośrednio w administrowaniu gminą, ich wiedzę, motywację, umiejętności praktyczne, kompetencje interpersonalne, lecz także technologię

i zasoby organizacji. Jest również **otoczenie zewnętrzne**. Otoczenie zewnętrzne bliższe obejmuje przede wszystkim ogół mieszkańców gminy, w którym jednak można wyróżnić szereg grup, organizacji, stowarzyszeń i instytucji czy przedsiębiorstw. Otoczenie zewnętrzne dalsze jest to faktyczne otoczenie gminy jako wspólnoty terytorialnej – sąsiednie gminy, struktury powiatowe, wojewódzkie i ogólnopolskie.

Obszary działań w zakresie komunikacji dwustronnej i współpracy władz Gminy Włodawa ze społecznością lokalną to:

- informacja o postępach wdrażania Strategii Rozwoju Lokalnego - każdy mieszkaniec gminy będzie miał możliwość uzyskania informacji o aktualnym stanie prac wdrożeniowych Strategii Rozwoju Lokalnego w siedzibie sekretariatu Urzędu Gminy, wraz z wglądem w dokumentację (raporty monitoringowe, raporty ewaluacyjne),
- możliwość udziału mieszkańców w posiedzeniach Komitetu Monitorującego (po wcześniejszym zgłoszeniu swojej obecności),
- podjęcie współpracy z mediami lokalnymi - podawanie informacji o wdrażanych projektach w mediach lokalnych przynajmniej raz w roku,
- informacje z prac Komitetu Monitorującego zamieszczane na stronie www.

Instytucja Zarządzająca zapewnia środki informacyjne i promocyjne w zakresie udzielonej pomocy z funduszy strukturalnych. Wykorzystywane środki informacyjne i promocyjne będą miały na celu przede wszystkim informowanie potencjalnych i faktycznych odbiorców pomocy o możliwościach wsparcia ze strony UE oraz informowanie opinii publicznej o zakresie i wymiarze pomocy unijnej dla poszczególnych projektów i rezultatach tych działań.

Informowanie i promocja odbywać się będzie poprzez organizowanie szkoleń i konferencji na temat możliwości pozyskania środków unijnych. W prasie lokalnej i regionalnej oraz w Internecie podawane będą systematycznie informacje na temat zaangażowania finansowego UE w realizację projektów oraz stanie zaawansowania realizacji zadań i ich efektów w ramach Strategii.

4. Opis konsultacji społecznych

Pierwsze spotkania konsultacyjne odbyły się jesienią 2008 roku w formie paneli dyskusyjnych. 24 października 2008 roku odbyło się spotkanie panelowe gdzie konsultowano inwestycje z zakresu kultury i oświaty, 25 października odbył się panel kanalizacyjno sanitarny a 30 października odbył się panel drogowy. W spotkaniach brali udział przedstawiciele Urzędu Gminy na czele z wójtem Tadeuszem Sawickim oraz mieszkańcy. Łącznie w spotkaniach panelowych udział wzięło 59 osób. Konsultacje społeczne prowadzone z liderami społecznymi i gospodarczymi gminy miały charakter ciągły, poszczególne części Strategii Rozwoju Lokalnego były zamieszczane na stronie internetowej Urzędu Gminy o czym mieszkańcy byli szeroko informowani. Mieszkańcy mieli możliwość zgłaszania uwag drogą mailową oraz osobiście w Urzędzie Gminy.